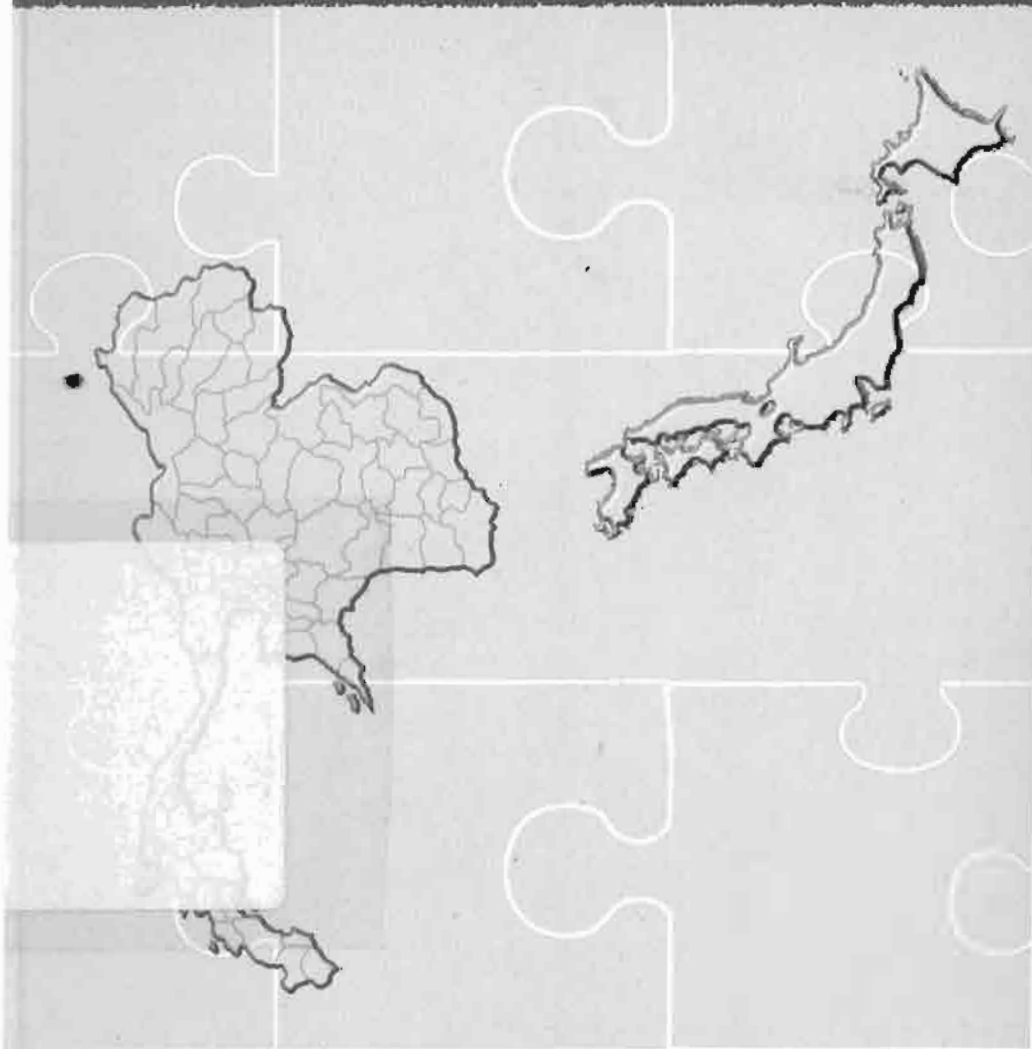

ความสัมพันธ์ ไทย-ญี่ปุ่น ในศตวรรษใหม่

บรรณาธิการ ศิริพร วัชรวิไลกุล

**ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ :
ความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ
กับการประสานผลประโยชน์แห่งชาติ**

เอกสารหลังการอภิปรายทางวิชาการ เรื่อง

**ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ : ความเป็นหุ้นส่วน
ทางเศรษฐกิจกับการประสานผลประโยชน์แห่งชาติ**

จัดโดย

**คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น ภายใต้การสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
และกระทรวงการต่างประเทศ**

เมื่อ

วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2547

ณ

ห้องประชุมชั้น 1 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำนำ

ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีนโยบายหลักที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ สนับสนุนการศึกษาวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเทศพันธมิตรที่สำคัญของไทย อันได้แก่สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น สาธารณรัฐประชาชนจีน และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น โดยผ่านนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบสนับสนุนและจัดการการวิจัยในเรื่องนี้

นับแต่ปี ค.ศ.2002 เป็นต้นมา สกว. ได้สนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวขึ้นมามากมายโครงการภายใต้ชื่อโครงการ “สันติไมตรี: ไทยกับพันธมิตรสำคัญ” โดยที่โครงการ “สันติไมตรี: ไทย-ญี่ปุ่น” เป็นโครงการหนึ่งในกรอบโครงการ อันเป็นกิจกรรมที่ สกว. ได้รับเกียรติร่วมงานกับกระทรวงการต่างประเทศ โดยมีทั้งหน่วยงานส่วนกลางและสถานเอกอัครราชทูต และสำนักงานผู้แทนของกระทรวงต่างๆ ซึ่งรวมตัวกันเป็นคณะผู้บริหารประเทศไทยในประเทศญี่ปุ่นได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

นอกจากนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของโครงการเป็นไปโดยเรียบร้อย ผศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิตสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จากประเทศญี่ปุ่น ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านญี่ปุ่นรุ่นใหม่ของประเทศไทย ได้รับเป็นนักวิจัยและผู้ประสานกิจกรรมดังกล่าว

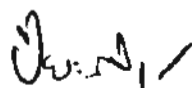
โครงการ “สันติไมตรี : ไทย-ญี่ปุ่น” มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม โดยเฉพาะประเด็นที่จะมีผลกระทบต่อประเทศไทย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หรือการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศที่สำคัญ เป็นต้น

กิจกรรมของโครงการ “สันติไมตรี : ไทย-ญี่ปุ่น” มี 2 ประเภทคือ งานวิจัยและงานเผยแพร่ โดยทีมงานวิจัยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาเชิงลึกเรื่องญี่ปุ่นในด้านต่างๆ รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ผู้นำข้อมูลไปใช้ด้วย ในขณะที่งานเผยแพร่มิมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้แก่สาธารณชนในเรื่องญี่ปุ่นในรูปแบบต่างๆ ทั้งจดหมายข่าวและการสัมมนา/อภิปรายสาธารณะต่างๆ

ในเดือนสิงหาคม 2004 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการผ่านมาประมาณ 3 ครั้งแล้วนั้น ประเด็นต่างๆ ทั้งข้อได้เปรียบเสียเปรียบของทั้งสองฝ่าย แนวทางในการเจรจาต่อรองและการประนีประนอม เป็นเรื่องสำคัญที่ได้รับความสนใจจากหลายฝ่ายในประเทศ โครงการ “สันติไมตรี : ไทย-ญี่ปุ่น” จึงได้จัดอภิปรายทางวิชาการขึ้นในหัวข้อเรื่อง “ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ในศตวรรษใหม่ : ความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจกับการประสานผลประโยชน์แห่งชาติ” เพื่อ

เป็นการเสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ รวมทั้งเป็นการระดมความคิดเห็น
ของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกัน หรือเสนอ
แนะความคิดเห็นต่อผู้ที่รับผิดชอบในการเจรจา รวมทั้งเป็นการให้ความรู้
แก่สาธารณชนด้วย และเอกสารหลังการอภิปรายเล่มนี้คือผลผลิตขั้น
สุดท้ายของงานอภิปรายดังกล่าว ซึ่งทาง สกว. เห็นว่าเป็นงานที่มี
ประโยชน์ทั้งต่อแวดวงวิชาการ ผู้กำหนดนโยบายและสังคมไทยโดย
ภาพรวมด้วย สกว. จึงให้การสนับสนุนการจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้
สู่วงกว้างต่อไป

สกว. ขอบอพระคุณหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้ง
สาธารณชน อีกทั้งคณะ สถาบันต่างๆ ที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือ เพื่อส่ง
เสริมความเข้าใจอันดีงามระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นโดยผ่าน
ทางโครงการ “สันติไมตรี : ไทย - ญี่ปุ่น” นี้ และส่งเสริมการสร้างความรู้
ความเข้าใจ ในสังคมโลกปัจจุบันอันจะเป็นประโยชน์แก่ทั้งสองประเทศ
และประชาคมโลกโดยรวม

(ศ.ดร. ปิยะวัติ บุญ - หลง)

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

นับตั้งแต่ปลายปี 2002 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นและไทยได้ดำเนินความพยายามในการเจรจาและทำข้อตกลงการค้าเสรีแบบสองฝ่ายกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพราะทั้งสองฝ่ายต่างตระหนักถึงความสำคัญของข้อตกลงการค้าเสรีที่มีต่อการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการค้าและการลงทุน รวมทั้งความล่าช้าของการเจรจาในเวทีหลายฝ่าย ทำให้ทั้งไทยและญี่ปุ่นเห็นพ้องต้องกันในความพยายามที่จะเจรจาและบรรลุถึงข้อตกลงการค้าเสรีแบบสองฝ่ายก่อน และในกระบวนการเจรจาแบบสองฝ่ายนั้น แม้ว่าจะมีความก้าวหน้าไปมากแล้วในขณะนี้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ทั้งสองมีความเห็นที่ไม่ตรงกันในหลายประเด็น และคณะผู้เจรจาของทั้งสองฝ่ายต่างก็พยายามรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของตนให้มากที่สุด

ด้วยเหตุนี้ ในเดือนสิงหาคม 2004 โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch Project) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงได้จัดการอภิปรายทางวิชาการขึ้น โดยร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักงานเจรจาการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น กระทรวงการต่างประเทศ ในหัวข้อเรื่อง ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ในศตวรรษใหม่ : ความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจกับการประสานผลประโยชน์แห่งชาติ เพื่อเป็นการระดมความคิดของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ทั้งข้าราชการ ภาคเอกชน และนักวิชาการ รวมทั้งเป็นการให้ความรู้แก่สาธารณชนอีกด้วย และเอกสารหลังการอภิปรายนี้ก็เป็นผลผลิตจากการอภิปรายดังกล่าว

โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น ขอขอบคุณสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ
สำนักงานเจรจาการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น กระทรวงการต่างประเทศ ที่ให้การ
สนับสนุนด้านการเงิน สถานที่ และวิทยากร รวมทั้งขอขอบคุณวิทยากรใน
การอภิปรายทุกท่านที่ได้ให้ความรู้และทัศนะต่างๆ ในเรื่องนี้อย่างตรงไป
ตรงมาและจริงใจ ซึ่งโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น มีความเชื่ออย่างยิ่งว่า
สิ่งนี้จะนำมาซึ่งความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นระหว่างสอง
ประเทศ

ศิริพร วัชชวัลคุ

บรรณาธิการ

ผู้ประสานงานโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น

มกราคม 2005

สารบัญ

	หน้า
พิธีเปิด โดย รศ.ดร. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	1-3
เกริ่นนำ โดย ดร.ขจิต จิตตเสวี ผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย	4-8
ปาฐกถา นำ โดย คุณพิศาล นาคณวพัฒน์ รองปลัดกระทรวงการต่างประเทศ และหัวหน้าคณะผู้เจรจา เขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น กระทรวงการต่างประเทศ	9-21
การเมืองใหม่ในญี่ปุ่น : การเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง รศ.ดร. ไชยวัฒน์ คำชู คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	22-31
ญี่ปุ่นกับระบบเศรษฐกิจในเอเชีย รศ. ไฉ จามรมาน คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	32-40
ญี่ปุ่นกับนโยบาย Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership (CEP) ผศ.ดร. ศิริพร วัชชวัลคุ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	41-70

ความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับไทย ดร.วีระชัย พลาชัย ผู้อำนวยการสำนักงาน JTEP กระทรวงการต่างประเทศ	71-76
Japan-Thailand Relations in the New Era Mr.Oe Hiroshi Economic Minister, Embassy of Japan, Bangkok	77-81
JTEP กับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและญี่ปุ่น ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)	82-103
การเปิดเสรีทางการค้าของญี่ปุ่นกับหุ้นส่วนเศรษฐกิจ ญี่ปุ่น-ไทย ดร.กิตติ ประเสริฐสุข คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	104-117
หุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น : ถล่มลึกหรือโอกาส ในการกลับใจ นายจักรชัย โฉมทองดี กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน (FTA Watch)	118-123
การบริการสุขภาพกับการเจรจาการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น นายแพทย์สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ ที่ปรึกษากระทรวงด้านเศรษฐศาสตร์สาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข	124-127

การอภิปรายทางวิชาการเรื่อง ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ในศตวรรษใหม่ : ความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจกับการประสาน ผลประโยชน์แห่งชาติ

หลักการและเหตุผล

เมื่อเริ่มเข้าศตวรรษที่ 21 ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศและบทบาทของตนในเวทีระหว่างประเทศหลายประการ โดยเฉพาะนโยบายต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในด้านเศรษฐกิจ ในปี 2002 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศนโยบาย Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership (JACEP) ขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างและสนับสนุนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ในด้านความมั่นคง ญี่ปุ่นมีความกระตือรือร้นมากขึ้นในการแสดงบทบาทเพื่อรักษาสันติภาพในโลกโดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 9/11 ในเอเชีย ญี่ปุ่นก็มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในความร่วมมือและเวทีการเจรจาความมั่นคงต่างๆในภูมิภาค ในขณะที่ในด้านการเมือง ญี่ปุ่นเป็นผู้ริเริ่มในการเสนอความคิดเรื่องการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียง (East Asia Community) มาตั้งแต่ปี 2002 และเป็นประเทศที่กระตือรือร้นอย่างยิ่งในการผลักดันความร่วมมือระดับภูมิภาคนี้

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่นี้ ก็มีความใกล้ชิดกันมากขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของความใกล้ชิดและการร่วมมือระหว่าง ASEAN กับญี่ปุ่น และความกระตือรือร้นของฝ่ายญี่ปุ่น โดยเฉพาะ

ในด้านเศรษฐกิจ การเจรจาเขตการค้าเสรีสองฝ่ายระหว่างไทยกับญี่ปุ่น กำลังได้รับการดำเนินการอยู่ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership และเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย อย่างไรก็ตาม ทั้ง การเจรจาเขตการค้าเสรีและกระบวนการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นประเด็นที่ได้รับการถกเถียงกันอย่างมาก รวมทั้งมีการตั้งคำถาม ต่อนโยบายและบทบาทใหม่ของญี่ปุ่นในเอเชียและต่อความสัมพันธ์ใหม่ ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยด้วย

ด้วยเหตุนี้ โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัยร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ กระทรวงการต่างประเทศจึงเห็นสมควรให้มีการจัดอภิปรายทางวิชาการขึ้น เพื่อเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายและบทบาทต่างๆของญี่ปุ่นที่ เปลี่ยนไปในภูมิภาคและความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศไทย เพื่อ เป็นการระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากฝ่ายต่างๆ ด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นการเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนโยบาย และบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาค และลักษณะใหม่ of ความสัมพันธ์ ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เพื่อระดมความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ และเสนอ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ผู้กำหนดนโยบายต่อไป

วัน-เวลา

23 สิงหาคม 2547

สถานที่

ห้องประชุมชั้น 1 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ

กำหนดการ (เช้า)

8.30-9.00	ลงทะเบียน
9.00-9.15	พิธีเปิด คณะบดีคณะรัฐศาสตร์กล่าวต้อนรับ
9.15-9.30	ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกล่าวเปิด
9.30-10.15	ปาฐกถา นำ บทบาทใหม่ของญี่ปุ่นในเอเชีย :
ฯฯ ญี่ปุ่นจะเป็นผู้นำเอเชีย
หัวหน้าคณะผู้เจรจาเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น
กระทรวงการต่างประเทศ
10.15-10.30	พักรับประทานอาหารว่าง
10.30-12.00	การอภิปรายทางวิชาการ : การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นและ
บทบาทใหม่ในเอเชีย
1. การเมืองใหม่ในญี่ปุ่น
รศ.ดร. ไชยวัฒน์ คำชู
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ญี่ปุ่นกับระเบียบเศรษฐกิจใหม่ในเอเชีย
รศ.ไฉ จามรมาน
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3. ญี่ปุ่นกับนโยบาย JAPAN-ASEAN CEP
ผศ.ดร. ศิริพร วัชชวัลคุ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

12.00-12.30 อภิปราย/ถาม-ตอบ
ผู้ดำเนินการอภิปราย
ดร. กิตติ ประเสริฐสุข
พิธีกร
อ. วิโรจน์ อาลี

กำหนดการ (บ่าย)

- 12.30-13.30 พักรับประทานอาหารเที่ยง
- 13.30-15.30 การอภิปรายทางวิชาการ : ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น
ในศตวรรษใหม่ : ความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ
กับการประสานผลประโยชน์แห่งชาติ
1. ผู้อำนวยการสำนักงาน JTEP
กระทรวงการต่างประเทศ
 2. Mr. Oe Hiroshi : Economic Minister,
Embassy of Japan, Bangkok
 3. ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ : TDRI

4. ดร. กิตติ ประเสริฐสุข
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. คุณจักรชัย โฉมทองดี
โครงการ Focus ประเทศไทย และ FTA Watch
6. นายแพทย์สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ
ที่ปรึกษากระทรวงด้านเศรษฐศาสตร์สาธารณสุข
กระทรวงสาธารณสุข

15.30-15.45 พักรับประทานอาหารว่าง

15.45-16.15 อภิปราย/ถาม-ตอบ

16.15-16.30 พิธีเปิด

ผู้ดำเนินการอภิปราย

รศ.ดร. จุลชีพ ชินวรรณ

พิธีเปิด โดย รศ.ดร. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เรียนรองปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ดร.ขจิต ดร.ไชยวัฒน์
และผู้ประสานงานโครงการ คือ ดร. ศิริพร

เมื่อตอนที่อาจารย์ศิริพรได้แจ้งข่าวผมไว้ ว่าท่านรองฯได้ขอให้
คณะร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดงานสัมมนาในวันนี้ร่วมกับทาง สกว. และ
กระทรวงการต่างประเทศนั้น ผมมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง และความจริง
ก็ตั้งใจรอวันนี้อยู่ด้วยความเชื่อมั่นว่าการสัมมนาแบบนี้จะเป็นประโยชน์
อย่างยิ่ง ทั้งต่อแวดวงวิชาการ ต่อคณะรัฐศาสตร์ของเราเอง และก็จะ
เป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการงานวิจัยซึ่งทาง สกว. ได้มีเป้าหมายหลักทาง
ด้านนี้อยู่ ที่สำคัญก็คงจะเป็นประโยชน์ต่อทางกระทรวงการต่างประเทศ
และต่อประเทศของเราโดยรวมแน่นอนครับ

ในฐานะที่ผมพอเข้าใจประวัติศาสตร์ของสองประเทศนี้พอสมควร
ผมคิดว่าความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่พิเศษอย่างยิ่ง และ
ที่สำคัญก็คือการเปลี่ยนแปลงหรือความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ยกระดับขึ้นไปใน
อีกขั้นหนึ่งแล้ว ญี่ปุ่นนั้นเป็นประเทศเล็กมาก แต่ GDP โดยรวมอยู่อันดับ 2
ของโลก คือประมาณ 9%ของโลก ในขณะที่ GDP ของเอเชียทั้งหมดรวม
กันเป็น 16% และญี่ปุ่นมี 9% หมายความว่า สัดส่วนของ GDP ของญี่ปุ่น
มีเป็นจำนวนมากอย่างเหลือเชื่อ ทั้งที่เป็นเพียงเกาะเล็กๆ และประชากรก็

น้อยมาก แต่ครอบคลุมความมั่งคั่งถึง 9% รวมทั้งในขณะที่เศรษฐกิจก็ตกต่ำลงไปมากแล้ว ก็ยังรักษาอัตรา GDP ไว้ที่ 9% ได้ นอกจากนั้น การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นไปอย่างล่าช้า แต่บางครั้งก็เร็วอย่างไม่น่าเชื่อ อย่างเช่นภายหลังเหตุการณ์ 11 กันยายนเป็นต้นมา ซึ่งหมายความว่า เหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของโลกเป็นเรื่องที่สำคัญและมีผลต่อญี่ปุ่นอย่างมาก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน แนวคิดเรื่องความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งต่อการเรียนการสอน ต่อการพัฒนางานวิจัย และต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย ซึ่งจะต้องมีความรวดเร็ว มีความลุ่มลึก และต้องเข้าใจญี่ปุ่น ซึ่งบางครั้งก็ดูเหมือนจะเข้าใจ แต่บางครั้งก็ดูเหมือนจะไม่ใช่ คนญี่ปุ่นบางทีเหมือนเข้าใจง่าย แต่จริงๆ ไม่ง่าย บางเรื่องดูเหมือนเข้าใจง่าย แต่ยากที่จะเข้าใจได้อย่างแท้จริง

การเจรจากับญี่ปุ่นเป็นเรื่องยาก เพราะคนญี่ปุ่นเป็นคนที่พูดยาก คนหนึ่ง ในประสบการณ์ที่พัวพันกับสังคมญี่ปุ่นมาเกือบ 10 ปี คบกับคนญี่ปุ่นมา 20 กว่าปี ทราบว่าไม่ใช่เรื่องง่าย มันมีรูปแบบ แบบฟอร์ม มีแนวคิด มีมุมมองหลายเรื่อง และเราต้องอย่าลืมว่าเขาไม่ได้อยู่ในฐานะประเทศเล็ก เขาอยู่ในฐานะประเทศที่ 2 ของโลก และการที่เราคิดว่าคนญี่ปุ่นทำกับเรานั้น เป็นประเด็นที่ไม่ใช่ข้อเท็จจริง เพราะตามความจริงแล้ว ขนาดทางเศรษฐกิจของเราต่างกันมาก เพราะฉะนั้นการสัมมนาในวันนี้ก็ต้องถือว่าเป็นนิมิตหมายอันดีต่อการเรียนการสอน การศึกษาวิจัย และการพัฒนานโยบายต่างประเทศของเราโดยส่วนรวมต่อไป

ในฐานะคณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอกล่าวต้อนรับแขกผู้มีเกียรติทุกท่าน บางท่านก็อาจจะเข้ามาที่ธรรมศาสตร์เป็นครั้งแรกบางท่านก็คงเป็นขาประจำของเราอยู่แล้ว ก็ขอต้อนรับทุกท่าน แล้วก็คิดว่าโอกาสนี้เป็นโอกาสที่ดีที่จะมีการพูดคุยกันอย่างลุ่มลึกต่อไปนะคะ ผมขอถือโอกาสนี้ ขอให้การสัมมนาในวันนี้เป็นไปอย่างเรียบร้อย และทุกคนมีความสุข สนุกสนาน และมีความประเทืองสติปัญญา ได้ผลของการสัมมนาเป็นที่ประสบความสำเร็จ ขอขอบคุณครับ

เกริ่นนำโดย ดร. ขจิต จิตตเสวี
ผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กราบเรียนท่านคณบดีนครินทร์ ท่านรองปลัดฯพิศาล ท่านวิทยากร
และท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ผมขออนุญาตกล่าวเปิดงานแทนท่าน
ผู้อำนวยการสกว. ซึ่งติดภารกิจอยู่ที่ จ.เชียงใหม่ ณ ขณะนี้

ส่วนที่เกี่ยวกับ สกว.นี้ ผมขออนุญาตใช้เวลาสั้นๆ กราบเรียนว่า การ
ประชุมในท่านองนี้ จะเห็นว่าเราประชุมกันอยู่ในห้องเล็กๆ อาจจะมีนัก
ศึกษาบ้าง คณาจารย์บ้าง หรือสื่อมวลชนบ้างมาร่วมด้วย อยากจะเรียก
กันว่าเป็นสโตนส์การประชุมแบบกึ่งปฏิบัติการ มันอาจจะไม่เหมือนการ
อภิปรายโดยทั่วไป ที่อภิปรายทางด้านทฤษฎะแล้วก็แล้วกัน สำหรับ สกว.
ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใช้งบประมาณแผ่นดิน จากภาษีอากรของประเทศ มี
ภารกิจสำคัญอันหนึ่งก็คือ สนับสนุนให้เกิดการวิจัย แต่การวิจัยไม่ได้
หมายความว่า ผลิตผลงานเป็นเล่มๆ แล้วก็วางไว้บนหิ้ง แล้วก็หายเงียบไป
แต่เป็นการสร้างสมรรถนะของชาติในการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

โดยเฉพาะในกรณีของญี่ปุ่น ในสถานการณ์ที่การลงทุนของญี่ปุ่นส่วนใหญ่อยู่ในภูมิภาคของเรา อยู่ในประเทศของเรา ผมเคยได้ยินได้ฟังมาว่า ในบรรดาผู้แทนทางด้านการค้า หรือชุมชนญี่ปุ่นนอกประเทศญี่ปุ่นที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก เวลาประชุมกันนั้น อยู่ในประเทศไทยนี้เอง

คำถามที่เกิดขึ้นคือ เรามีคนพอที่จะเข้าใจเขาหรือไม่ ในเวลาจะเจรจากัน โดยเฉพาะเบื้องลึกของความเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นเอง ที่มีวิวัฒนาการไปมากมาย เรามีความเข้าใจพอจะหนุนฐานการเจรจา หรือเสริมให้คนรุ่นใหม่ของเราเกิดความเข้าใจอันนี้หรือไม่ คำตอบดูเหมือนว่าจะไม่ เพราะผมได้ทราบจากคณาจารย์ชาวญี่ปุ่นบางท่าน หรือสถานทูตญี่ปุ่นบางครั้งก็บอกว่า อยากให้มีคนที่เข้าใจญี่ปุ่นมากกว่านี้ รวมทั้งคนที่ไม่จำเป็นต้องเรียนภาษาญี่ปุ่นด้วยซ้ำไป หมายความว่าไม่ต้องพูดญี่ปุ่นได้ก็ได้ แต่ว่าต้องเข้าใจญี่ปุ่น เพราะฉะนั้นในวันนี้ที่ สกว.ทำไปก็คือมุ่งเผยแพร่ สร้างเครือข่าย ระดมสมอง ฯลฯ

แต่คำที่เป็นกุญแจสำคัญที่เป็นภารกิจที่เราได้รับมอบหมายจากรัฐบาลและประชาชน ก็คือ การพัฒนาโจทย์วิจัยที่คมพอสมควร ที่ตอบสนองได้ทั้งฝ่ายวิชาการ ซึ่งต้องการมีความเป็นเอกเทศที่จะเข้าใจอะไรต่ออะไร ฝ่ายปฏิบัติการของกระทรวง หรือทีมไทยแลนด์ หรือคณะผู้ปฏิบัติราชการของไทยในต่างประเทศและอีกฝ่ายหนึ่งที่เราอาจจะไม่ค่อยได้เห็นนั่งอยู่ตามห้องประชุมเพราะไม่มีโอกาสจะเข้ามานั่งด้วยคือ ประชาสังคม ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียของความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับไทย หรือญี่ปุ่นกับอียู หรือญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา ก็แล้วแต่เท่าที่เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น การประชุมวันนี้จึงเป็นการสร้างสมรรถนะ สร้างเครือข่ายให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นให้ได้

ผมขออนุญาตใช้เวลาอีกสั้นๆ เพื่อกราบเรียนอีก 2 ประเด็นด้วยกัน

ประเด็นที่หนึ่ง เกี่ยวกับกิจกรรมที่มีอยู่ของ สกว.ที่ทำงานกับกระทรวงการต่างประเทศ หรือว่าทีมไทยแลนด์ในต่างประเทศ อันแรกก็คือโครงการที่เพิ่งเสร็จไปในระยะที่ 2 คือโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบบริหารราชการไทยในต่างประเทศ หรือที่เรียกกันด้วยชื่อเล่นว่า โครงการทูต CEO ซึ่งวันนี้เราได้รับเกียรติจากท่านหัวหน้าโครงการในระยะที่ 2 คือ รศ.ดร. ไชยวัฒน์ คำชู ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องญี่ปุ่นศึกษา และได้กรุณารับงานหนักอันนั้นคือ วิจัย วางระบบ ประเมิน และพัฒนาระบบการทำงานร่วมกันของทีมไทยแลนด์ในต่างประเทศ และทีมไทยแลนด์ในประเทศไทย และส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยนี้ได้นำไปสู่การประชุมร่วมกันระหว่างท่านทูตที่เรียกกันว่า CEO ในกลุ่มประเทศตามแนวชายแดนของไทย คือในกลุ่มที่ดูแลเรื่อง BIMSTEC และกลุ่ม GMS กับผู้ว่าราชการจังหวัด CEO ของจังหวัดชายแดนภาคเหนือ โดยได้มาประชุมกันที่เชียงใหม่ และก็วางระบบการทำงานร่วมกัน พูดง่ายๆ ว่า มองจากนอกเข้าในก็ได้ จากในออกนอกก็ได้ ระบบการบริหารก็เป็นการบริหารภายในเพื่อสนับสนุนความสัมพันธ์ภายนอก หรือวางระบบการบริหารภายนอก เพื่อให้เกิดบูรณาการทางความคิด ปฏิบัติการ และการดำเนินการต่อไป

สำหรับงานที่สอง คือ ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ทางสกว. ร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศโดยสถาบันการต่างประเทศ ได้ทำกิจกรรมอย่างหนึ่ง คือ การนำเจ้าหน้าที่การทูตแรกเข้าออกไปทัศนศึกษาตามแนวชายแดนไปเห็นชีวิตของชาวบ้าน พังชาวบ้าน พัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อบอกปัญหาของแต่ละภาค เช่น ไปที่อำเภอแว้ง สุดเขตชายแดนภาคใต้ อยู่ในโรงเรียนฝึกออาซีฟ ท่ามกลางบรรยากาศของปอเนาะมัสยิด และการทำละหมาด ไปที่

จ.สระแก้ว บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ขึ้นไปเยือนเขาพระวิหาร ก่อนที่เขาจะปิดเขาพระวิหารชั่วคราว และ ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ในกรุงเทพมหานคร ไปที่สตูลอยู่ในพื้นที่แท้ๆ และได้สัมผัสมาร่วมกับประชาชน ที่นั่นตลอดเวลา 1-2 วัน ก่อนที่จะออกดูงานต่อไปในทางมาเลเซียและสิงคโปร์ และท้ายที่สุดไปเยี่ยมลำโพง จาก จ.เชียงราย แม่สาย สามเหลี่ยมทองคำ เชียงแสน บ้านหาดไร่ ซึ่งเป็นที่ใกล้ๆ กับบริเวณที่เป็นปัญหาเรื่องการระเบิดแก๊งแม่น้ำโขง เป็นต้น เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐได้เข้าฟังเสียงชาวบ้าน ชาวบ้านได้มีโอกาสแสดงถึงความรู้สึก หรืออะไรต่างๆ ที่เกิดขึ้นมา

สำหรับกิจกรรมประการสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับงานวันนี้โดยตรง ก็คือโครงการอีกชุดหนึ่งที่เรได้รับเกียรติร่วมงานกับทางกระทรวงการต่างประเทศ คือโครงการที่ตั้งชื่อให้เป็นทางการว่า “โครงการสันติไตรไทยกับพันธมิตรสำคัญ” ซึ่งโครงการญี่ปุ่นนี้เป็นหนึ่งในโครงการนั้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงต่างๆของญี่ปุ่น เช่น ญี่ปุ่นมีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆล้าลึกแค่ไหน ภาคเกษตรของญี่ปุ่นกำลังจะไปไหน คนญี่ปุ่นยังทำงานตลอดชีวิต ในบริษัทของตนเองได้หรือไม่ คนญี่ปุ่นรุ่นใหม่ๆ คิดอะไร คนญี่ปุ่นอยากออกไปอยู่นอกประเทศ หรืออยากอยู่ในประเทศตัวเอง อย่างนี้เป็นต้น

พูดง่ายๆ ผมก็อยากเข้าใจตั้งแต่ ย่านชินจูกุที่เป็นเขตธุรกิจ ไปจนถึงย่านที่วัยรุ่นช้อปปิ้งเป็นสีสันๆ เพื่อเข้าใจญี่ปุ่นโดยภาพรวม นอกจากนั้น ในขณะนี้ก็มีชุดโครงการที่ติดตามเรื่องยุโรปอยู่ด้วย คือเรื่อง The Enlargement การขยายสมาชิกภาพของอียู กลายเป็นเขตการค้าที่ใหญ่เกือบจะเป็นสมาพันธ์รัฐ หรือสหพันธ์รัฐอย่างย่อ หรือไม่ย่อด้วยซ้ำ

ทั้งหลายทั้งปวงนี้เป็นกิจกรรมที่สกว.ทำร่วมกับทางกระทรวงการต่างประเทศและสถานเอกอัครราชทูตไทยในต่างประเทศ โดยทางสถานเอกอัครราชทูตได้ช่วยชี้และช่วยประสานว่าควรจะทำอะไร ไม่ว่าจะในกรณีความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น หรือความสัมพันธ์ไทย-จีน ซึ่งกำลังทวีความสำคัญขึ้นอย่างมาก และสำหรับในงานวันนี้คือ เรื่องสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น เราได้เริ่มมีชุดวิจัยจำนวนหนึ่งแล้วทางด้านรัฐศาสตร์ และกำลังจะขยายออกไปในด้านอื่นด้วยซึ่งทั้งหมดนี้เป็นกิจกรรมที่สกว.ได้พยายามทำมาขอบคุณครับ

ปาฐกถาำนำโดย คุณพิศาล มาณวพัฒน์
รองปลัดกระทรวงการต่างประเทศ
และหัวหน้าคณะผู้เจรจาเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น
กระทรวงการต่างประเทศ

ท่านคณบดี รศ.ดร.นครินทร์ ท่าน ดร.ขจิต ดร.ไชยวัฒน์
ดร.ศิริพร เพื่อนข้าราชการ นิสิตนักศึกษาผู้เข้าร่วมทุกท่าน

ผมยินดีเป็นอย่างมากที่ได้รับเชิญมาธรรมศาสตร์ เพราะถึงแม้ผม
ไม่ได้มีโอกาสเหมือนนักศึกษาที่นี่ ที่ได้เรียนในสถาบันที่สอนให้รักประชาชน
แต่ในช่วงที่ผมยังศึกษาเล่าเรียน ก็มีโอกาเป็นโชค เป็นอภิสิทธิ์ที่ได้สัมผัส
กับปณิธานคุณคณบดีของธรรมศาสตร์ทั้งสองท่านคือ ท่านอาจารย์ ดร.ปรีดี พนม
ยงค์ กับท่าน อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งทั้งสองท่านได้ดำรงตนเป็นแบบ
อย่างที่ดียิ่งของข้าราชการ ในการรับใช้สังคมและประชาชนอย่างสมบูรณ์

ขอขอบคุณ สกว. ที่สร้างนิมิตหมายที่ไม่เคยมีมาก่อน ในการให้
ความอนุเคราะห์กับภาคราชการ และโดยเฉพาะกระทรวงการต่างประเทศ
อย่างครบรูปแบบ โดยกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้ช่วยเป็นมันสมอง
สนับสนุนพวกเราที่เป็นพวกนักปฏิบัติ เวลาที่จะคิดจะอ่านย่อมมีน้อยกว่า
นักวิชาการ เพราะฉะนั้น สิ่งทีอาจารย์ขจิตพูดทั้งหมด จึงเป็นนิมิตหมาย

สำคัญที่ทำให้ประเทศไทย เคลื่อนไปอย่างสมบูรณ์ขึ้น มีพลวัต มีการ
ประสานงาน มีความคิดความอ่าน มีเป้าหมายมากขึ้น

ท่านคนบตี เมื่อสักครูได้กรุณาพูดถึงความสัมพันธ์ ไทย-ญี่ปุ่น ซึ่ง
ผมเห็นด้วยกับท่านทุกประการในความสัมพันธ์ที่พิเศษของไทยกับญี่ปุ่นนี้ ใน
งานเลี้ยงอาหารค่ำที่บ้านท่านทูตญี่ปุ่นที่นั่นหลายปีมาแล้ว มีแขกจากหลาย
วงการ ฝ่ายญี่ปุ่นได้แสดงความรู้สึกโดยยกคำถามขึ้นถามว่า คนไทยรู้สึก
อย่างไรกับญี่ปุ่น ถ้าสักวันหนึ่ง ความหวาดกลัวที่ญี่ปุ่นเคยทำไว้ในอดีต ใน
ประเทศเอเชียตะวันออกหลายๆ ประเทศที่ได้รับเคราะห์กรรม คือเขายัง
ลืมไม่ได้ แล้วคนไทยรู้สึกอย่างไร ก็มีผู้ใหญ่ของเราท่านหนึ่งบอกกับท่านทูต
ญี่ปุ่น ว่าไม่จำเป็นต้องตอบคำถามนี้ หากจะเล่าให้เห็นถึงความรู้สึกที่เกิด
ขึ้นของคนไทย ในคืนวันที่ละครโทรทัศน์คู่กรรมปิดฉากวันสุดท้าย เพราะ
วันนั้นไม่มีรถติด ถนนว่าง คนไทยจำนวนมากอยู่หน้าทีวี เพื่อจะดูว่าโกโบริ
ตายอย่างไร จะตายหรือเปล่า จะช่วยร้องไห้กันขนาดไหน โกโบริได้กลายเป็น
สัญลักษณ์ที่คนไทยจำได้ ในขณะที่ข้อเท็จจริงอาจจะเป็นอีกอย่าง ถ้าพูดถึง
ภูมิหลังสมัยที่มีทหารญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย คนไทยไม่น้อยนึกถึงโกโบริก่อน
ความสัมพันธ์พิเศษกว่า 600 ปีที่เรามีกับญี่ปุ่น จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีแต่
ความร่วมมือกัน เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มีเรื่องบาดหมาง เป็นความสัมพันธ์
ที่ไม่มีประวัติศาสตร์ที่จำเป็นจะต้องเล่าสู่กันฟังเพื่อไม่ให้ลืม วันนี้เรื่องที่ผม
จะพูดก็เป็นเรื่องที่ยังถึงประวัติศาสตร์

ดร.นครินทร์ ตั้งข้อสังเกตไว้ตรงประเด็น คือ คงไม่ง่ายนักที่จะ
เจาะจากฝ่ายญี่ปุ่น ผมเองเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเรื่องที่ญี่ปุ่นเป็น
ประเทศที่ดูเหมือนเรียบง่าย แต่มีความสลับซับซ้อน เท่าที่ผ่านมามี

เห็นความยากลำบากอย่างชัดเจนในการเจรจา แต่ก็ยังมีความรู้สึกว้า บ่น
พื้นฐานของโมตริจิตกับมิตรภาพที่มีกันอย่างยาวนาน น่าจะเป็นเครื่องที่จะ
เสริมส่งให้ประสบความสำเร็จที่ต้องการ

ผมขอยกตัวอย่างความเรียบง่ายว่า เอาตั้งแต่ระดับสูงสุด ในวัง
ที่ราชทูตต่างประเทศไปถวายสาส์นตราตั้งแต่สมเด็จพระจักรพรรดิ ใน
ห้องโถงใหญ่กว่าห้องนี้สัก 3 เท่า ที่ดูเหมือนเป็นห้องพระโรง ไม่มี
เฟอร์นิเจอร์เลยสักชิ้นหนึ่ง ยกเว้นเก้าอี้อยู่ 1 ตัว เก้าอี้ตัวนี้ไม่ได้มีไว้ให้นั่ง
แล้วก็ไม่ใช่เป็นเก้าอี้แบบที่ดูเหมือนกับเป็นบัลลังก์ เป็นเก้าอี้ธรรมดา 1 ตัว
ไม่มีรูป ไม่มีทอง ไม่มีโคมไฟ ความมั่งคั่งของญี่ปุ่นที่ท่านคณบดีพูดสักครู
ไม่ปรากฏในห้องนั้นนอกจากความเรียบง่าย เก้าอี้มีไว้เพื่อจะบอกตำแหน่ง
ให้สมเด็จพระจักรพรรดิประทับยืนเพื่อให้การต้อนรับทูต

เวลาผมไปงานพิธีรำลึกของฝ่ายญี่ปุ่น ผมก็ถามเลขาว่าพวงหรีด
เตรียมหรือยัง เพราะว่าป็นงานรำลึกถึงกระดูกทหารญี่ปุ่นที่เขานำกลับมา
จากต่างประเทศ เลขาตอบว่าทุกอย่างเรียบร้อย ผมก็เดินตัวเปล่าไปเข้า
ร่วมพิธีในงานนั้นก็มีพระราชวงศ์ประทับอยู่ตามด้วยนายกรัฐมนตรีรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงต่างประเทศ แล้วก็เป็นเอกอัครราชทูตเพียงไม่กี่ประเทศที่
ได้รับเชิญเพราะมีส่วนเกี่ยวข้อง ผมมองไปไม่เห็นพวงหรีด นึกในใจ เตี่ย
ถ้าถึงเรา เราจะเอาอะไรไปวาง พอเริ่มพิธี ก็มีเจ้าพนักงาน มีถาดที่วาง
ดอกไม้จำนวนหนึ่ง แล้วก็นำมาถวายเจ้านายองค์ละดอก เจ้านายก็เสด็จ
ออกไปโค้ง เสร็จแล้วก็กลับมาประทับนั่งตามเดิม ผมก็ทำตาม เพราะฉะนั้น
ในความเรียบง่าย มีความสลับซับซ้อน สังคมญี่ปุ่นดูเหมือนเป็นสังคมที่มี
ความปรองดองสูง เป็นสังคมที่ดูเหมือนมีความสมัครสมานสามัคคี

ญี่ปุ่นไม่มีศาสนาประจำชาติ มีลัทธิชินโต เป็นเรื่องของภูตผีเทวดา แต่ไม่มีธรรมะให้คนศึกษายึดถือปฏิบัติแต่เป็นสังคมที่ไม่มีปัญหาอาชญากรรม หรือถ้ามีก็อยู่ในลักษณะที่ต่ำที่สุด

ทำไมประเทศที่ไม่มีศาสนาประชาชนถึงมีความประพฤติดูอยู่ในกรอบ คนที่เคยไปอยู่ญี่ปุ่นจะเห็นว่า ร้านขายหนังสือ มีหนังสือประเภทกามารมณ์ มากมาย อยู่ในที่ๆ เด็กยืนอ่านกัน ประธานบริษัทเปิดหนังสือประเภทนี้ อ่านในรถไฟเป็นภาพปกติ และก็ภาพต่างๆ ที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์ ก็เป็นภาพ ที่เรียกว่าถ้าอยู่ในชั้นของประเทศไทยเราไม่มีทางที่จะอนุญาต แต่ญี่ปุ่นไม่มี ปัญหาอาชญากรรมทางเพศ เพราะฉะนั้น ในท่ามกลางของความเรียบง่าย นั้น มีความสลับซับซ้อนอยู่ ถึงเป็นประเทศที่มีฝรั่งอยากจะศึกษามาก เหลือเกิน

วันนี้เราพูดถึงเรื่องบทบาทญี่ปุ่นในเอเชีย ทาง สกว. กับทาง ธรรมศาสตร์ตั้งว่า “ถ้าจะเป็นผู้นำในเอเชีย” ผมจะกล่าวเป็น 3 ช่วงอย่าง รวบรัดที่คนที่ศึกษาญี่ปุ่นพื้นฐานก็ทราบดีว่าเป็นช่วงของการเปิดก้าวกระโดด ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Opening เพราะว่าเราจะดูว่า ญี่ปุ่นจะเป็นผู้นำ เอเชียหรือเปล่าคงต้องย้อนประวัติศาสตร์สักนิดเพื่อจะตอบคำถามดังกล่าว วันนี้ผมอยากให้ช่วยผมตอบคำถามด้วย เพราะว่าท่านผู้อภิปรายที่จะพูด หลังจากผม ก็คงจะลงลึกในรายละเอียด

ญี่ปุ่นเป็นประเทศเกาะ เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมของประเทศเกาะ กับประเทศที่ไม่ใช่เกาะนั้นต่างกัน ความที่เขาเป็นประเทศเกาะและเคยถูกรุกราน เขามีความรู้สึกว่าถ้าเขาปิดประเทศ เขาจะสามารถรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รักษาความบริสุทธิ์ รักษาขนบธรรมเนียม ได้ดีกว่าที่จะมีสิ่งเจือปนจากข้างนอก ซึ่งอาจจะทั้งของดี และก็อาจจะทั้งยาพิษ

เพราะฉะนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด ช่วงของไขกุญโทกุกว่า ปี 1639-1853 เกือบ 200 ปี เขาจึงตัดสินใจปิดประเทศหมด ยกเว้น เมืองๆ หนึ่ง ที่มีไว้สำหรับใช้เป็นช่องทางการติดต่อ เพื่อรับทราบเหตุการณ์ ภายนอกได้ หลังจากปิดอยู่ 200 ปี อยู่มาวันหนึ่งก็มีเรือรบอเมริกัน เข้าไป ในอ่าวญี่ปุ่น ยังไม่ทันจะแสดงแสนยานุภาพ ญี่ปุ่นก็ทำตามสหรัฐฯ ขอบคือ เปิดประเทศ อันนี้ก็ตรงกับที่ ดร.นครินทร์ พุดทะคนะ ระบุว่า ถ้าคนบอกว่าเขา ตื้อ หรือเขาเข้าใจอะไรยาก ประวัติศาสตร์นี้ ถ้าถึงเวลาเขาเข้าใจ เป็นผล ประโยชน์เขา เขาเข้าใจได้ ถึงแม้เขาจะต้องมีการจัดการภายในประเทศ เสียเลือดเสียเนื้อมากมาย

เขาตัดสินใจเปิดประเทศเพราะเขารู้ว่ากระสุนดินดำ มันมีอำนาจ ทำลายมากกว่าดาบซามูไรมาก ดาบซามูไรที่ฝึกกันอย่างดี ยังไปไม่ถึงตัวเมื่อ ถูกสังหารเป็นหมู่ ในช่วงที่เขาตัดสินใจเปิดประเทศ ความรวดเร็วของการ ตัดสินใจจากการที่โชกุนคินพระราชอำนาจให้กับพระจักรพรรดิเมจิ ค.ศ.1867-1912 ซึ่งเกือบจะเป็นช่วงเดียวกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ของเรา (ค.ศ.1867-1910) เขาส่งคนออกไปศึกษาดูงานทั่วโลก เขาสามารถ ปฏิวัติประเทศ ปฏิวัติอุตสาหกรรม สร้างกองทัพให้เป็นกองทัพสมัยใหม่ จาก เรือสำเภากลายเป็นเรือรบทุกเครื่องบิน เขาต่อแม้กระทั่งเรือรบที่ใหญ่ ที่สุดในโลกมีปืน 9 กระบอกที่ยาวที่สุดในโลก 2 ลำ รบชนะรัสเซีย ในค.ศ.1904-1905 ไปยึดครองไต้หวัน ค.ศ.1885-1945 ยึดครองเกาหลี ค.ศ.1910-1945 เข้าไปในแมนจูเรีย เข้าไปแล้วมีความรู้สึกดี เพราะแมนจูเรียอุดมสมบูรณ์ มีอาหารมีวัตถุดิบ เขาต้องหาวิธีการที่จะขยายการยึดครองแบบเบ็ดเสร็จ เพราะฉะนั้นการสร้างสถานการณ์ที่เป็นชนวนที่ทำให้เกิดการใช้อำนาจทางทหารยึดครอง ขยายอาณาเขตก็เกิดขึ้น ขณะนั้นมีพลเมืองญี่ปุ่น 9 แสนคน เข้าไปอยู่ในแมนจูเรีย และมีความรู้สึกทำมาหากินสะดวก มีความสุขกว่า

คนในญี่ปุ่น ซึ่งกำลังถูกภัยสภาวะถดถอยของเศรษฐกิจโลก ทำให้เกิดภาวะ
ข้าวยากหามาพลงในญี่ปุ่น ตอนนั้นแม้กระทั่งบริษัทนิสสัน ก็ได้รับการเชิญ
เข้าไปจัดการบริหารเศรษฐกิจ จนไปถึงเหตุการณ์ที่สะพานมาร์โคโปโล
ซานเมืองปักกิ่ง ปี ค.ศ.1937 ไปจนถึงการเข้าไปในเมืองนานกิงที่เป็น
ประวัติศาสตร์สำคัญของเอเชียตะวันออก “The Rape of Nanjing” ใน
เดือนธันวาคม ค.ศ.1937

เวลาเราพูดถึงเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายญี่ปุ่นเขาใช้คำว่า
“สงครามมหาเอเชียบูรพา” ฝ่ายพันธมิตรใช้คำว่า “สงครามแปซิฟิก” อันนี้
ท่านที่เป็นนักศึกษาต้องทำความเข้าใจ เพราะความหมายสองคำนี้ เป็น
ความหมายของการสะท้อนปัญหาที่มีอยู่จนถึงปัจจุบัน

มหาเอเชียบูรพา คือ ความเข้าใจของฝ่ายญี่ปุ่นที่ว่าเขาเข้ามาใน
ประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออก เพราะต้องการปลดปล่อยประเทศเหล่านี้
จากลัทธิการล่าอาณานิคมของตะวันตก เขาต้องการสร้างวงศ์ไพบูลย์
ของเอเชียด้วยกันแต่ในกระบวนการของการสร้างวงศ์ไพบูลย์การปลดปล่อย
พฤติกรรมของญี่ปุ่น และทหารญี่ปุ่นในประเทศเหล่านั้น ไม่ผิดอะไรกับ
พฤติกรรมของประเทศตะวันตก คือการใช้กำลังอำนาจทางทหาร การนำ
ทรัพยากร วัตถุดิบ เพื่อไปบำรุง การปรับปรุงอุตสาหกรรม ทั้งทางด้าน
เศรษฐกิจและการทหารของประเทศ จนถึงจุดที่สหรัฐฯ มีความรู้สึกที่จะรับ
ไม่ได้

ถ้าเมื่อญี่ปุ่นหยุดระงับการขยายอิทธิพลของตนหลังจากยึดครอง
เกาหลี ไต้หวัน กับแมนจูเรีย ฝ่ายตะวันตกก็ยังพอรับได้ แต่เมื่อญี่ปุ่นก้าว
ล้ำออกจากแมนจูเรีย เป็นสิ่งที่ประเทศในตะวันตกเริ่มรับไม่ได้ เพราะฉะนั้น

สัญญาณีสหรัฐฯ ต้องการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ เป็นสัญญาณเตือนภัย
ที่ทำให้ผู้นำในญี่ปุ่นตัดสินใจโจมตี Pearl Harbor

เหตุการณ์หลังจากนั้นผมจะไม่พูดถึง แต่ต้องการบอกว่า First Opening คือในช่วงของการเปิดประเทศในราชวงศ์เมจิ เขาใช้เวลาเพียงไม่กี่ปี กลายเป็นประเทศสมัยใหม่ ระบบการทหารแบบใหม่ เป็นประเทศที่สามารถรบชนะประเทศมหาอำนาจ เป็นประเทศที่มีกองกำลังทางน้ำ ทางอากาศ มากมายมหาศาล ความที่จะต้องการเป็นผู้นำของเอเชียในต้นศตวรรษที่ 20 มันล้มเหลว ก็เพราะในญี่ปุ่นไม่ได้เป็นประชาธิปไตย เป็นเผด็จการ ใครวิจารณ์รัฐบาล นโยบาย หรือสมเด็จพระจักรพรรดิ มีความคิดใช้กำลังบังคับ ตั้งรัฐบาลหุ่น แล้วก็นำทรัพยากรเข้ามาพัฒนา ก่อตั้ง ทำร้ายคนในปกครองเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับประเทศ เพราะฉะนั้น การเป็นผู้นำสร้างวงศ์ไพล้ยของญี่ปุ่นในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเส้นทางที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Military Misadventure คือไปผิดทาง ประสบความล้มเหลวอย่างชัดเจนในช่วงที่มีการไปประกาศสงครามกับสหรัฐฯ

Second Opening การเปิดก๊วกระโดดที่สอง คือตอนที่สหรัฐฯ เข้ามาจัดการประเทศ เขียนรัฐธรรมนูญพื้นฐาน วางระบบเศรษฐกิจให้ความก๊วกระโดดของญี่ปุ่นที่อยู่ภายใต้การค้ำจุนของกองกำลังสหรัฐฯ ที่ทำให้มุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว ก็กลายเป็นประเทศก๊วกระโดดจากประเทศที่ราบพนาสุรจากภัยพิบัติ หายนะของสงคราม ภายในเวลาไม่กี่สิบปี กลับกลายเป็นประเทศผู้นำอย่างที่ท่านคณบดีพูด อันดับ 2 ของโลก เป็นสมาชิกกลุ่ม G7 ผู้นำเศรษฐกิจของโลกที่มาจากเอเชียเพียงประเทศเดียว

ในความเป็นผู้นำเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ 70 นั้นเอง ก็มีความรู้สึกของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่เพิ่มขยายขึ้น จากการที่

ญี่ปุ่นมีการขยายการส่งออกมากมาย พวกเพื่อนๆ ที่มีอายุภาพยังเยาว์วัย
อยู่นี้ก็ไม่ทันช่วงของการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น นำโดย อาจารย์อิริยูท บุญมี
ของธรรมศาสตร์ ตอนนั้นญี่ปุ่นก็ตกใจ เพราะว่าถ้ากระแสนี้ต่อออกไป
เรื่อยๆ นี่ สิ่งที่เขาต้องการให้ประเทศนี้เป็นแหล่งรองรับสินค้าออกไป
ได้รับผลกระทบ เพราะฉะนั้นนายกรัฐมนตรีฟูกูเดะ ในปี ค.ศ.1977 ก็ ประกาศ
ลัทธิฟูกูเดะ

ลัทธิฟูกูเดะนี้ประกอบด้วยข้อใหญ่ๆ 2 ข้อ คือ หนึ่ง ญี่ปุ่นบอกว่า
จะไม่เป็นมหาอำนาจทางทหาร ซึ่งอันนี้เป็นสิ่งที่ญี่ปุ่นพูดตั้งแต่มีรัฐธรรมนูญ
แล้ว เพราะว่าถ้าคนที่ศึกษาญี่ปุ่น ถ้าไม่อ่านรัฐธรรมนูญทั้งหมด ก็ขอให้
อ่านเฉพาะมาตรา 9 ก็พอ เป็นรัฐธรรมนูญที่ประกาศให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่
ถ้าเป็นภาษาอังกฤษใช้คำว่า Pacifist คือ มุ่งหวังทางด้านสันติสุขในทุกทาง
ที่ไม่ใช้กำลังในการแก้ไขปัญห เพราะฉะนั้น แม้กระทั่งกองกำลังที่เขามี
เขาก็ต้องเขียนว่า “กองกำลังป้องกันตนเอง” อาวุธต่างๆ ที่มีลักษณะของ
การรุกรานก็มีไม่ได้ เช่น เรือบรรทุกเครื่องบิน ขีปนาวุธวิสัยไกล ทุกอย่าง
อยู่ในร่มของสหรัฐฯ ในการรักษาความมั่นคงของญี่ปุ่น

ข้อที่ 2 ของลัทธิฟูกูเดะ คือ เขาอยากมีความสัมพันธ์แบบใจถึงใจ
กับประเทศในอาเซียน “ใจถึงใจ” คือ อยากมีความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียน
เขาเห็นแล้วว่าอาเซียนนี้สำคัญ เพราะฉะนั้น คำว่า “ใจถึงใจ” ของญี่ปุ่น ซึ่ง
คงเป็นคำที่เสนอและผลิตโดยระบอบราชการญี่ปุ่น ก็ได้รับการตอกย้ำ
ปฏิบัติการในรูปของโครงการต่างๆ มากมาย เรือเหาะชนทุนการศึกษา ใน
เรื่องของการให้ความช่วยเหลือกับต่างประเทศโดยเฉพาะกับพวกประเทศ
อาเซียนด้วยกันเอง แต่สิ่งที่เป็นจุดละเอียดอ่อนของญี่ปุ่น เช่นในเรื่อง
สินค้าเกษตร ในเรื่องของการเปิดประเทศ ในเรื่องของการเปิดตลาด เป็น
สิ่งที่ญี่ปุ่นจะปกป้องอย่างสูงสุดโดยใช้ลัทธิใจถึงใจมาเอาใจประเทศใน

อาเขียนด้วยตัวเอง ก็ดำรงลักษณะอย่างนี้มาในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ในขณะเดียวกัน จีนก็ก้าวกระโดด ผงาดออกมาเป็นประเทศที่มีศักยภาพ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การทหาร

ในระบบภายในของญี่ปุ่น มันมีความสลับซับซ้อน มีความพยายามที่จะเรียกร่องหา Third Opening คือ การเปิดก้าวกระโดดครั้งที่ 3 ความพยายามนี้เห็นได้ชัดเมื่อความเชื่อของคนญี่ปุ่นว่า “3 ไม่” นี้ จะไม่มีวันเกิดขึ้นแล้ว

“ไม่” แรกคือ คนไม่ตกงาน ญี่ปุ่นไม่เคยมีความคิดว่าสักวันหนึ่งบริษัทของญี่ปุ่นจะไล่คนออก ได้ นั้นเกิดขึ้นเรียบร้อยแล้ว เกิดขึ้นหลายปีแล้ว

“ไม่” ที่สอง ที่ญี่ปุ่นไม่คิดว่าในชั่วชีวิตนี้จะได้เห็นคือ ธนาการไม่ล้ม เพราะทุกคนเอาเงินไปฝากธนาคารแล้ว ธนาคารจะล้มได้อย่างไร ในเมื่อธนาคารบริหารในลักษณะของความสุจริตของญี่ปุ่น ที่มีหลักวิธีการต่างๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของความสุจริต ท่านทำกระเป๋าสตางค์ตกที่ญี่ปุ่น ยกเว้นว่าโซคร้ายขนาดหนัก ตกในย่านที่บังเอิญไม่ใช่เป็นย่านคนญี่ปุ่น วันรุ่งขึ้นท่านไปหาที่ตำรวจ เจอครบด้วยไม่ใช่ว่าเงินสูญหาย เหลือแต่บัตรประจำตัวนักศึกษา เพราะฉะนั้นธนาคารไม่ล้ม มันก็กลายเป็นจริงแล้วที่ธนาคารญี่ปุ่นล้ม

“ไม่” ที่สาม คือ ที่ดินไม่มีวันราคาตก ก็สอดคล้องกับ “ไม่” ที่หนึ่งกับ “ไม่” ที่สอง คือมันไหม้ไปหมดแล้ว ที่ดินราคาตก เพราะฉะนั้นกระแสของภายนอกที่ญี่ปุ่นสร้างเกราะกำบังในโลกยุคใหม่มาตลอด 30-40 ปี ได้กัดเซาะเข้ามาที่นิสสันที่กำลังจะเจ๊ง และเอาฝรั่งที่ไม่ใช่ญี่ปุ่นเข้ามาช่วยบริหาร ก่อนหน้านั้น 10 ปี เขาจะหัวเราะเยาะ ว่าเป็นไปไม่ได้ที่คนที่ไม่ใช่ญี่ปุ่นจะมาบริหารบริษัทที่มีชื่อเสียงที่สุด บริษัทยบริหารได้อย่างดีที่สุด เป็นความ

ภูมิใจของคนญี่ปุ่นที่สุด แต่ขณะนี้จะกลายเป็นฝรั่ง ที่ทำให้บริษัทธนีสสัน
ผงาดกลับมาเป็นบริษัทที่ทำกำไรได้อีกครั้งหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ความสลับซับซ้อนมันอยู่ในสังคมอย่างลุ่มลึก อย่างที่
ท่านคนบิดว่าลุ่มลึกระหว่างนักการเมืองรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ ญี่ปุ่นเหมือนมี
ประชาธิปไตยที่อเมริกันวางไว้อย่างดี แม้กระทั่งรัฐสภา ตึกข้างนอกกับตึก
ข้างในมองดีๆ ยังคล้ายกับรัฐสภาสหรัฐฯ เพอร์นิเจอร์ ไม้ อะไหล่ต่างๆ แต่
ข้างในของรูปแบบประชาธิปไตย เป็นประชาธิปไตยแบบญี่ปุ่น ส.ส. หม่อม
3 พรรษา ได้รับเลือกตั้งตั้งแต่ปี 1996 ไม่มีสิทธิอภิปราย ไม่มีสิทธิยกมือ
อภิปราย จะลงคะแนนเสียงเรื่องสำคัญ รุ่นที่อาวุโสเอาชื่อเราไปลงแล้ว เขา
ไปบอกประธานสภาแล้วว่า มีชื่ออะไรบ้างที่ลงคะแนนเสียงให้กับข้อเสนอนี้
คุณจะไปหรือไม่ไป ในหลักฐานบอกแล้วว่าคุณลง

ส.ส. หม่อมอีกคนหนึ่งมาบอกว่า เขาไปอภิปรายที่สหรัฐฯ ในห้องที่
จัดสำหรับการฟังเศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ Aspen ที่เขาไปพูดมีคนฟัง 12 คน แต่
ห้องที่จัดให้จีนนี้ฟังกันล้นหลาม เขาก็ไปถามคนจัดอเมริกันว่าทำไม คนจัด
บอกว่า คนฟังเขารู้ว่าคนญี่ปุ่นที่มาพูดจะพูดอะไร เขาไปหามาอ่านได้ แต่
เขาไปฟังคนพูดจากจีนเพื่อเขาจะได้ ความคิด เขาจะได้ความแตกต่าง

เพราะฉะนั้น ในกรอบของความปรองดอง ในกรอบของการมีวินัย
มีคนสั่นอยู่ได้น้ำตลอดเวลา ในบ้านมีความแตกต่างระหว่างรุ่นของพ่อแม่กับ
รุ่นของลูก รุ่นของลูกไม่ต้องการจบมหาวิทยาลัยแล้วเข้าทำงานเลย จะ
ทำงานเป็นอาชีพรุ่งวันได้ไหม รุ่นพ่อแม่ไม่เข้าใจ จะเปลี่ยนงานเป็นอีกงาน
หนึ่งได้ไหม จะขออยู่กับพ่อแม่จะได้ประหยัด จะได้เอาเงินไปทำอย่างอื่น
ในบริษัทก็เหมือนกัน เวลาประชุมเขาดกกลงกันเรียบร้อยแล้ว ในสภา
ทุกอย่างเสมือนหนึ่งว่ามีการตกลงในสภาแต่จริงๆ เขาดกกลงกันข้างนอกโดย

คนไม่กี่คนเรียบร้อยแล้ว เพราะฉะนั้น ข้าราชการซึ่งเป็นพรรคที่มีความ
แข็งขันที่สุดของญี่ปุ่น เขาสามารถปกป้องผลประโยชน์เฉพาะทางโดยการ
ไปลอบบี้ผู้นำทางการเมืองไม่กี่คน ดังนั้น ระบบการเมืองของญี่ปุ่นขณะนี้
กับภาวะของญี่ปุ่นที่จะเป็นผู้นำ เป็นสิ่งที่อาจารย์ไชยวัฒน์จะต้องวิเคราะห์
ตอบคำถามพวกเราน่าจะว่า สามารถตอบสนองได้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ท่าน
คนบดก็พูดถูกอีกว่า เวลาญี่ปุ่นจะเคลื่อนนี้ เคลื่อนได้เร็วมาก คือเมื่อ 1 ปี
ที่ผ่านมา ถ้ามาคุยถึงเรื่องความร่วมมือสินค้าเกษตร เราคุยกับกำแพงครับ
ถึงแม้จะมีหน้าคนอยู่ข้างหน้าเรา แต่เราพูดกับกำแพง

แต่ใน 1 ปีที่ผ่านมามันมีความเปลี่ยนแปลงที่มีนักการเมืองบางคน
พร้อมที่จะให้มีบทบาทนำ ที่จะลดอิทธิพลทางการเมืองของภาคกลุ่มผล
ประโยชน์ทางด้านเกษตร สำหรับผม การที่จะเป็นผู้นำในเอเชีย ญี่ปุ่นมี
พร้อมทางด้านเศรษฐกิจ ดูตัวเลขเศรษฐกิจตัวไหนก็ตาม ญี่ปุ่นเป็นผู้นำอยู่
แล้วทั้งนั้น ผู้นำทางวิชาการ เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทั้งหมด ผู้นำในเรื่อง
ของการให้ความช่วยเหลือประเทศต่างๆ แต่ Third Opening ที่มีการ
เรียกร้องให้มีการปฏิรูป ไม่ได้อยู่ที่การปฏิรูป ตัวเลขสวยๆ ทางเศรษฐกิจ
ผู้นำทางเศรษฐกิจของสหพันธ์เคตันเร็น เขาจับไม่ได้ที่บริษัทเขาเสียเปรียบ
บริษัททั่วโลกในทวีปอเมริกาเหนือ เพราะการทำความตกลงเขตการค้าเสรี
เขาคัดค้านเป็นเวลาหลายปี จนรัฐบาลยอมทำ FTA กับเม็กซิโก เสร็จแล้วก็
ถูกคว่ำโดยกลุ่มผลประโยชน์ทางเกษตรหลายครั้ง จนในที่สุดสามารถที่จะ
มีข้อสรุปที่น่าจะลงนามได้ในเดือนกันยายน ถึงแม้จะต้องไปรวมสินค้า
เกษตรที่ฝ่ายกลุ่มผลประโยชน์อ้างว่ามีความละเอียดอ่อน 2-3 ชนิดก็ตาม

สังคมญี่ปุ่น เป็นสังคมเปิดที่เหมือนปิด ปิดแต่เหมือนเปิด เขาบอก
เขาไม่ต้องการแรงงานต่างชาติ โดยเฉพาะที่ไม่มีฝีมือ แต่ขณะนี้แรงงาน

ต่างชาติที่ไม่มีฝีมือและผิดกฎหมายอยู่เป็นล้าน จริงๆ แล้วในประวัติศาสตร์ตอนที่ญี่ปุ่นไปรุกรานยึดครองเกาหลี จีน เขากวาดต้อนแรงงานจากเกาหลีจีน โดยไม่ได้ไปปิดประเทศ ไปกวาดต้อนให้เข้ามาทำงานในเมือง ในที่ๆ มีความยากลำบากอันตรายทั้งหลาย จนยังเป็นคดีอยู่ทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นการที่บอกว่า FTA เปิดเสรีทางด้านแรงงาน เป็นเรื่องของความละเอียดอ่อนสูงสุด เราก็ต้องวิเคราะห์ว่าสภาพความเป็นจริง เขาไม่ต้องการแต่เขามีแล้ว มีแบบควบคุมไม่ได้ และมีแบบผิดกฎหมาย แล้วเขาก็จะอ้างว่าความรู้สึกประชาชน คืออาชญากรรมที่เกิดขึ้นทั้งหมดในขณะนี้มาจากแรงงานต่างชาติทั้งนั้น แต่พอไปเปิดดูสถิติซึ่งยังดีที่มีหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นที่ยังมีความเป็นธรรมในการเสนอข่าว สถิติตำรวจบอกว่ามีพอๆ กัน และที่สำคัญกว่านั้นคือ ในสถิติที่คนต่างชาติทำผิด จำนวนไม่น้อยเป็นความผิดที่ตัวเองเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ไม่ใช่ตัวเองไปวิ่งราว ไปลักขโมย หรือไปปล้น

ดังนั้น เวลาเราเจรจา FTA เรากำลังเจรจากับกลุ่มผลประโยชน์ที่มีระบบราชการที่แข็งแกร่ง ที่ปกป้องผลประโยชน์เป็นส่วนๆ ในขณะที่ประชาชน สังคมญี่ปุ่น ที่เรียกหา Third Opening เพื่อให้ญี่ปุ่นเป็นผู้นำ ถูกปิดกั้นในเรื่องของข่าวสารข้อมูล และไม่ได้ใช้พลังอำนาจของตัวเองโดยผ่านทางผู้แทนรุ่นใหม่ที่ยอมรับไม่ได้ว่า ในขณะนี้ญี่ปุ่นกำลังแพ้ทางประเทศต่างๆ โดยเฉพาะจีนเป็นอย่างมาก ที่มีผู้นำรุ่นใหม่รุ่นที่ 4 ที่มีพลวัตร มีความพร้อมที่จะตัดสินใจนโยบายต่างๆ อย่างรวดเร็ว

สรุป เพื่อให้มีการอภิปรายเพิ่มขึ้น ผมเห็นว่าการเป็นผู้นำในเอเชีย ญี่ปุ่นมีความพร้อมในเรื่องของวัตถุ แต่ในเรื่องของซอฟต์แวร์ จะต้องมีการปฏิรูปทางการเมือง จะต้องสร้างนักการเมืองรุ่นใหม่ ที่สะท้อนถึงเสียง

ความต้องการของประชาชนทุกหมู่เหล่าอาเซียนเองพร้อมจะเป็นหุ้นส่วนอาเซียนเห็นความสำคัญของญี่ปุ่น เช่นเดียวกับที่อาเซียนเห็นความสำคัญของจีน แต่ญี่ปุ่นเองจะต้องแก้ไขจัดปมปัญหาทางประวัติศาสตร์ของตัวเอง ซึ่งจนถึงทุกวันนี้ เขาตั้งใจปล่อยให้ความไม่ชัดเจน เพราะยังมีผลประโยชน์เฉพาะทางติดอยู่ ซึ่งคงจะไม่ใช่ผลประโยชน์ของประเทศชาติในระยะยาว ประวัติศาสตร์ที่ยังไม่ชำระจึงเป็นสาเหตุสำคัญหลักที่แท้จริงอันหนึ่งของการที่ทำให้ญี่ปุ่นยังไม่สามารถเป็นผู้นำได้

ขอบคุณครับ

การเมืองใหม่ในญี่ปุ่น : การเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง โดย รศ.ดร. ไชยวัฒน์ คำชู คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่านรองปลัดฯพิศาล ท่านอาจารย์ขจิต เพื่อนนักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทั้งจากจุฬาฯ และธรรมศาสตร์ และท่านผู้มีเกียรติ ผมรู้สึกยินดีที่จะมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องการเมืองใหม่ในญี่ปุ่น ปัจจุบันการเมืองของญี่ปุ่น มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับประเทศเรา ถ้าดูแนวโน้มที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การเมืองญี่ปุ่นมีความโน้มเอียงที่จะไปสู่ระบบ 2 พรรค ซึ่งการเมืองของไทยเรา ปัจจุบันก็มีความโน้มเอียงไปในลักษณะการเมือง 2 ขั้วเช่นญี่ปุ่น แต่ในที่สุดจะนำไปสู่ระบบ 2 พรรคหรือไม่นั้น ถ้าเปรียบเทียบ กับญี่ปุ่นแล้ว โอกาสของเราน้อยกว่าของญี่ปุ่น เพราะของเราตอนนี้ดูเหมือนว่าจะมีประมาณพรรคครึ่ง แต่การเมืองไม่ว่าที่ไหน แม้แต่ในวันพรุ่งนี้ก็ไม่มีอะไรแน่นอน

ที่ผมว่าการเมืองไทยกับการเมืองญี่ปุ่น ในบางลักษณะมีอะไรที่คล้ายคลึงกัน เพราะว่าญี่ปุ่นปฏิรูปการเมืองเมื่อปี ค.ศ.1994 มีระบบการเลือกตั้งคล้ายกับของเราที่มีการปฏิรูปภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อปี ค.ศ.1991 เหมือนกับลอกเลียนแบบกันมาเลย วัตถุประสงค์ของญี่ปุ่นในการปฏิรูปการเมืองครั้งนั้น ก็เพื่อที่จะเปลี่ยนการเมืองญี่ปุ่น จากการที่มี

พรรคเสรีประชาธิปไตยซึ่งครอบงำการเมืองญี่ปุ่นมาเป็นเวลายาวนาน ด้วยความหวังว่าเมื่อระบบการเลือกตั้งใหม่มาถูกมาใช้แล้ว จะสามารถนำไปสู่ระบบ 2 พรรคการเมือง เพื่อที่จะให้พรรคการเมืองอื่นมีโอกาสได้สลับเปลี่ยนมาเป็นรัฐบาลบ้าง

ในประเทศญี่ปุ่นหลังจากมีการปฏิรูป ก็ได้มีการเลือกตั้งมา 3 ครั้งแล้ว ครั่งล่าสุดนั้นมีแนวโน้มว่าพรรคฝ่ายค้านอันดับ 1 ของญี่ปุ่น ได้เสียงในสภาผู้แทนราษฎร เริ่มขยับเข้ามาใกล้กับพรรครัฐบาล ซึ่งก็ไม่ถึงขนาดก้ำกึ่งกัน แต่สัดส่วนในสภาผู้แทนฯ ก็เรียกได้ว่ามากที่สุด ในประวัติศาสตร์การเมืองของญี่ปุ่น ที่พรรคการเมืองพรรคเดียวที่เป็นฝ่ายค้านมีเสียงในสภาผู้แทนฯ ประมาณร้อยละ 36 ของจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนฯ แม้ว่ารัฐสภาจะประกอบด้วย 2 สภาก็จริง แต่สภาผู้แทนราษฎรเป็นสภาที่มีอำนาจมากกว่าสภาสูง เพราะว่าเป็นสภาที่แต่งตั้งรัฐบาล

สภาพการณ์เช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อนในการเมืองญี่ปุ่น ในยุคสงครามเย็น พรรคสังคมนิยมของญี่ปุ่น ก็เคยได้ที่นั่งจำนวนขนาดนี้ คือประมาณร้อยละ 35-36 แต่ปรากฏว่าเมื่อเวลาผ่านไป พรรค LDP ก็ยังครอบงำการเมืองญี่ปุ่น จนกระทั่งพรรค SDPJ แพ้การเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1997 คือก่อนที่จะมีกลุ่มปฏิรูปทางการเมือง สำหรับการที่พรรคสังคมนิยมที่เป็นพรรคฝ่ายค้านตลอดกาลพ่ายแพ้ในครั้งนั้นเป็นเรื่องที่พอจะเข้าใจได้ว่า ทำไมคนญี่ปุ่น ถึงไม่ยอมให้พรรคสังคมนิยมเป็นทางเลือก เพราะว่าพรรคสังคมนิยมมีนโยบายต่างกับพรรค LDP อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ทั้งในด้านนโยบายต่างประเทศ นโยบายความมั่นคง และทั้งนโยบายภายในประเทศ

แต่ในปัจจุบัน คนญี่ปุ่นเริ่มไม่ค่อยกังวลแล้วว่า ระหว่างพรรคฝ่ายค้านอันดับ 1 ในปัจจุบันคือ พรรคมิโนรุโตะ หรือภาษาอังกฤษเรียกย่อๆ ว่า DPJ (Democratic Party of Japan) มีนโยบายไม่ค่อยต่างไปจากพรรค LDP มาก ที่ต่างกันตอนเลือกตั้งที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องปัญหาอิรัก ซึ่งพรรคฝ่ายค้านไม่เห็นด้วยกับนายกรัฐมนตรีโคอิสุมิ เรื่องสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในการทำสงครามในอิรัก แล้วก็ส่งกำลังกองทหารไปร่วมเพื่อฟื้นฟู บูรณะอิรัก โดยฝ่ายรัฐบาลอ้างเหตุผลทางด้านมนุษยธรรม เพราะฉะนั้น นี่ก็เป็นประเด็นหนึ่ง ที่ทำให้พรรครัฐบาลเสียคะแนนเสียง ความนิยมส่วนตัวของนายกรัฐมนตรีโคอิสุมิ ล่าสุดจากการเลือกตั้งสภาสูงที่เพิ่งผ่านมาได้ไม่กี่อาทิตย์ เมื่อเดือนกรกฎาคมนี้ เพราะนายกรัฐมนตรีโคอิสุมิ ไปตกลงกับผู้นำของสหรัฐอเมริกา โดยที่คนญี่ปุ่นยังไม่ทราบเลยว่า รัฐบาลจะให้ทหารของญี่ปุ่นอยู่ในอิรักต่อไป หลังจากการถายโอนอำนาจแล้ว ทำให้พรรคฝ่ายค้านโจมตีรัฐบาลว่ายอมทำตามสหรัฐอเมริกามากเกินไป

ในเรื่องภายในของญี่ปุ่นเอง นายกรัฐมนตรีโคอิสุมิตอนที่ได้รับการเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อ 3 ปีที่แล้ว (เม.ย.2001) เป็นนายกรัฐมนตรีที่ได้รับความนิยมสูงสุดของญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อัตราคะแนนนิยมประมาณร้อยละ 80 เมื่อได้รับความนิยมจากประชาชนมากถึงขนาดนั้น ทำให้มีอำนาจต่อรองสูงภายในพรรคการเมืองของเขาเอง เพราะว่านายทากะ โคอิสุมิได้แรงค์ที่จะปฏิรูปเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเรียกว่าปฏิรูปทางโครงสร้าง แล้วเมื่อท่านได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างล้นหลาม ทำให้ท่านกล้าที่จะผลักดันนโยบายปฏิรูปของท่าน ท่านถึงกับกล้าพูดเลยว่า ถ้าภายในพรรคมีการต้านทานโครงการปฏิรูปของท่าน ท่านจะทำให้พรรคแตกเป็นเสี่ยงๆ เลย พอท่านทำงานมาได้ 3 ปี ประชาชนญี่ปุ่นที่คาดหวังไว้สูงก็เริ่ม

ผิดหวังบ้าง เพราะว่าปฏิรูปไปยังไม่มากเท่าที่ควร ในขณะที่เดียวกัน ก่อนที่จะมีการเลือกตั้งครั้งหลังสุดของสภาสูงท่านก็คะแนนนิยมตกต่ำลงครึ่งหนึ่ง ตอนนี้ต่ำกว่าร้อยละ 40 จากที่เคยได้ร้อยละ 80 ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งดังที่ผมได้อธิบายไปแล้วว่าเป็นเพราะนโยบายต่างประเทศที่ไปสนับสนุนการส่งครามของสหรัฐอเมริกาในอิรัก อีกส่วนหนึ่งก็คือเรื่องเกี่ยวกับกองทุนบำเหน็จบำนาญ ซึ่งมีเรื่องอื้อฉาวว่า นายกษิโคอิสุมิไม่ได้จ่ายเงินในช่วงบางเวลาเข้ากองทุนอันนี้ และท่านก็ผลักดันร่างกฎหมายโดยใช้เสียงข้างมากในสภาปฏิรูประบบกองทุนบำเหน็จบำนาญ ซึ่งทำให้คนญี่ปุ่นต้องจ่ายค่าเบี้ยประกัน (premium) มากขึ้น แต่ผลตอบแทนน้อยลง อันนี้ก็เลยสร้างความไม่พอใจให้กับผู้ลงคะแนนเสียง

ความจริงแล้ว หัวหน้าพรรคฝ่ายค้านดาวรุ่งดวงใหม่ นายนาโอโตะ คาน (Naoto Kan) ก็เป็นคนที่เราเรียกว่าอยู่ในสายตาของประชาชนญี่ปุ่น ที่จะมาแข่งขันกับนายโคอิสุมิ แต่ตัวเองก็พลาดท่าเหมือนกัน คือ ได้ทำอย่างที่ว่า โคอิสุมิทำคือไม่ได้จ่ายเงินค่ากองทุนบำเหน็จบำนาญ แต่ท่านลาออกจากการเป็นหัวหน้าพรรคแล้ว ตอนนี้ผู้นำคนใหม่ของพรรคฝ่ายค้าน คือนายคะซึยะ โอคาตะ (Katsuya Okada) ผลการเลือกตั้งสภาสูงที่ผ่านมาเมื่อวันที่ 11 ก.ค. เป็นการตอกย้ำว่าระบบ 2 พรรคของญี่ปุ่น อาจจะไม่ไกลเกินไปแล้ว อาจเกิดขึ้นได้ เพราะผลการเลือกตั้งปรากฏว่า ถึงแม้ว่าสภาสูงนี้จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลก็ตามที เพราะอย่างที่ผมเรียนไปแล้วว่า สภาผู้แทนเป็นสภาที่กำหนดว่าใครจะเป็นรัฐบาล ก็ปรากฏว่า พรรค DPJ นี้ได้รับการเลือกตั้งเข้ามามากกว่าพรรคเสรีประชาธิปไตย นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเลือกตั้งของญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่พรรคฝ่ายค้านได้ที่นั่งในการเลือกตั้งมากกว่าพรรคฝ่ายรัฐบาล

เราก็ต้องมาดูว่า พรรค 2 พรรคนี้อะไรแตกต่างกัน หมายถึง คนญี่ปุ่นจะมีทางเลือกอะไรใหม่หรือเปล่า ก่อนที่จะมีการเลือกตั้งสภาสูง ก็มีการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎร มีการขับเคลื่อนเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองของญี่ปุ่น ที่การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งใช้นโยบายมาแข่งขันกันอย่างชัดเจน แต่จริงๆ แล้ว ในรายละเอียดไม่ค่อยแตกต่างกันมาก มีแต่ว่าพรรคฝ่ายค้านกำลังจะบอกว่า สิ่งที่น่ายกย่องคือ สุมิ จะปฏิรูปนี้ ทำไม่ได้หรอก เพราะว่าพรรครัฐบาลไปอึดกับข้าราชการประจำ ในญี่ปุ่น อิทธิพลของข้าราชการประจำมีอย่างสูงมากในการกำหนด นโยบายสาธารณะ นอกจากนั้นกลุ่มธุรกิจกลุ่มผลประโยชน์ที่สนับสนุนพรรค LDP ยังเป็นอุปสรรคต่อการที่จะปฏิรูปทางการเมือง และปฏิรูปทาง เศรษฐกิจด้วย พรรคฝ่ายค้านบอกว่าถ้าพรรคเขาได้เป็นรัฐบาลจะตั้ง อำนาจในการกำหนดนโยบายออกจากมือของข้าราชการ แต่ในขณะเดียวกัน พรรคของเขาก็บอกว่าถ้าได้เป็นรัฐบาล เขาจะดึงอดีตข้าราชการมาเป็น รัฐมนตรี เช่นอดีตข้าราชการมือหนึ่งที่มีชื่อเสียงมากในญี่ปุ่น เคยเป็นปลัด กระทรวงการคลัง และในวงการต่างประเทศเป็นที่รู้จักดี คือ Mr. Yen เพราะว่า เมื่อท่านปลัดท่านนี้ออกมาพูดเมื่อไร จะรู้เลยว่าค่าเงินเยนจะแพงหรือ จะถูกลง อดีตข้าราชการท่านนี้คือ นายเออิซากุ ซาคากิบาระ (Eisaku Sakakibara)

เรื่องที่แปลกคือ เรื่องที่โจมตีข้าราชการ แต่ปรากฏว่าเดี๋ยวนี้ ข้าราชการที่เกษียณไปแล้วอยากจะเล่นการเมือง มาลงพรรคฝ่ายค้าน ซึ่ง เมื่อก่อนข้าราชการที่เกษียณราชการแล้วและอยากจะเล่นการเมืองส่วนใหญ่จะไปลงพรรค LDP มากกว่า เพราะว่ามีโอกาสได้เป็นรัฐบาล คือไม่มีใครเป็นข้าราชการลงเลือกตั้งแล้วอยากจะเป็นฝ่ายค้าน แต่ขณะนี้ คล้ายๆ

กับข้าราชการรู้สึกว่าจะแนวโน้มของพรรคฝ่ายค้านปัจจุบันนี้ มีโอกาสที่จะเป็นรัฐบาลได้ ก็มีจำนวนข้าราชการมาสมัครเป็นสมาชิกของพรรคมากขึ้น ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า การเมืองญี่ปุ่นตอนนี้ ตัวแปรที่สำคัญอยู่ที่กลุ่มผู้ออกเสียงเลือกตั้งที่เรียกกันว่า Unaffiliated Voters คือผู้ออกคะแนนเสียงที่ไม่จงรักภักดีต่อพรรคหนึ่งพรรคใด แต่จะหันไปสนับสนุนพรรคไหนก็ได้ที่พอใจในช่วงเวลานั้นๆ ขณะที่พรรค LDP การที่ปฏิรูปก็มีผลกระทบต่อตัวเอง เพราะว่าไปกระทบกับกลุ่มผลประโยชน์ที่เคยสนับสนุนตัวเอง การเปิดตลาดเกษตรมากขึ้น ฐานเสียงชาวนาที่เคยสนับสนุนพรรคมาเป็นเวลายาวนานก็เริ่มผูกরণการที่จะตัดลดงบประมาณก่อสร้างงานสาธารณะ ก็ไปตัดผลประโยชน์ของกลุ่มผลประโยชน์บริษัทก่อสร้าง ที่ผ่านมากองงานที่ทำงานได้รับผลพวงจากนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาล โดยการได้รับงบประมาณจากโครงการสร้างงานสาธารณะ

การที่จะปฏิรูปการไปรษณีย์ของญี่ปุ่น ซึ่งอันนี้ก็เป็นหัวคะแนนที่สำคัญของพรรค LDP การไปรษณีย์ของญี่ปุ่นไม่ใช่แค่รับ-ส่งจดหมายอย่างเดียวยังเป็นสถาบันที่ออมทรัพย์มีเงินออมทรัพย์ที่มากที่สุดในโลกด้วย ทั้งยังทำหน้าที่เป็นบริษัทประกันอีกด้วย เพราะฉะนั้น บารุไปรษณีย์ของพวก Post Master ในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเมื่อก่อนนั้นเคยเป็นหัวคะแนน ฐานเสียงที่สำคัญของพรรค LDP แต่ปรากฏว่า นายโคอิสุมิเป็นคนริเริ่มผลักดันที่จะแปลงให้กิจการไปรษณีย์เป็นของเอกชน ซึ่งจะเริ่มแปรสภาพตั้งแต่ปี ค.ศ.2007 ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้เสียประโยชน์

เมื่อก่อนที่พรรค LDP ครองอำนาจอยู่ได้นาน และมีฐานกลุ่มผลประโยชน์สนับสนุน เมื่อเลือกตั้งที่ไร พวกเขาประจำก็จะลงคะแนนให้พรรคนี้ เพราะว่าพรรคนี้จะเป็นผู้ที่ช่วยปกป้องผลประโยชน์แทนตัวเอง แต่ตอนนี้

ปฏิรูปไปปฏิรูปมาตัวเองก็กินเนื้อตัวเอง ดังนั้น ถ้าหากว่าพรรคนี้ต้องการที่จะครองอำนาจต่อไป ก็จะต้องอาศัยพวก “Unaffiliated Voters” ซึ่งถือกันว่าเป็น “Swing Vote” เพราะว่าฐานเดิมนั้นฟังไม่ได้ ก็จะต้องมีนโยบายและผู้สมัครที่ดึงดูดเสียงเลือกตั้งมากขึ้น จะไปหวังความแน่นอนเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้แล้ว และพรรคเองก็ต้องมีการปฏิรูป อย่างเช่นมีการเสนอว่าตอนนี้ผู้แทนที่จะสมัครในนามของพรรค LDP ไม่ใช่เลือกจากคนในพรรคเท่านั้น แต่ต้องเปิดให้คนที่อยู่นอกพรรคซึ่งมีหน่วยก้านดี มีชื่อเสียงดี มีความสามารถ เข้ามาสมัครในนามของพรรคด้วย คือเมื่อก่อนนี้ นักการเมืองอาวุโสจะเป็นคนขึ้นเป็นขีต่าย ใครจะได้ลงในนามของพรรคต้องเป็นคนของกลุ่ม และขึ้นอยู่กับการเมืองภายในพรรค ตอนนี้เริ่มเปิดโอกาสให้คนภายนอกพรรคได้มีโอกาส ทำให้พรรคมีภาพลักษณ์ว่าเป็นพรรคที่มีฐานกว้างขวางมากขึ้น และในขณะเดียวกัน การกำหนดนโยบายก็พยายามที่จะสร้าง “คลังสมอง” (Think Tank) ขึ้นมาในพรรค เพื่อที่จะระดมความคิดใหม่ๆ ที่จะเสนอให้กับพรรค เพื่อที่จะนำไปสู่การเป็นนโยบายของรัฐบาล

และอีกประการหนึ่ง ในการที่จะแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญทั้งในพรรคและในรัฐบาล ก็จะต้องคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาคุณสมบัติว่าใครเหมาะสม จะไม่ได้แต่งตั้งในลักษณะเหมือนอย่างแต่ก่อน ซึ่งอาศัยว่าใครอยู่ Faction ไหน ซึ่งในพรรค LDP มีการแตกกลุ่มกันหลายกลุ่ม ประมาณ 5-6 กลุ่มภายในพรรคที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1955 สำหรับ LDP Faction กลายเป็นสถาบันภายในพรรค มีสำนักงานของตัวเอง มีหัวหน้ากลุ่ม หัวหน้ากลุ่มนี้มีเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะได้เป็นหัวหน้าพรรคต่อไป แล้วถ้าหากว่าพรรคมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนฯ ตัวเองก็จะได้เป็นนายกรัฐมนตรี

เพราะฉะนั้น ในการแต่งตั้งคณะรัฐบาล ในแต่ละครั้งจะต้องคำนึงถึงดุลแห่งอำนาจภายในพรรคในระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในพรรค ที่นายโคอิสุมิบอกว่าริเริ่มการเมืองใหม่ของญี่ปุ่น เนื่องจากว่าตัวเองไม่ได้ต้องพึ่งการเมืองระหว่างกลุ่ม (Factional Politics) เพราะได้รับความนิยมนจากประชาชน ทำให้เขาสามารถแต่งตั้งบุคคลที่เขาเห็นว่าเหมาะสมได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า ตำแหน่งนี้ต้องมาจาก Faction นั้น Faction นี้ แล้วที่จะพิสูจน์อีกครั้งหนึ่งว่าตัวเองจะทำได้ต่อไปหรือไม่ ก็จะมีการปรับ ครม. ในเดือน ก.ย. นี้ ซึ่งหลังจากนั้นแล้ว เราอาจจะมาดูกันอีกครั้งว่า เขายังสามารถพูดได้ไหมว่าตอนนี้เขาได้ทำให้พรรค LDP เป็นพรรคแห่งการปฏิรูป และเป็นพรรคที่จะนำการปฏิรูปไปสู่ความสำเร็จแล้ว

สำหรับตอนนี้ อย่างที่กล่าวแล้วคือ เขาพยายามจะผลักดันในเรื่องการจัดแปรรูปรัฐวิสาหกิจของการไปรษณีย์ และมีเสียงวิจารณ์ว่า จะดำเนินการอยู่แค่นี้เองหรือ เหลืออีก 2-3 ปีที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ไม่มีความคิดริเริ่มอะไรอีกแล้วหรือ เพราะฉะนั้นท่านก็เลยบอกว่า ในด้านการต่างประเทศ ท่านก็จะดำเนินนโยบายสถาปนาความสัมพันธ์ขึ้นปกติกับเกาหลีเหนือ แต่ก็มีคนบอกว่าแค่นี้ไม่ทำให้เป็นที่ดึงดูดของผู้มีสิทธิเลือกตั้งหรอก เพราะฉะนั้นกระทรวงการต่างประเทศ เลยเข้ามาช่วยว่า ต้องมาเริ่มรณรงค์ให้ญี่ปุ่นมีบทบาทในการปฏิรูปสหประชาชาติ เพื่อที่จะทำให้ญี่ปุ่นได้มีโอกาสเป็นสมาชิกประเภทถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติ เพราะว่าญี่ปุ่นก็เป็นสมาชิกจะครบรอบ 50 ปีแล้ว และมีฐานะเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลก แต่อำนาจทางการเมืองและอิทธิพลทางการเมืองนั้นไม่สมกับฐานะ เพราะฉะนั้นตอนนี้ นายคาโงอิสุมิกิเลยเอาข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศนี้มาเป็นอีก

นโยบายในการที่จะทำให้สำเร็จภายใต้การนำของตน ในอนาคตพรรค LDP จะเป็นแกนนำหรือครอบงำการเมืองญี่ปุ่นต่อไปหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับพรรคฝ่ายค้านว่าจะมีความสามารถทำให้คนญี่ปุ่นมีความรู้สึกมั่นใจว่า ถ้าพรรคนี้ได้ขึ้นมาเป็นรัฐบาล เปลี่ยนไปจากพรรค LDP แล้ว จะสามารถนำพาญี่ปุ่นไปได้ด้วยดีได้หรือไม่

อย่างที่ได้กล่าวแล้วว่า เมื่อก่อนนั้น ถึงแม้คนจะไม่ชอบพรรค LDP แต่ทางเลือกอื่นมันไม่มี เพราะว่าถ้าไปเลือกอีกข้างหนึ่งจะมีนโยบายที่เปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือเลย แต่ครั้งนี้ตอนนี้ นโยบายของพรรคฝ่ายค้านอันดับ 1 มีความใกล้เคียงกับพรรค LDP มาก แต่ปัญหาอยู่ตรงที่ว่า พรรคฝ่ายค้านอันดับ 1 เป็นที่รวมของความหลากหลาย มาจากการรวมตัวของพวกสายเหยี่ยว สายพิราบ สายกลาง ฯลฯ ในเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่น ความเป็นเอกภาพของนโยบายยังไม่ชัดเจน และผู้นำซึ่งมาแทนที่ผู้นำคนเดิม ซึ่งมีปัญหาอื้อฉาวเกี่ยวกับเรื่องการเงินกองทุนบำเหน็จบำนาญ คือ นายโองากะนั้น ตอนนั้นก็กำลังไปเก็บตัวร่างนโยบายเพื่อที่จะชิงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคต่อไปในปลายเดือน ส.ค. นี้ เพราะฉะนั้น เรายังไม่เห็นภาพที่ชัดเจนว่า พรรคฝ่ายค้านอันดับ 1 ของญี่ปุ่น ภายใต้ผู้นำคนใหม่ จะมีความสามารถที่จะผลักดันนโยบายอะไร ที่ดึงดูดความสนใจของคนญี่ปุ่น ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งครั้งถัดไป

เพราะฉะนั้น ตอนนี้ ในอนาคต ไม่ว่าพรรค LDP จะเป็นรัฐบาลต่อ หรือพรรคฝ่ายค้านขึ้นมาเป็นรัฐบาลแทน นโยบายโดยรวมแล้วจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงมากไปจากเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ นอกจากนี้ ผู้นำคนใหม่ของพรรคฝ่ายค้าน จะถูกกดดันให้ต้องแสดงจุดยืนที่ชัดเจนในหลายเรื่อง ซึ่งขณะนี้เองก็มีปัญหาปวดหัวแล้ว เพราะว่า ภายในพรรคมีข้อเสนอที่ทำให้

เขาต้องตัดสินใจ ที่สำคัญในเฉพาะหน้านี้ ก็คือ เรื่องที่ภายในพรรคมี
นักการเมืองสายเหยี่ยวที่ต้องการให้ญี่ปุ่นมีกองกำลังแยกต่างหากมาจาก
กองกำลังป้องกันตนเอง เพื่อที่จะนำเอากองกำลังส่วนนี้ไปร่วมมือกับ
สหประชาชาติในการรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศ ในขณะที่พวกสาย
พิราบ พวกรุ่นใหม่ภายในพรรค ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดของนักการเมือง
อาวุโสภายในพรรค เพราะฉะนั้นเขาเองจะต้องตัดสินใจว่าเขาจะเข้า
ข้างพวกรุ่นใหม่ หรือจะเข้าข้างพวกนักการเมืองรุ่นเก่า อันนี้จึงเป็นปัจจัย
อีกอันหนึ่งที่จะทำให้ทราบได้ชัดเจนว่าในที่สุดแล้ว คนญี่ปุ่นจะยอมไว้วางใจ
ให้พรรคนี้ให้ขึ้นมาเป็นรัฐบาลแทนพรรค LDP หรือไม่

ญี่ปุ่นกับระบบเศรษฐกิจในเอเชีย

โดย รศ. ไฉ จามรมาน

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เฝ้าสติทุกท่านครับ ต้องขอบคุณที่ให้ผมมาสนทนากับท่านในเรื่องเกี่ยวกับ “ญี่ปุ่นกับระบบเศรษฐกิจใหม่” ความจริงแล้วเราคงไม่พูดขนาดที่จะเป็น “ระเบียบ” เราเรียกว่า “ระเบียบธุรกิจใหม่” คือไม่ใช่ถึงขนาด “New Economic Orders” แต่ผมคิดว่ามันเป็นเรื่องของเอเชียในศตวรรษหน้า

ผมคิดว่ายุทธศาสตร์ที่สำคัญของญี่ปุ่นในเอเชียในศตวรรษที่ 21 มี 2 ข้อด้วยกัน ข้อแรก ASEAN + 3 ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของญี่ปุ่น ทำไม ASEAN+3 จึงเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับญี่ปุ่นเหตุผลก็คือ ญี่ปุ่นเองไม่มีทรัพยากรต้องนำเข้า เมื่อนำเข้ามาแปรรูปแล้วก็ต้องส่งออก เพราะเศรษฐกิจของญี่ปุ่นพึ่งการส่งออกมากในระยะแรก ระยะที่ 2 ญี่ปุ่นเริ่มจะไปลงทุนต่างประเทศ ซึ่งญี่ปุ่นก็บ่นเสมอว่า ปริมาณการลงทุนของประเทศญี่ปุ่นเมื่อเปรียบเทียบกับอเมริกาแล้วน้อยมาก ญี่ปุ่นจึงเริ่มลงทุนต่างประเทศมากขึ้น แต่กลไกการลงทุนต่างประเทศของญี่ปุ่นมีลักษณะแบบกองเรือ คือพูดง่าย ๆ ว่าบริษัทแม่ต้องออกไปก่อน แล้ว Sub Contracting จะ

ออกตามพ้อออกไปได้สักพักจะปรากฏว่าภายในญี่ปุ่นก็กลัวคือว่าจะเหลือแต่ Headquarter ฐานการผลิตกระจายไปหมด พอฐานการผลิตกระจายไปหมดก็เป็นปัญหาของญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่นรู้ว่าฐานการผลิตของญี่ปุ่นอาจไม่จำเป็นต้องอยู่ในประเทศก็ได้ เพียงแต่จะต้องสร้างอุตสาหกรรมใหม่ขึ้นมาทดแทนของเดิม ดังนั้นยุทธศาสตร์สำคัญของญี่ปุ่นก็คือ การปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อมุ่งตลาดใหญ่ ความจริงแล้ว ASEAN+ 3 นั้นเป็นเป้าหมายสำคัญและเป็นเป้าหมายสุดท้าย เพราะ APEC ก็ตาม FTA ก็ตาม เป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของการเข้าสู่ ASEAN+ 3 ยุทธศาสตร์สำคัญข้อที่ 2 ของญี่ปุ่นก็คือ ต้องการ balance ภูมิภาคนี้ให้มีเสถียรภาพ เนื่องจากเงินเติบโตขึ้น การลงทุนก็ไหลไปจีนมากเกินไป พอการลงทุนไหลไปจีนมาก ความเสี่ยงก็เกิดขึ้นจากการที่ฐานการผลิตจะไปกระจุกตัวอยู่ที่จีน ส่งผลต่อภูมิภาคทั้งหมด ที่เป็นอย่างนั้นเนื่องจากเอเชียมีความเสี่ยง ระบบความเสี่ยงของเอเชียอยู่ที่ระบบการเงิน คือระบบการเงินของเอเชียนั้นยังไม่เข้มแข็ง ซึ่งหมายความว่าเอเชียยังไปผูกพันอยู่กับสกุลดอลลาร์อยู่ เพราะฉะนั้น ประเด็นสำคัญของการ balance ภูมิภาคนี้เป็นสิ่งที่ญี่ปุ่นพยายามทำ ซึ่งก็คือ การจัดระเบียบเกี่ยวกับเรื่องการเงินใหม่ เริ่มเป็นขั้นตอน เช่นการประชุมที่เชียงใหม่ การทำตลาดพันธบัตรเงินสกุลท้องถิ่น แล้วก็สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือการกระจายฐานการผลิตออกไปทั่วเอเชีย

สำหรับเอเชียในศตวรรษที่ 21 ใครปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเร็วกว่ากันคนนั้นจะได้เปรียบ ดังนั้น สิ่งที่ต้องทำในเอเชียคือ การปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม และการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมทั้งหมดในตอนนี้มีแนวโน้มว่า เราจะใช้ FTA เป็นเครื่องมือ ก็คือจะปรับกับใคร แล้วจะปรับเร็วมากน้อยแค่ไหน เพราะฉะนั้น FTA นั้น เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้

เกิดการปรับเท่านั้นเอง เพราะ FTA นี้เป็น Pressure จากภายนอก ในขณะที่ภายในประเทศไม่ยอมปรับ เนื่องจากปรับแล้วเสียหาย ดังนั้นประเด็นก็คือ จะปรับโครงสร้างอย่างไร

ถึงแม้เอเชียในปี 1997, ก่อน 1997 และหลัง 1997 มีลักษณะที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ศตวรรษที่ 21 ตอนนี้เป็นประมาณปี 2004 เราเป็นการเปลี่ยนแปลงจากของเดิมเท่านั้น คือมากขึ้น เร็วขึ้น เพิ่มขึ้น และทุกประเทศคิดเหมือนกันก็คือ คิดจะส่งสินค้าไปยุโรปและอเมริกา จีนก็เหมือนกัน จีนไม่ได้หวังตลาดเอเชีย แต่จีนหวังตลาดยุโรป ดังนั้นจีนจึงกำลังพัฒนาประสิทธิภาพ เพื่อจะเข้าไปในตลาดยุโรปและอเมริกา และจีนกำลังต้องการปรับโครงสร้างด้านอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน

ประเด็นต่อมาคือ รูปแบบของระบบเศรษฐกิจเอเชียจะเป็นอย่างไร ญี่ปุ่นเสนอว่า ให้มีการแบ่งงานระหว่างกัน ที่เรียกว่า Horizontal Division of Labors ก็คือผลิตชิ้นส่วน และแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนระหว่างกัน เช่น รถยนต์แล้วไปอิเล็กทรอนิกส์ มีผู้ร่วมหลายคน แต่สำหรับ Automobile นี้ผมคิดว่าไม่ใช่ น่าจะเป็น Cluster กระจุกลอยในบางแห่งเท่านั้นเพราะว่าการส่งออก Automobile นั้นไม่ถ่วงน้ำหนักในเอเชีย

ดังนั้น ปัญหาของเอเชียอยู่ตรงไหน ประเด็นก็คือเอเชียทำ Assembling เป็นส่วนใหญ่ เอเชียก็จะมี Assembler กับ Supporting Industry ปัญหาก็คือ จะทำอย่างไรที่จะทำให้สถาบัน SMEs สามารถ Internationalize ได้ อันนี้เป็นปัญหาสำคัญที่สุดที่ญี่ปุ่นเองก็ปวดหัว จะเปิดโอกาสให้ SMEs ออกต่างประเทศได้อย่างไร สิ่งที่เขาต้องการคือ Harmonize ระบบ SMEs หมายความว่า SMEs ไปอยู่ที่ไหนก็ตามก็จะ

สามารถดำเนินกิจการได้ เพราะจริงๆ แล้วเอเชียเป็นกลุ่ม คือ ไม่ใช่
อุตสาหกรรมที่เป็น One Package

ปัญหาของเอเชียในปัจจุบันคือ ทุกคนกำลังทำ Regionalizing กัน
หมดเลย การทำ Regionalizing ทำพร้อมๆ กับ Globalization ภูมิภาคเอเชีย
Globalization เร็วที่สุด ญี่ปุ่นก็บอกว่า Concept ของการ Globalization น่า
จะเป็น Concept ของ Regionalization ก่อน คือรวมกันเป็นกลุ่มๆ ก่อน จาก
อาเซียน ก้าวมาเป็นเอเปก แต่ปรากฏว่าเอเปกไม่ประสบความสำเร็จ เอเปก
ทำช้า ซึ่งแนวความคิดก็คือ จะใช้ FTA นั้นเป็นตัวกระตุ้นให้กระบวนการ
เจรจาแบบ Multilateral เกิดขึ้นเร็วที่สุด เพราะฉะนั้น ญี่ปุ่นพูดเสมอว่า
FTA กับ Multilateral ต้องไปด้วยกัน และเป้าหมายไกลที่สุดนั่นคือ ASEAN+3

ลองมาดูฝ่ายธุรกิจดูบ้าง ธุรกิจกำลังคิดอะไรอยู่ ธุรกิจในเอเชีย
กำลังถามว่าถ้าขยายไปลงทุนในประเทศนั้นแล้วเราจะแบ่งงานกับประเทศนั้น
อย่างไร แนวความคิดก็คือ กำลังจะแบ่งงานกันระหว่าง Headquarter
หรือระหว่าง Prototype Production ที่ตัวเองมี กับการลงทุนใน
ต่างประเทศของตัวเอง ตอนนี้ทุกคนกำลังปรับตรงนี้อยู่

สิ่งที่สำคัญที่เราจะเห็นว่า ระบบเศรษฐกิจใหม่เปลี่ยนแปลง ก็คือ
รูปแบบการค้าของเอเซียนมันเปลี่ยนไป เป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ การ
เติบโตของจีน ตลาดจีนขยายใหญ่ขึ้น แล้วจีนก็เป็นตลาดที่สำคัญอันหนึ่ง ที่
ทุกคนมุ่งเข้าไป ญี่ปุ่นก็เข้าไปลงทุน เกาหลีก็เข้าไปลงทุน ตอนนี้จีนนำเข้า
เครื่องจักรมาก ทั้งจากญี่ปุ่นและเกาหลี เมื่อเรามองดูความสามารถใน
การแข่งขัน จีนมีความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมที่ใช้ทุนมากอยู่
สูงพอสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอาเซียนด้วยกัน เพราะว่าค่าจ้าง
แรงงานได้เปรียบ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อจีนเติบโตขึ้น จีนก็ต้องการสินค้า
จากญี่ปุ่น เกาหลี และประเทศอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย

ดังนั้น รูปแบบการค้าในเอเชียจะเปลี่ยน คือ เราจะค้าขายระหว่างกันมากขึ้น และอะไรเป็นตัวกำหนดทิศทางการค้าของเอเชีย คำตอบคือ การลงทุนจากต่างประเทศ สาเหตุที่การลงทุนจากต่างประเทศเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะการลงทุนต่างประเทศนำเอา Technology ไปด้วย คือเอเชียมีจุดอ่อนตรงที่ไม่ได้พัฒนา Technology เอาไว้ เมื่อเป็นอย่างนั้น การลงทุนต่างประเทศ เมื่อไปที่ไหนก็จะนำเอา Technology ไป พอนำไปแล้วถ่ายทอด Technology ได้หรือไม่ อะไรเป็นตัวรับในการถ่ายทอด Technology ของเอเชีย คำตอบคือการพัฒนาคนนั่นเองที่เรียกกันว่า Human Resources Development ดังนั้น การเปรียบเทียบว่าประเทศนั้นถ่ายทอด Technology อย่างไรบริหารคนอย่างไร บริหารคนและบริษัทมีประสิทธิภาพอย่างไร เป็นตัวกำหนดเงื่อนไขที่สำคัญที่รูปแบบเกิดการเคลื่อนย้ายของทุน เพราะฉะนั้นปัจจุบัน การเคลื่อนย้ายของทุนเข้าจีนที่มามาก ก็เกิดความเสี่ยงมาก ความเห็นของเอกชนก็ยังเห็นว่าต้องเข้าไปในจีนให้มากกว่านี้ ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลมองว่า มีความเสี่ยงมากที่จะไปกระจุกตัวอยู่ที่จีน น่าจะมีการกระจายไปที่อื่นบ้าง อย่างไรก็ตาม ช่วงหลังปี 2002-2003 เกิดการชะลอตัวของการลงทุนในจีน เพราะว่า SARS ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดใหม่ของธุรกิจเป็นแบบ Survey หมายความว่าการทำงานธุรกิจในจีนมีความเสี่ยง เพราะฉะนั้น ในจีนมีการลงทุนในระยะหนึ่ง หลังจากนั้นจะหมุนไปที่เวียดนาม ไปลงทุนที่เวียดนาม ต่อมาไปลงทุนที่อินเดีย เวลาลงทุนก็จะดูที่ขนาดตลาด ความคุ้มทุน และลักษณะการลงทุนต่างๆ ไป จะเห็นว่า จะเริ่มจาก Labor Intensive สักระยะหนึ่ง แล้วหลังจากนั้นก็ค่อยๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็น Capital Intensive ในภายหลัง

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ของระบบเศรษฐกิจเอเซีย หรือ กรอบใหม่ของเอเซียก็คือเอเซียหนึ่งไม่พ้นที่จะต้องทำการเปิดเสรีระหว่างกัน และเมื่อเปิดการค้าเสรีระหว่างกันได้แล้ว สิ่งสำคัญที่ได้คือได้ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม ญี่ปุ่นบอกเสมอว่า อยากได้โครงสร้างอุตสาหกรรม ซึ่งเป็น Increasing Return ก็คือ ใส่ Input ไปน้อย Output ต้องขยายตัวสูง รวมทั้งให้ความสนใจอุตสาหกรรม มากกว่าเกษตรกรรม และสนใจ Hi-tech มากกว่าอุตสาหกรรมหนัก

การกระตุ้นก่อให้เกิดการเปิดระบบเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นก็เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ญี่ปุ่นไปเจรจาเพื่อสร้างเอเปกก่อนโดยไปคุยกับทางด้านออสเตรเลีย แล้วก็สร้างเอเปก หลังจากนั้นญี่ปุ่นก็ไปสนใจเปิด FTA แนวความคิดของการทำ FTA ก็คือ เจรจากับเกาหลี สาเหตุเพราะต้องการปรับโครงสร้าง ถ้ามีการทำ FTA กับเกาหลีแล้ว ธุรกิจบางธุรกิจของญี่ปุ่น จะต้องเริ่มปรับตัว หลังจากนั้นก็ได้ไปเจรจากับสิงคโปร์ เพื่อที่จะชวนสร้างการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจของอาเซียนซึ่งสิงคโปร์มีความเหมาะสม เพราะไม่มีสินค้าเกษตรและสิงคโปร์ก็ต้องการทำ FTA กับญี่ปุ่นด้วย เพราะสิงคโปร์ต้องการเป็น Hub เหมือนกัน ฝ่ายอาเซียนก็เลยเริ่มปรับนโยบายใหม่ว่าจะขอเข้ามีส่วนร่วมด้วย เพราะเกมนี้คือใครช้าก็จะรู้สึกว่าจะเสียเปรียบ

แต่ในที่สุดถ้าถามว่าญี่ปุ่นกลัวในการที่จะร่วมเศรษฐกิจกับจีนหรือไม่ คำตอบคือญี่ปุ่นก็อยากจะเข้าไปร่วมกับจีน และความจริงแล้ว โครงสร้างการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับจีนตอนนี้ การส่งออกก็เป็น 1% ของ GDP เท่านั้น ไม่ได้มีผลอะไรมาก และญี่ปุ่นเห็นว่า แนวความคิดใหญ่ก็คือ ถ้ากลุ่มอาเซียน จีน เกาหลี ญี่ปุ่น รวมกันได้ เศรษฐกิจจะมีเสถียรภาพขึ้น แล้วขนาด

เศรษฐกิจจะใหญ่ขึ้น ซึ่งประเด็นนี้เป็นภาพใหม่หลังปี 1997 เพราะปัญหาจริงๆ คือ ปัญหาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรม ไม่ใช่ปัญหาว่าใครจะได้กำไรจากการส่งออก การปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมนั้นต้องยอมให้อุตสาหกรรม Merge ระหว่างกัน แล้วก็ลดอุตสาหกรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพทิ้งไป แล้วเลือกอุตสาหกรรมที่เป็นอุตสาหกรรมยุทธศาสตร์ของประเทศนั้นไว้ ดังนั้น Key ในการปรับตัวนี้ก็คือ Global Network เพื่อกำหนดอุตสาหกรรมยุทธศาสตร์

ในกระบวนการการปรับอุตสาหกรรม จะมีปัญหาเกิดขึ้นคือ การปรับเรื่องคน เรื่องแรงงานว่าจะปรับอย่างไร ญี่ปุ่นเรียนรู้จากจีนในการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม สิ่งที่จีนทำคือ จีนปรับระบบการศึกษาเร็วมาก และมีการทำวิจัย จากการศึกษาพบว่า การปรับระบบการศึกษา ทำให้จีนมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ญี่ปุ่นผลิตวิศวกรได้ 120,000 คน จีนผลิตได้ 5 เท่า จีนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งญี่ปุ่นก็เรียนรู้จาก Model พวกนี้

อีกประเด็นหนึ่ง คือ หนังสือปกขาว คนที่ดูแลทางด้านนี้ก็คือ กระทรวงอุตสาหกรรมและการค้าระหว่างประเทศ (METI) ในสมุดปกขาว ปี 2004 ญี่ปุ่นพูดถึงเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งซึ่งญี่ปุ่นจะใช้วิธีนี้เป็น Key สำคัญของโครงสร้างใหม่ กล่าวคือญี่ปุ่นคำนวณต้นทุนของทรัพย์สินทางปัญญาของตนเอง อเมริกาก็ได้ทำอย่างนั้น คือต้องการที่จะปกป้อง และใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการที่จะสร้างกำไรกลับคืนให้แก่อุตกิจ เพื่อให้ธุรกิจสามารถที่จะขยายตัวได้ ผมได้มีโอกาสพบกับปลัดกระทรวง METI ครั้งหนึ่ง ท่านพูดกับผมเป็น Message ที่สำคัญว่า สายสังคมนศาสตร์ของญี่ปุ่นไม่เก่งเลยนะ พวกนักกฎหมายเราทำอะไรกัน

ทำไมเราไม่ดูแลเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งทรัพย์สินทางปัญญาจะเป็น Key สำคัญของธุรกิจในศตวรรษที่ 21 ญี่ปุ่นมี Technology มากเหลือเกิน เพราะฉะนั้น แนวความคิดของญี่ปุ่นเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินทางปัญญานี้จะเปลี่ยนไป ซึ่งกรอบนี้เป็นกรอบที่สำคัญมาก

ระเบียบใหม่ของเอเชีย คงหนีไม่พ้นการ Liberalization อย่างแน่นอน แต่ประเด็นของเราก็คือการเงินของเอเชียจะทำอย่างไร โครงสร้างอุตสาหกรรมในแต่ละประเทศจะทำอย่างไร แล้วภาพที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เมื่อ Liberalization ไประยะหนึ่ง จะเกิดการถอยกลับ เกิดการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมในแต่ละแหล่ง คล้ายๆ กับ Agglomeration และการเกิด Cluster ขึ้นในเอเชีย เพราะฉะนั้น จุดสุดท้ายของเอเชีย ก็อาจจะไม่ใช่การลงทุนในต่างประเทศ โครงสร้างฐานการผลิตที่เหมาะสม และมีต้นทุนที่ดีที่สุดและมีประสิทธิภาพที่สุด จะเป็นตัวกำหนดความสามารถทางการแข่งขันของประเทศ ญี่ปุ่นก็เสนอ Cluster เอเชียที่กำลังขยายเรื่อง Cluster ดังนั้นเอเชียที่กำลังเปลี่ยนแปลง และกำลังจะปรับโครงสร้างมาก และญี่ปุ่นก็กำลังจะปรับโครงสร้างที่สำคัญ

ในการปรับโครงสร้างนั้นมันเป็นเรื่องที่จะต้องเกิดขึ้น แต่ทำไมพวกเราจึง Nervous สาเหตุเป็นเพราะมันเกิดความไม่ต่อเนื่องกับที่เคยทำมาในอดีต แล้วเราพยายามจะรักษาสິงที่ทำในอดีตไว้ ทั้งๆ ที่เอเชียในยุคสมัยใหม่นี้ เป็นสมัยที่ต้องเปลี่ยนทำใหม่ เปลี่ยนที่ในการทำ คือทำในประเทศไม่ได้ก็ต้องไปทำต่างประเทศ และที่จริงกระบวนการแบ่งงานที่ญี่ปุ่นกล่าวว่าจะอะไรที่เราได้กำไรในประเทศก็ทำที่อื่นได้ ขอบแต่ให้ผลรวมแล้วเรายังกำไรอยู่ เพราะเราสามารถที่จะใช้ชิ้นส่วนราคาถูกละมาสร้างผลผลิต ผลประโยชน์ของการแบ่งงานในที่สุดมันมี เพียงแต่เรา Nervous เพราะมันเกิดความ

เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการย้าย เกิดการปรับใหม่ซึ่งเป็นปัญหภายใน

ดังนั้น ภูมิภาคเอเชียในศตวรรษที่ 21 นั้นจะมีประเทศที่สำคัญมี 2 ประเทศคือ ประเทศจีนกับญี่ปุ่น ประเด็นสำคัญคือ เศรษฐกิจกับการเมืองต้องแยกออกจากกันให้ได้ หมายความว่าจีนยังเป็นสังคมนิยมอยู่ ญี่ปุ่นก็ยังห่วงจีน พยายามบอกให้จีนทำ Peaceful Evolution คือ จะทำ Political Reform ใหม่ เพราะเรายังรู้สึกว่ามีความเสี่ยงในแง่ของการเมืองในเอเชียอยู่ เพราะฉะนั้น การเมืองในเอเชียมีเงื่อนไขสำคัญคือ การเมืองกับเศรษฐกิจในเอเชีย จะทำให้สอดคล้องกันอย่างไร โดยเฉพาะในระหว่าง 2 ขั้วอำนาจใหญ่ๆ แต่ผมเชื่อว่า เกาหลีเป็นทางผ่านเท่านั้นเอง ดังนั้น ปัญหา FTA ที่เราเจอกัน มีความหมายสำคัญคือ เป็นการกระตุ้นให้เรามีการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมใหม่ แล้วสร้างอุตสาหกรรมกลยุทธ์ให้ได้ เพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันกับประเทศอื่นให้ได้ ประเทศต่างๆก็กำลังคิดเรื่องนี้เช่นกัน และสิ่งสำคัญที่เราจะต้องไม่ลืมคือ เราอยู่ในสมัยของการสร้างสมรรถภาพในการแข่งขันของอุตสาหกรรม ขอขอบคุณครับ

ญี่ปุ่นกับนโยบาย Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership (CEP) โดย พศ.ดร. ศิริพร วัชชวัลคุ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงในต้นทศวรรษที่ 1990 มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมาย ทั้งในระดับระหว่างประเทศและในแต่ละประเทศเองด้วย ความขัดแย้งทางอุดมการณ์หายไปพร้อมกับการแข่งขันระหว่างตะวันตกและตะวันออก ซึ่งมีผลทำให้รูปแบบความเป็นพันธมิตรระหว่างประเทศต่างๆ ในฝ่ายเดียวกันและคนละฝ่ายเปลี่ยนแปลงไปหรือสลายหายไปด้วย แต่ในขณะเดียวกัน โลกก็ยังมิได้มีสันติภาพอย่างถาวร ความขัดแย้งหรือการแข่งขันทางเศรษฐกิจทั้งระหว่างประเทศและระหว่างภูมิภาคได้เข้มข้นขึ้นเป็นอย่างมาก และประเทศต่างๆ ก็ถูกดึงเข้าไปสู่เวทีการแข่งขันดังกล่าวทั้งโดยสมัครใจและมิได้สมัครใจ และทั้งโดยที่มีการเตรียมตัวและมิได้เตรียมตัวด้วย ดังนั้น การปรับตัวของประเทศต่างๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของโลกจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้

ญี่ปุ่นก็เป็นเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในโลกที่ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ต้องพึ่งพาอาศัยประเทศต่างๆ รวมทั้งสันติภาพ ความมั่นคง และความมีเสถียรภาพของระบบระหว่างประเทศในการรักษาความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของตน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของโลกในยุคหลังสงครามเย็นนี้ ทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับตัวเป็นอย่างมากในหลายๆ ด้าน ทั้งนโยบายต่างประเทศ ความสัมพันธ์กับพันธมิตร และกิจการภายในประเทศด้วย เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและรักษาสถานะของตนเองไว้

ในต้นปี ค.ศ. 2002 รัฐบาลญี่ปุ่น นำโดยนายกรัฐมนตรี Koizumi ได้ประกาศนโยบาย Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership (CEP) ขึ้นที่ประเทศสิงคโปร์ เนื่องในโอกาสเดินทางมาเยือนประเทศกลุ่ม ASEAN โดยนโยบายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยการสร้างชุมชนที่จะทำงานร่วมกันและพัฒนาร่วมกัน (the creation of a “community that acts together and advances together”) ในเอเชียตะวันออก ภายใต้ นโยบายนี้ ญี่ปุ่นจะร่วมมือกับ ASEAN ในด้านต่างๆ ทั้งในเรื่องการค้า และการลงทุน และในเรื่องอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากประเด็นเรื่องการค้า และการลงทุนด้วย โดยที่แนวทางสำคัญของความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุนคือ แนวทางที่ได้รับการสนับสนุนโดย WTO นั่นคือการค้าเสรี และรวมถึงความพยายามในการสร้างเขตการค้าเสรีระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ด้วย

นอกเหนือจากเรื่องการค้าการลงทุนแล้ว ญี่ปุ่นจะร่วมมือกับ ASEAN ในการช่วยพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมี The Japan-Singapore Economic Agreement for a New Age Partnership ซึ่งได้รับการลงนามไปแล้ว เป็นต้นแบบ นอกจากนี้ ญี่ปุ่นจะกระตือรือร้นในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความขัดแย้งในภูมิภาค รวมทั้งมีบทบาทในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาข้ามชาติทั้งหลายในภูมิภาคด้วย และสำหรับความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอินโดจีนนั้น ญี่ปุ่นจะยังคงให้ความสำคัญและการสนับสนุนอย่างเต็มที่และต่อเนื่องแก่โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจและทรัพยากรมนุษย์ของกลุ่มประเทศเหล่านี้ และสุดท้าย ในประเด็นของการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออก (The East Asian Community) นั้น ญี่ปุ่นซึ่งเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดนี้ก็จะดำเนินการอย่างกระตือรือร้นในการร่วมมือกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเพื่อสร้างชุมชนดังกล่าวขึ้น

ภายใต้นโยบายและแนวทางดังกล่าวข้างต้น การทำเขตการค้าเสรีในลักษณะทวิภาคีระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิก ASEAN แต่ละประเทศ จึงได้ถูกริเริ่มขึ้นในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเขตการค้าเสรีระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ทั้งยังเป็นขั้นตอนสำคัญของการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกในเวลาต่อมาด้วย อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวของญี่ปุ่นก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และได้รับการคัดค้านในเรื่องความเป็นไปได้ในหลายแนวทาง ดังนั้น บทความสั้นๆ ฉบับนี้

จะพยายามอธิบายลักษณะเด่นของนโยบายนี้ของญี่ปุ่น แรงผลักดันที่ทำให้เกิดนโยบายนี้ ซึ่งหมายถึงผลประโยชน์แห่งชาติที่ญี่ปุ่นคาดหวัง และอุปสรรคหรือการท้าทายต่อนโยบายนี้รวมทั้งนโยบายที่มีต่อประเทศใน ASEAN รวมถึงประเทศไทยด้วย

Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership (CEP)

เมื่อนโยบาย Japan-ASEAN CEP ถูกประกาศในปี ค.ศ. 2002 นั้น นโยบายนี้ได้รับการตอบรับในด้านบวกเป็นอย่างมากจากประเทศ ASEAN ในด้านหนึ่ง นโยบายนี้ให้ความสำคัญแก่ ASEAN โดยการสร้างความรู้สึก “เท่าเทียมกัน” ภายใต้ชื่อ “ความเป็นหุ้นส่วน” ซึ่งทำให้เกิดการยอมรับจากประเทศใน ASEAN นอกจากนั้น ในอีกด้านหนึ่ง นโยบายนี้ยังครอบคลุมในหลายเรื่องนอกเหนือจากเรื่องการค้าและการลงทุนที่ญี่ปุ่นจะได้ประโยชน์ แต่ยักรวมถึงความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การศึกษา และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งประเทศ ASEAN จะได้ประโยชน์ด้วย¹

เมื่อเปรียบเทียบกับ Fukuda Doctrine ของนายกรัฐมนตรี Fukuda ที่เน้นความสัมพันธ์แบบ “Heart to Heart” ในทศวรรษที่ 1970² หรือนโยบาย

¹ Ministry of Foreign Affairs. Speech by Prime Minister of Japan Junichiro Koizumi-Japan and ASEAN in East Asia : A Sincere and Open Partnership. Singapore, January 14, 2002.

² Sueo Sudo. Japan and ASEAN. Singapore: Institute of Southeast Asia Studies, 1992.

“Return to Asia” ของนายกรัฐมนตรี Ikeda ในทศวรรษที่ 1960³ แล้ว นโยบาย CEP ถือเป็นจุดหักเหที่สำคัญของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีประเด็นหรือลักษณะที่โดดเด่น 2 ประการ คือ ประการแรก ภายใต้นโยบาย CEP นี้ เป้าหมายของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกประกาศอย่างชัดเจน นั่นคือ การสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออก ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ไม่เคยปรากฏในนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อเอเชียมาก่อน นอกจากนี้ แนวคิดในการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกที่เน้นเรื่อง “acts together and advances together” ยังแสดงให้เห็นว่า ขณะนี้ญี่ปุ่นได้ประกาศ หรือแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนว่า ญี่ปุ่นเป็นสมาชิกหนึ่งของภูมิภาคเอเชีย ที่จะต้องมีบทบาทร่วมในการสร้างภูมิภาคร่วมกับประเทศเอเชียอื่นๆ มิใช่ประเทศนอกภูมิภาคที่มีหน้าที่เพียงช่วยเหลือภูมิภาคนี้เท่านั้นอีกต่อไป หากความเจริญรุ่งเรืองของภูมิภาคหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองของญี่ปุ่น และญี่ปุ่นจะเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองนั้นให้แก่ภูมิภาค โดยร่วมมือกับประเทศอื่นในภูมิภาคอย่างเท่าเทียม ประการที่สอง เพื่อให้ นโยบาย CEP สามารถได้รับการนำไปปฏิบัติได้ และบรรลุเป้าหมายตามที่ ประกาศไว้ ญี่ปุ่นได้เสนอการทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN เป็นขั้นตอนแรกเริ่มของกระบวนการดำเนินนโยบายดังกล่าวและค่อยๆ ขยายความร่วมมือไปสู่เรื่องอื่นๆ ในเวลาต่อมา ซึ่งนับเป็นการให้ข้อเสนอในการ

³ F.C.Lawgdon. *Japan 's Foreign Policy*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1973.

ดำเนินนโยบายที่เป็นรูปธรรมมาก⁴ และญี่ปุ่นเองก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนี้อย่างแข็งขันด้วย มิใช่ปล่อยให้ประเทศ ASEAN ทำกันไปเองเหมือนเช่นที่ผ่านมา โดยเริ่มตั้งแต่การทำ ข้อตกลงการค้าเสรีกับ สิงคโปร์เป็นประเทศแรก และขณะนี้ก็อยู่ในกระบวนการเจรจากับอีกหลายประเทศใน ASEAN อันได้แก่ ประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย

จากการเสนอนโยบาย Japan-ASEAN CEP และการดำเนินนโยบายดังกล่าวอย่างแข็งขันและต่อเนื่องตลอด 2 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ต้นปี ค.ศ.2002 จะเห็นได้ว่า บทบาทของญี่ปุ่นใน ASEAN เพิ่มขึ้นในหลายๆ ด้าน คำถามที่น่าสนใจในประเด็นนี้ก็คือ อะไรเป็นแรงผลักดันให้ญี่ปุ่นเสนอนโยบายต่อ ASEAN ในลักษณะดังกล่าว และผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นคาดหวังจากการดำเนินนโยบายนี้ต่อ ASEAN คืออะไร

ผลประโยชน์ของญี่ปุ่น ภายใต้นโยบาย Japan-ASEAN CEP และการทำข้อตกลงการค้าเสรีกับ ASEAN

แม้ว่านโยบายเรื่อง Japan-ASEAN CEP จะถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุประสงค์เพื่อรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองฝ่ายคือ ญี่ปุ่น และ ASEAN แต่แน่นอนว่า ญี่ปุ่นก็คาดหวังว่าตนเองจะได้ผลประโยชน์สูงสุดจากนโยบายนี้สิ่งที่ญี่ปุ่นคาดหวังว่าจะได้จากการดำเนินนโยบายนี้คือประการแรก การรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนในภูมิภาค จากการที่

⁴ Okamoto Jiro, "Japan Comprehensive Economic Partnership Initiative: Development, Motives and Challenges", Siriporn Wajjwalku (ed.). Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership : Asian Perspectives. Bangkok : Thammasat University Press, 2004.

เศรษฐกิจของญี่ปุ่นอยู่ในภาวะถดถอยมาเป็นเวลานาน รัฐบาลมีความจำเป็นต้องจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยหลักการแล้ว การทำข้อตกลงการค้าเสรีจะมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัวขึ้น ซึ่งญี่ปุ่นในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 ก็คาดหวังมากในเรื่องการเปิดเสรีทางการค้า โดยเฉพาะภายใต้กรอบของ WTO แต่เนื่องจากการเจรจาภายใต้กรอบของ WTO มีความล่าช้ามาก ทั้งยังมีแนวโน้มไม่ก้าวหน้าด้วย ทำให้หลายประเทศต้องหันมาทำข้อตกลงการค้าเสรีแบบสองฝ่ายหรือในระดับภูมิภาคมากขึ้น เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ซึ่งในกรณีของญี่ปุ่นนั้น นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ชาวญี่ปุ่นได้ให้ข้อมูลว่า จากการคำนวณด้วยตัวแบบทางเศรษฐศาสตร์ด้วยตัวเลขในช่วงประมาณปลายทศวรรษที่ 1990 พบว่า เมื่อมีการทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศไทยแล้ว จะทำให้ GDP ของญี่ปุ่นขยายตัวประมาณ 0.2%⁵ และถ้าสามารถทำได้กับทุกประเทศ ASEAN อัตราการขยายตัวก็น่าจะมากขึ้นอีกมาก⁶ นอกจากนี้ นโยบายนี้จะช่วยให้การลงทุนของญี่ปุ่นใน ASEAN ขยายตัวเพิ่มขึ้นอีกด้วย ภาคอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นคาดหวังว่า จะได้ประโยชน์จากนโยบายนี้ทั้งในเรื่องของการลดภาษีและการขยายเครือข่ายการผลิตในภูมิภาค ยิ่งกว่านั้น เป้าหมายที่ไกลที่สุดของญี่ปุ่นที่คาดหวังจากนโยบายนี้ก็คือ สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ภูมิภาค เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากร แรงงาน และตลาดสำหรับสินค้าและการลงทุนของญี่ปุ่น

⁵ Kenichi Kawasaki. The Impact of FTA between Japan and Thailand-CGE Model Simulations. Tokyo : RIETI, November 2003.

⁶ Kenichi Kawasaki. The Impact of Free Trade Agreement in Asia, RIETI Discussion paper, November 2003.

และที่สำคัญคือ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในเอเชียเกิดขึ้นซ้ำอีกครั้ง อันจะนำมาซึ่งหายนะแก่ทั้งภูมิภาคและญี่ปุ่นด้วย

ผลประโยชน์ประการที่สองที่ญี่ปุ่นคาดหวังจากนโยบาย CEP ก็คือการรักษาสถานะการเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในภูมิภาค จากการที่จีนเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหลังสงครามเย็นนี้ ทำให้จีนกลายมาเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจที่น่ากลัวสำหรับญี่ปุ่น แม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะเน้นย้ำว่าการเติบโตขึ้นของจีนมิใช่ภัยคุกคามของญี่ปุ่น แต่สภาพการณ์ดังกล่าวก็กระตุ้นให้ญี่ปุ่นต้องปรับตัวเพื่อแข่งขันกับจีน และการกระชับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับ ASEAN ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะตอบสนองต่อการท้าทายของจีน นอกจากนี้ ความรวดเร็วของจีนในการทำข้อตกลงการค้าเสรีกับ ASEAN ยังทำให้ญี่ปุ่นกังวลใจมากขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการของญี่ปุ่นหลายคนก็ให้ความเห็นว่า นโยบายเรื่อง CEP ของญี่ปุ่นมีความแตกต่าง กว้างขวาง ครอบคลุม มากกว่านโยบายการทำข้อตกลงการค้าเสรีของจีนกับ ASEAN ดังนั้น จึงเป็นเรื่องปกติที่การตกลงระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN จะใช้เวลานานกว่าการทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างจีนกับ ASEAN⁷ และเพื่อช่วยให้การทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ก้าวหน้าเร็วยิ่งขึ้น ญี่ปุ่นก็พยายามที่จะทำข้อตกลงการค้าเสรีสองฝ่ายกับแต่ละประเทศใน ASEAN ก่อน ด้วยความคาดหวังว่าหลังจากที่ทำข้อตกลงการค้าเสรีสองฝ่ายได้หลายคู่แล้ว ก็จะสามารถนำไปสู่ข้อตกลงการค้าเสรีทั้งภูมิภาคได้ในเวลาต่อมา

⁷ สัมภาษณ์ Prof. Shiraiishi Takashi : Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University และ Prof. Itoh Motoshige : Faculty of Economics, University of Tokyo เมื่อเดือนเมษายน 2004.

สำหรับผลประโยชน์ประการสุดท้ายเป็นประเด็นทางการเมือง นั่นคือ ญี่ปุ่นไม่ต้องการถูกโดดเดี่ยว และยังต้องการถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองกับจีนในภูมิภาคด้วย⁸ ที่จริงแล้ว นับตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นพยายามดึงตัวเองออกจากเอเชีย และผลักดันตัวเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มประเทศนอกเอเชียภายใต้ลักษณะของ“จักรวรรดินิยม” ในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และ “ประเทศพัฒนาแล้ว” หลังสงคราม แม้ว่านโยบาย “Return to Asia” ในทศวรรษที่ 1960 และ “Heart to Heart” ในทศวรรษที่ 1970 จะแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก แต่ญี่ปุ่นยังไม่ได้รวมตัวเองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเอเชีย เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง และการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคเกิดขึ้นในหลายภูมิภาคของโลก ญี่ปุ่นเริ่มตระหนักว่าตนเองไม่มีตำแหน่งแห่งที่ที่ชัดเจน ดังนั้น ความจำเป็นในการดิ้นรนให้พ้นจากการถูกโดดเดี่ยวจากภูมิภาค จึงกลายเป็นแรงผลักดันประการหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับเปลี่ยนท่าทีของตน และนโยบาย CEP กับ ASEAN ก็ถูกสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะนำตัวเองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในเอเชีย โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับจีนแล้ว จีนไม่เคยดึงตัวเองออกจากภูมิภาคเลย ทั้งยังพยายามแสดงตัวเป็นผู้นำในภูมิภาคอีกด้วย ซึ่งการแสดงออกของจีนประกอบกับความเข้มแข็งของจีนทั้งทางด้านการทหารและเศรษฐกิจ ทำให้ญี่ปุ่นเห็นความจำเป็นที่จะต้องกระชับความสัมพันธ์กับ ASEAN ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้จีนเข้ามามีบทบาทนำหรือครอบงำภูมิภาค และทำให้ญี่ปุ่นเสียประโยชน์ได้

⁸ สัมภาษณ์ Prof. Murashima Eiji : Graduate School of Asia-Pacific Studies, Waseda University เมื่อเดือนเมษายน 2004.

อุปสรรคหรือการทำทลายต่อนโยบาย Japan-ASEAN CEP

แม้ว่านโยบาย Japan-ASEAN CEP จะเป็นนโยบายที่ญี่ปุ่นริเริ่ม และได้รับการตอบสนองด้วยดีจากประเทศ ASEAN แต่การดำเนินนโยบายดังกล่าวก็ยังไม่คืบหน้ามากเท่าที่เป็นที่คาดหวัง ทั้งในเรื่องของการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออก และการทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ โดยที่อุปสรรคของการดำเนินนโยบายนี้เกิดขึ้นทั้งจากฝ่ายญี่ปุ่นและฝ่าย ASEAN

ในประเด็นของ *การสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออก* นั้น แม้ว่าเรื่องนี้จะมิใช่แนวคิดใหม่ แต่ก็ถูกนำมาใช้อย่างจริงจังเป็นครั้งแรกในฐานะเป้าหมายระยะยาวของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคเอเชีย โดยนายกรัฐมนตรี Koizumi แนวคิดดังกล่าวได้รับการตอกย้ำถึงความสำคัญอีกครั้งหนึ่ง ในปฏิญญาโตเกียวว่าด้วยพลวัตและการดำรงอยู่อย่างถาวรของความเป็นหุ้นส่วนระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ในสหัสวรรษใหม่ ซึ่งได้รับการลงนามโดยผู้นำของญี่ปุ่นและผู้นำของประเทศสมาชิก ASEAN 10 ประเทศที่กรุงโตเกียว เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2003 ในโอกาสของการเฉลิมฉลองการปิดปีแห่งการแลกเปลี่ยนระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN และมีการประชุมสุดยอดของผู้นำญี่ปุ่นและ ASEAN⁹

ตามที่ระบุไว้ในปฏิญญาโตเกียว ญี่ปุ่นและ ASEAN จะมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิภาคเอเชียตะวันออกให้เป็นภูมิภาคที่ประเทศต่างๆ และ

⁹ Ministry of Foreign Affairs. Tokyo Declaration for the Dynamic and Enduring Japan-ASEAN Partnership in the New Millenium. Tokyo, December 12, 2003.

ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และอยู่ร่วมกันในโลกในภาพรวมอย่างมีความยุติธรรม เป็นประชาธิปไตย และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม¹⁰ ในแผนปฏิบัติการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปฏิญญาโตเกียวยังได้ระบุไว้ว่า ญี่ปุ่นและ ASEAN จะร่วมมือกันแสวงหาการสร้างชุมชนแห่งเอเชียตะวันออก อันจะเป็นชุมชนที่มองไปสู่ภายนอกพร้อมด้วยความงอกงามของความคิดสร้างสรรค์และพลังอำนาจ และด้วยจิตวิญญาณร่วมกันของความเข้าใจและผูกพันประเพณีและค่านิยมของเอเชีย ในขณะที่เดียวกัน ก็เคารพต่อกฎเกณฑ์และหลักการสากลด้วย¹¹ นอกจากนี้ เนื่องจากญี่ปุ่นตระหนักถึงความแตกต่างอย่างมากของประเทศในภูมิภาค ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งของการสร้างชุมชนแห่งเอเชียตะวันออกตามเจตนารมณ์ข้างต้น ญี่ปุ่นจึงได้แสดงจุดยืนของตนในเรื่องนี้ว่า ความหลากหลายของเอเชียจะเป็นประเด็นที่ได้รับการรักษาไว้ให้คงอยู่มากกว่าจะถูกเปลี่ยนแปลงไป และชุมชนแห่งเอเชียตะวันออกก็อาจจะเป็นชุมชนที่แตกต่างจากสหภาพยุโรปทั้งในด้านของกระบวนการในการก่อตั้งและเป้าหมายสูงสุดของการรวมกลุ่มด้วย ญี่ปุ่นมีความเชื่อว่า ตัวแบบของยุโรปมิใช่ตัวแบบเดียวสำหรับเอเชียที่จะใช้เป็นตัวอย่างสำหรับการสร้างชุมชนของตน สำหรับชุมชนแห่งเอเชียตะวันออกนี้ ประเทศต่างๆสามารถแสดงบทบาทที่แตกต่างกันได้ในขณะที่อยู่ร่วมชุมชนเดียวกัน เหมือนกับโอเปร่าที่แต่ละคนเล่นต่างกัน แต่ก็อยู่ในวงเดียวกัน¹²

¹⁰ เพิ่งอ้าง.

¹¹ เพิ่งอ้าง.

¹² Kanako Takahara, "Maintaining diversity said key to building Asian bloc", Japan Times, December 2003.

ไม่เพียงแต่ญี่ปุ่นเท่านั้นที่ได้เสนอและสนับสนุนแนวคิดเรื่องการสร้างชุมชนแห่งเอเชียตะวันออก จีนเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ทำให้ความสนใจและกระตือรือร้นต่อนโยบายนี้เป็นอย่างมากเช่นเดียวกันที่จริงแล้วพัฒนาการและการพูดคุยถกเถียงในประเด็นนี้ได้รับการดำเนินการอย่างกว้างขวางในกลุ่มประเทศ ASEAN+3 (ASEAN จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้) มาระยะเวลานานแล้วนับตั้งแต่หลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี ค.ศ.1997 และในปีนั้น ASEAN ได้ริเริ่มให้มีการประชุมระดับสุดยอดผู้นำของประเทศ ASEAN+3 ขึ้นที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ เพื่อหารือในเรื่องความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกัน และหลังจากนั้นมา การประชุมในลักษณะ ASEAN+3 นี้ ก็ได้รับการดำเนินการต่อมาอย่างต่อเนื่องทุกปี ทั้งมีเป้าหมายที่จะพัฒนาไปสู่ความร่วมมือที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นอีกด้วย¹³

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพัฒนาการของประชาคมเอเชียตะวันออกนั้น จะมีความก้าวหน้ามาก แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีสภาพของความไม่ชัดเจนปรากฏอยู่ ประเด็นของความไม่ชัดเจนที่สำคัญคือ ประการแรก ข้อถกเถียงเรื่องขอบเขตทางภูมิศาสตร์ของประชาคมเอเชียตะวันออก ในขณะที่นายกรัฐมนตรี Koizumi ได้เสนอในครั้งแรกว่าให้ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์รวมอยู่ในประชาคมนี้ด้วย แต่หลังจากนั้นมา ญี่ปุ่นก็ไม่ได้พูดถึงประเด็นนี้อีก¹⁴ ในขณะที่ประเทศอื่นๆ ก็ไม่ได้มีปฏิกิริยาตอบรับข้อเสนอของญี่ปุ่น และในขณะนี้ก็ดูเหมือนว่า เป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าประเทศ ASEAN+3 จะเป็นสมาชิกหลักของประชาคมแห่งเอเชียตะวันออก

¹³ Zhang Yunling, "East Asian Cooperation and Integration : Where to Go?", Zhang Yunling(ed.). East Asian Cooperation : Progress and Future. Beijing: World Affairs Press, 2003, หน้า 1-22.

¹⁴ Kanako Takahara, อ้างแล้ว.

ประการที่สอง ข้อถกเถียงเรื่องผู้นำในการผลักดันการสร้างประชาคม แม้ว่าในแผนปฏิบัติการของปฏิญญาโตเกียวจะระบุให้ ASEAN+3 เป็นแกนนำในการสร้างประชาคมร่วมกัน แต่ความจริงก็คือ ทั้งจีนและญี่ปุ่นมีความกระตือรือร้นมากในการผลักดันเรื่องนี้ ซึ่งทำให้เกิดความกังวลใจในหมู่สมาชิก ASEAN ตามมาว่า ประชาคมที่จะเกิดในอนาคตจะถูกครอบงำโดยจีน หรือญี่ปุ่น หรือโดยทั้งสองประเทศ ซึ่งก็จะมีผลทำให้ ASEAN ในฐานะกลุ่มประเทศที่รวมตัวกันมาก่อนอ่อนแอลงได้ ดังนั้นประเทศ ASEAN ก็พยายามและยืนยันที่จะเป็นแกนนำของกระบวนการนี้ อย่างไรก็ตาม ในประเด็นนี้ได้มีนักวิชาการบางคนให้ความเห็นว่า เนื่องจากความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับจีนยังมีค่อนข้างน้อย ดังนั้น สิ่งสำคัญประการแรกน่าจะเน้นในเรื่องความพยายามในการส่งเสริมหรือกระชับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน เพื่อให้เป็นแกนนำหรือพลังในการผลักดันการสร้างประชาคม ในขณะเดียวกัน ประเทศ ASEAN ก็จำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง เพื่อให้เป็นตัวถ่วงดุลกับทั้งจีนและญี่ปุ่น เพื่อป้องกันการถูกครอบงำโดยทั้งสองประเทศนี้ด้วย¹⁵

ความไม่ชัดเจนประการที่สามของประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกคือ ประเด็นที่จะร่วมมือกันว่าจะมีอะไรบ้าง แน่นอนว่าในขณะนี้ทุกประเทศใน ASEAN+3 เห็นพ้องต้องกันว่าการร่วมมือทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในด้านการค้าและการเงินจะเป็นภาคที่สำคัญ และเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างประชาคม โดยที่การทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างกันทั้งระดับสอง

¹⁵ Zhang Xizhen., "China and Japan : Competition or Cooperation in Southeast Asia for Leadership in East Asia Integration", Siriporn Wajjwalku (ed.), อ้างแล้ว.

ฝ่ายและหลายฝ่ายจะเป็นเครื่องมือสำคัญในเรื่องนี้ ในขณะที่ความร่วมมือด้านความมั่นคงเป็นเรื่องอ่อนไหวสำหรับหลายประเทศในภูมิภาค ดังนั้นความร่วมมือด้านความมั่นคงจึงไม่ได้มีการนำมารวมในประเด็นที่ประชาคมจะร่วมมือกันในขณะนี้ โดยเฉพาะจีนได้เสนอความเห็นที่ชัดเจนว่า ความร่วมมือด้านความมั่นคงนั้น ควรใช้เวทีอื่นเป็นที่พบปะหารือกันมากกว่าที่จะถูกนำมารวมไว้ในประชาคมเอเชียตะวันออก¹⁶ และสำหรับความไม่ชัดเจนประการสุดท้ายของประชาคมเอเชียตะวันออกก็คือ เป้าหมายและรูปแบบของการร่วมมือหรือการเป็นประชาคมร่วมกัน ในขณะที่ฝ่ายญี่ปุ่นเสนอว่าให้ภูมิภาคนี้รวมตัวกันเป็นประชาคม แต่ก็ยังไม่ได้เสนอรูปแบบของประชาคมที่ชัดเจนนัก โดยเฉพาะในเรื่องโครงสร้างองค์กรหรือสถาบัน แต่จีนกลับเสนอว่า เนื่องจากภูมิภาคเอเชียมีความแตกต่างหลากหลายมาก ดังนั้น ความร่วมมือในภูมิภาคที่กำลังดำเนินการอยู่นี้อาจจะไม่จำเป็นต้องมุ่งสู่การรวมตัวทางการเมืองเป็นประชาคมเดียวกันเสมอไปเช่นในยุโรป จีนได้ให้ความเห็นว่า ยุโรปได้ตั้งเป้าหมายทางการเมืองไว้ตั้งแต่แรก และพยายามดำเนินการกระบวนการความร่วมมือต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจเพื่อไปถึงเป้าหมายทางการเมืองที่ตั้งไว้ แต่สำหรับเอเชียแล้ว ประเทศ ASEAN+3 ที่ต้องการร่วมมือกันในขณะนี้ ไม่ได้ตั้งเป้าหมายทางการเมืองร่วมกันมาก่อน และอาจจะเป็นการยากที่จะกระทำได้กล่าวด้วย ดังนั้นจึงอาจจะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการรวมตัวให้แน่นแฟ้นไปถึงขั้นนั้นโดยเร็ว ถ้าประเทศในภูมิภาคยังไม่พร้อม การร่วมมือกันอย่างค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละภาคที่ทำได้น่าจะเป็นกระบวนการที่ดีกว่า และเมื่อใด

¹⁶ Zhang Yunling, อ้างแล้ว.

ที่ทุกประเทศมีความพร้อมจึงค่อยร่วมมือกันพัฒนาไปสู่การเป็นประชาคมต่อไป¹⁷

นอกเหนือจากข้อมูลด้านเอกสารที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนและข้อโต้แย้งต่างๆ เกี่ยวกับประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกแล้ว จากการสัมภาษณ์ฝ่ายต่างๆ ในญี่ปุ่นยังพบทัศนคติที่ใกล้เคียงกันด้วย กล่าวคือนักวิชาการของญี่ปุ่นก็เห็นว่าแนวคิดเรื่องประชาคมเอเชียตะวันออกที่นายกรัฐมนตรี Koizumi เสนอไปนั้น ยังไม่มีความชัดเจนทั้งในเรื่องแนวคิดรูปแบบและกระบวนการดำเนินการอย่างไรก็ตามก็เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการสร้างประชาคมเอเชียตะวันออกเป็นเรื่องสำคัญสำหรับญี่ปุ่น และความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ในลักษณะ CEP ถือเป็นขั้นตอนของกระบวนการสร้างประชาคมเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคำนึงถึงปัจจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นที่ไม่ราบรื่นแล้ว การเริ่มต้นสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกโดยใช้ Japan-ASEAN CEP เป็นพื้นฐาน ถือว่าเป็นแนวทางที่เป็นไปได้มากที่สุด¹⁸

นอกจากนั้น แม้ว่าแนวคิดเรื่องประชาคมเอเชียตะวันออกจะยังไม่มีความชัดเจนทั้งในเรื่องขอบข่าย วัตถุประสงค์ และกระบวนการ แต่ในทางปฏิบัติ บางภาคธุรกิจหรือภาคอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้เริ่มต้นความร่วมมือไปแล้ว โดยเฉพาะภาคการเงิน อันเป็นผลมาจากวิกฤตเศรษฐกิจในเอเชียในปลายทศวรรษที่ 1990 ที่ทำให้ญี่ปุ่นและประเทศในภูมิภาค

¹⁷ Zhang Yunling, "Toward an East Asian Community : Still a Long Way to Go", Paper presented at Conference "Asian Economic Integration : Current Status and Future Prospects", Tokyo, April 22-23, 2003.

¹⁸ สัมภาษณ์ Prof. Shiraishi Takashi, อ้างแล้ว.

ตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมมือกัน ดังนั้น การร่วมมือในสาขาการเงินจึงได้รับการดำเนินการไปแล้วแน่นอนว่าการสร้างประชาคมนี้ต้องใช้เวลาและที่สำคัญที่สุดคือความร่วมมือของจีนจะเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนานโยบายนี้ ดังนั้น การร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับจีนในเรื่องนี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการขยายความร่วมมือ อย่างไรก็ตาม การร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บางประการ ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการเจรจาและสร้างความเข้าใจ เช่น เรื่องความมั่นคง และผลพวงของประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ในส่วนของรัฐบาลนั้น นักวิชาการมีความเห็นว่า รัฐบาลควรให้ความสำคัญแก่นโยบายความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียเท่ากับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ซึ่งจุดอ่อนของรัฐบาลปัจจุบันก็คือ ให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐมากเกินไปอย่างไรก็ตาม นโยบายการสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกก็เป็นเรื่องยากที่จะทำให้สำเร็จ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียยังไม่ราบรื่น โดยเฉพาะเรื่องผลพวงทางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์สองฝ่าย และถ้ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่เปลี่ยนแปลงทัศนคติและนโยบายต่อเอเชียแล้ว การดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้คงประสบความสำเร็จได้ยาก¹⁹

สำหรับนักวิชาการที่เป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลก็มีความเห็นเช่นเดียวกับนักวิชาการอื่นๆ คือ เห็นว่านโยบายการสร้างประชาคมเอเชียตะวันออกเป็นเรื่องที่น่าสนใจ แต่ก็มีทั้งความเป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ในการ

¹⁹ สัมภาษณ์ Prof. Hashimoto Akikazu : National Graduate Institute for Policy Studies. เมื่อเดือนเมษายน 2004.

ดำเนินการ ในทางเศรษฐกิจนั้น จีนและญี่ปุ่นมีโครงสร้างของเศรษฐกิจที่
แตกต่างกัน จึงไม่น่าจะทำให้เกิดการแข่งขันกัน แต่ น่าจะเป็นการสนับสนุน
กันและกันมากกว่า (Complementary) ซึ่งก็น่าจะทำให้ความร่วมมือเกิด
ขึ้นได้ง่าย แต่ในขณะเดียวกัน ประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ไม่ได้มีเฉพาะ
มิติของความร่วมมือทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ ยังต้องประกอบด้วยการร่วม
มือในด้านอื่นๆ ด้วย ซึ่งเรื่องนี้เป็นปัญหามากกว่า เพราะความสัมพันธ์
ทางการเมืองและความมั่นคงของทั้งสองประเทศคือจีนและญี่ปุ่นยังไม่ราบรื่น
ยังมีความหวาดระแวงแคลงใจกันอยู่ อันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ใน
ประวัติศาสตร์ ซึ่งประเด็นนี้เป็นอุปสรรคสำคัญในการสนับสนุนนโยบาย
ดังกล่าว²⁰ นอกจากนี้ ประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีขอบเขตที่กว้าง
ขวางครอบคลุมถึง 13 ประเทศเป็นอย่างน้อย และใน 13 ประเทศนี้ มี
ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ดังนั้น การมีนโยบายทาง
เศรษฐกิจใดๆ ร่วมกันจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นยาก ประเด็นที่สามารถคาดหวังได้
ว่าจะสามารถทำได้ร่วมกันคือ การร่วมพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการ
ถ่ายทอดเทคโนโลยีจากประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงกว่าให้
แก่ประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำกว่า ผ่านกระบวนการ Capacity
Building อย่างไรก็ตาม นโยบายเรื่องประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ยังไม่มี ความชัดเจน และมีแนวโน้มจะเป็นลักษณะการโฆษณาทางการเมือง
มากกว่า (Political Campaign) ซึ่งจำเป็นต้องระวังที่จะไม่ให้เกิดความ
คาดหวังที่สูงเกินไปต่อเรื่องนี้²¹

²⁰ สัมภาษณ์ Mr. Kawasaki Kenichi : Consulting Fellow, Research Institute of
Economic, Trade and Industry, IAI (Cabinet Office).เมื่อเดือนเมษายน 2004.

²¹ เพิ่งอ้าง.

ข้าราชการกระทรวง MAFF ของญี่ปุ่นมีความเห็นเช่นกันว่า นโยบายเรื่องประชาคมเอเชียตะวันออกของรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นนโยบายที่น่าสนใจ แต่ก็คิดว่าทำได้สำเร็จยาก โดยเฉพาะถ้าพิจารณาจากการค้าสินค้าเกษตรแล้ว ความเป็นไปได้ที่จะมีการแข่งขันของประเทศสมาชิกในประชาคมที่จะส่งสินค้าเกษตรมาสู่ตลาดญี่ปุ่น ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศสมาชิกหรือเป็นอุปสรรคต่อการร่วมมือกันของประเทศสมาชิก²²

สำหรับความเห็นของภาคเอกชนนั้น มีความเห็นว่านโยบายการสร้างประชาคมเอเชียตะวันออกนั้นเป็นเรื่องจำเป็น เพราะการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของจีนในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติเชื่อว่ารัฐบาลไม่สามารถดำเนินการได้โดยเร็ว ซึ่งปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญในเรื่องนี้ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนนั่นเอง โดยเฉพาะประเด็นผลพวงทางประวัติศาสตร์²³ ดังนั้น ทางออกของปัญหาก็คือรัฐบาลญี่ปุ่นต้องยอมรับผิดในเรื่องนี้ไม่เฉพาะแต่กับจีนเท่านั้น แต่กับทุกประเทศในเอเชียที่ญี่ปุ่นเคยรุกรานระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อสร้างรากฐานของความสัมพันธ์ที่ดีต่อไป แต่คงจะเป็นเรื่องที่ทำได้ยากในสมัยที่ญี่ปุ่นมีนายกรัฐมนตรีที่มีลักษณะชาตินิยมสูงอย่างนายกรัฐมนตรี Koizumi ในขณะนี้ ดังนั้น การที่ญี่ปุ่นจะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำหรือผู้ริเริ่มในการสร้างประชาคมเอเชียตะวันออก จึงดูจะเป็นเรื่องยาก นอกจากนั้น การที่รัฐบาลญี่ปุ่น

²² สัมภาษณ์ Mr. Yaoya Ichio : Deputy Director, Technical Cooperation Division, Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries. เมื่อเดือนเมษายน 2004.

²³ สัมภาษณ์ Mr. Shimizu Tetsurou : Chief Researcher, Basic Study Division, Norinchukin Research Institute Co.Ltd. เมื่อเดือนเมษายน 2004.

เสนอความคิดหรือนโยบายนี้ เป็นเพราะต้องการถ่วงดุลกับจีนในภูมิภาคมากกว่า รวมทั้งต้องการรักษาสถานะของตนในภูมิภาคด้วย ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญมากกว่าที่จะมีความคิดริเริ่มหรือคิดที่จะเป็นผู้นำในการสร้างประชาคมดังกล่าวอย่างจริงจัง²⁴

จากสถานการณ์ในปัจจุบัน อาจจะพอสรุปได้ว่านโยบายเรื่องการสร้างประชาคมเอเชียตะวันออกนี้จะยังคงเป็นเรื่องสำคัญของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อเอเชียอยู่และต่อไปในอนาคตด้วย ความร่วมมือต่างๆภายใต้ประชาคมนี้เป็นที่มองเห็นได้และคาดหวังได้ว่าจะเกิดขึ้นยกเว้นความร่วมมือด้านความมั่นคง อย่างไรก็ตาม การจะก้าวไปสู่ความเป็นประชาคมร่วมกันอย่างแท้จริงคงมิใช่เรื่องที่สามารถจะทำได้ในอนาคตอันใกล้ รวมทั้งการที่ญี่ปุ่นจะเป็นผู้นำในการสร้างหรือผลักดันชุมชนนี้ให้บรรลุเป้าหมายของการเป็นประชาคมก็ยังคงเป็นเรื่องที่น่าสงสัยอยู่ว่าญี่ปุ่นจะสามารถทำได้หรือไม่ ตราบใดที่ญี่ปุ่นยังไม่สามารถจัดการปัญหาความสัมพันธ์ในอดีตของตนกับประเทศในเอเชียให้สำเร็จเสียก่อน

สำหรับประเด็นเรื่อง การทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศใน ASEAN นั้น ความล่าช้าเกิดจากข้อจำกัดภายในญี่ปุ่นและความไม่แน่ใจของประเทศใน ASEAN เอง แน่นอนว่า ประเทศ ASEAN โดยส่วนใหญ่สนับสนุนและคิดจะทำข้อตกลงการค้าเสรีกับญี่ปุ่น แต่ประเทศเหล่านี้ก็มีความลังเลใจว่า ผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับนั้นคุ้มค่ากับการเปิดเสรีหรือไม่ โดยเฉพาะบรรดาประเทศเกษตรทั้งหลายที่ยังไม่มั่นใจในนโยบายเปิดเสรีด้านสินค้าเกษตรของญี่ปุ่น นอกจากนั้น ประเทศ

²⁴ สัมภาษณ์ Mr. Miyahara Kunisuki : Managing Director, National federation of Fisheries Cooperative Association เมื่อเดือนเมษายน 2004.

เหล่านี้ยังมีความสงสัยในการดำเนินการทำข้อตกลงการค้าเสรีของญี่ปุ่นด้วย ทั้งนี้เพราะในขณะที่ญี่ปุ่นเสนอนโยบายการทำข้อตกลงการค้าเสรีหลาย ฝ่ายระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ญี่ปุ่นก็ทำข้อตกลงการค้าเสรีสองฝ่ายกับ ประเทศต่างๆ ใน ASEAN ทีละประเทศด้วย ทำให้เกิดการแข่งขันและ ระวังกันในทุกประเทศ ASEAN ซึ่งอาจนำไปสู่ความอ่อนแอของ ASEAN ได้

ในส่วนของฝ่ายญี่ปุ่น ก็มีข้อจำกัดหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อ การทำข้อตกลงการค้าเสรีกับ ASEAN ด้วย สถานการณ์ที่มองเห็นได้ใน ขณะนี้ในสังคมญี่ปุ่นก็คือ ยังไม่มีความชัดเจนหรือความเป็นเอกภาพใน เรื่องการทำข้อตกลงการค้าเสรีในหลายประเด็น เช่น การสนับสนุนการทำ ข้อตกลงการค้าเสรีแบบสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายเพื่อป้องกันปัญหา Spaghetti Bowl Effect และเพื่อให้สอดคล้องหรือไม่ขัดกับหลักการของ WTO นอกจากนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ก็มีความเห็นที่แตกต่างกัน การดำเนินนโยบายจึงไม่พ้นที่จะเป็นเรื่องการเมืองหรือผลประโยชน์ของ กระทรวงหลักที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้คือ MOFA, MAFF และ METI²⁵ ยิ่งกว่านั้น ประเด็นที่สำคัญที่สุดที่เป็นอุปสรรคในเรื่องการทำข้อตกลงการค้า เสรีของญี่ปุ่นกับประเทศต่างๆ ก็คือ หักคะแนนจากภาคเกษตรที่ไม่เห็นด้วย กับเรื่องนี้

ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรที่กำลังเป็นที่ถกเถียงกัน ในขณะนี้มี 3 ประเด็น กล่าวคือ ประการแรก ภาคเกษตรในฐานะผู้ผลิตจะ

²⁵ สัมภาษณ์ Prof. Nobuto Yamamoto : Department of Political Science, Keio University เมื่อเดือนเมษายน 2004.

ได้รับผลกระทบในแง่ลบอย่างมากจากการเปิดเสรีทางการค้า เพราะภาคเกษตรเป็นภาคที่มีปัญหาในเรื่องประสิทธิภาพการผลิตและความสามารถในการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม ผู้ผลิตเองก็ยอมรับว่าการด้านทานกระแสเปิดเสรีทางการค้าคงทำได้ยาก ดังนั้นการปฏิรูปภาคเกษตรจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยที่เป้าหมายของการปฏิรูปไม่ใช่เพื่อการส่งออกหรือการแข่งขันในตลาดต่างประเทศ แต่เพื่อให้สามารถแข่งขันกับสินค้าต่างประเทศที่จะเข้ามาภายในตลาดญี่ปุ่น ซึ่งการปฏิรูปดังกล่าวนี้ต้องใช้เวลา ประการที่สอง ผู้บริโภคเองอาจจะไม่ได้ประโยชน์มากนักจากการเปิดเสรีสินค้าเกษตรเพราะมีประเด็นที่ต้องคำนึงถึงมากกว่าเรื่องราคา คือ คุณภาพและความปลอดภัยของสินค้า และประการที่สาม ประเทศโดยรวมอาจจะได้รับผลกระทบด้านลบจากการเปิดเสรีสินค้าเกษตรด้วย เพราะจะทำให้เกิดการพึ่งพิงด้านอาหารจากภายนอกมากเกินไป ซึ่งอาจจะมีผลต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหารในอนาคต และถ้าภาคเกษตรของญี่ปุ่นลดลงมากๆ อาจจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของประเทศด้วย เพราะภาคเกษตรของญี่ปุ่นทำหน้าที่มากกว่าเป็นเพียงผู้ผลิตอาหาร แต่ยังทำหน้าที่ในการรักษาสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตทางสังคมและชุมชนของญี่ปุ่นอีกด้วย²⁶ ดังนั้น การปฏิรูปภาคเกษตรจึงมีเป้าหมายเพื่อให้ประเทศสามารถที่จะพึ่งพิงตนเองด้านอาหารให้ได้มากที่สุด รวมทั้งยังสามารถรักษาสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนหรือสังคมไว้ได้ด้วย ซึ่งข้อถกเถียงเหล่านี้ แม้ว่าจะไม่ได้เป็นการคัดค้านหรือต่อต้านการเปิดเสรีทางการค้าโดยตรง แต่ก็ก็เป็นกระแสที่ภาคเกษตรพยายามเสนอให้แก่สังคมญี่ปุ่น ซึ่งก็ทำให้เกิดการ

²⁶ สัมภาษณ์ Mr. Shimizu Megura : Manager, Rice Paddy Field Agriculture Section, Hokkaido Prefectural Union of Agriculture Cooperatives เมื่อกรกฎาคม 2004.

ตั้งคำถามต่อนโยบายเปิดเสรีการค้าสินค้าเกษตรของรัฐบาล ทั้งยังเป็นเงื่อนไขให้รัฐบาลต้องระมัดระวังในการดำเนินนโยบายนี้ด้วย

อย่างไรก็ตามถ้าเปรียบเทียบทัศนะของกลุ่มต่างๆ ในภาคเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเสรีสินค้าเกษตรก็จะพบว่า แม้แต่ในภาคเกษตรเองก็ไม่ได้มีความเห็นตรงกันทุกประเด็นในเรื่องนี้ จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรบางกลุ่มใน Hokkaido พบว่า พวกเขาไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องข้อตกลงการค้าเสรีมากนัก เพราะไม่ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นจะทำข้อตกลงการค้าเสรีหรือไม่ก็ตาม เกษตรกรก็ต้องปรับตัวอยู่แล้วเพื่อความอยู่รอดของตนเอง สำหรับเกษตรกรที่มีแนวคิดค่อนข้างก้าวหน้าง่ายๆ ก็จะปรับตัวได้เร็วและพึ่งพิงรัฐบาลและสหกรณ์การเกษตรน้อยลงทั้งด้านการผลิตและการตลาด พวกเขาจะพยายามรวมตัวกันและทำเองทั้งการผลิตและการตลาด ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ก็ยังคงพึ่งพิงสหกรณ์การเกษตรต่อไปทั้งทางการผลิตและการตลาด นอกจากนั้นเกษตรกรญี่ปุ่นค่อนข้างเชื่อมั่นว่าผู้บริโภคนิยมเลือกบริโภคสินค้าเกษตรที่ผลิตในประเทศมากกว่าสินค้านำเข้า และความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคจะทำให้ผู้บริโภคนั้นใจในสินค้าหรือผลผลิตที่ผลิตในประเทศมากกว่าสินค้านำเข้า ดังนั้น เกษตรกรจึงไม่ได้กังวลใจเรื่องการแข่งขันกับสินค้านำเข้ามากนัก²⁷

²⁷ สัมภาษณ์ - Mr. Kawahira Hiroaki เกษตรกร, Hokkaido เดือนกรกฎาคม 2004
- Mr. Kuwayama Masato เกษตรกร, Hokkaido เดือนกรกฎาคม 2004
- Mr. Yogo Satoru เกษตรกร, Hokkaido เดือนกรกฎาคม 2004
- Mr. Fujita Hasataka เกษตรกร, Hokkaido เดือนกรกฎาคม 2004

ในส่วนของการเกษตรนั้น มีนโยบายที่ไม่เห็นด้วยกับการเปิดเสรีสินค้าเกษตร ในระยะแรก สหกรณ์การเกษตรปฏิเสธนโยบายการทำข้อตกลงการค้าเสรี โดยมุ่งพิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ผลิตคือเกษตรกรเป็นหลัก โดยการแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรจะได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากเกษตรกรมีจำนวนน้อยเมื่อคิดเปรียบเทียบกับผู้บริโภค ดังนั้นการปกป้องภาคเกษตรจึงเท่ากับการเอื้อประโยชน์ให้คนกลุ่มเล็ก โดยการแบกภาระของคนส่วนใหญ่ซึ่งไม่เป็นการยุติธรรมในระยะเวลาต่อมาสหกรณ์การเกษตรจึงเปลี่ยนแนวทางในการคัดค้านข้อตกลงการค้าเสรีใหม่ โดยมองจากมุมมองของผู้บริโภคมากขึ้น สหกรณ์การเกษตรจึงเน้นย้ำในเรื่องความมั่นคงทางอาหารของประเทศและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร²⁸

²⁸ สัมภาษณ์ - Mr. Hirofumi Kobayashi : Assistance Manager, International Policy Planning, Agricultural Policy Department, Central Union of Agricultural Co-operatives เดือนพฤศจิกายน 2003.
- Mr. Shimizu Tetsurou : Chief Researcher, Basic Study Division, Norinchukin Research Institute Co.Ltd. เดือนเมษายน 2004.
- Mr. Shimizu Meguro : Manager, Rice Paddy Rice Paddy Field Agriculture Section, Hokkaido Prefectural Union of Agriculture Cooperatives เมื่อกรกฎาคม 2004.
- Mr. Shima Gasho : Director, Kuriyama District Union of Agriculture Cooperatives เมื่อกรกฎาคม 2004.
- Mr. Nakashima Koko : Expert, Kuriyama District Union of Agriculture Cooperatives เมื่อ กรกฎาคม 2004.
- Mr. Sasaki Shin : Counselor, Kuriyama District Union of Agriculture Cooperatives เมื่อกรกฎาคม 2004.
- Mr. Oike Shoko : Chairman of the Representatives of Kuriyama District Union of Agriculture Cooperatives เมื่อกรกฎาคม 2004.

ในขณะที่ข้าราชการกระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมง ของญี่ปุ่น (MAFF) มีนโยบายที่ชัดเจนว่า จะต้องช่วยให้เกษตรกรที่แม้จะมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ สามารถมีชีวิตที่ดีและอยู่รอดได้ กระทรวงเกษตรฯ เองก็มีทัศนะว่า การเปิดเสรีสินค้าเกษตรจะสร้างผลกระทบด้านลบแก่เกษตรกร แต่การด้านทานกระแสหรือนโยบายของรัฐคงทำได้ยาก รวมทั้งกระทรวงฯ ก็เห็นด้วยว่า การปฏิรูปภาคเกษตรเป็นสิ่งจำเป็น²⁹ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมญี่ปุ่นมากในระยะเวลา 10 ปีมานี้ นั่นคือ ประการแรก จำนวนเกษตรกรลดลงมาก มีผลต่อระบบการถือครองที่ดินแบบเดิมและจำนวนแรงงานในระบบการผลิต ประการที่สอง มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นในการบริโภคสินค้าเกษตร ทั้งในเรื่องประเภทและคุณภาพของสินค้า ดังนั้น การปฏิรูปภาคเกษตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งในเรื่องของระบบการถือครองที่ดิน ระบบการผลิต และการให้การสนับสนุนต่างๆ แก่เกษตรกร กระทรวงเกษตรฯ ตระหนักว่า ในด้านหนึ่ง ขณะที่ยุทธศาสตร์การเปิดเสรีสินค้าเกษตรเป็นภัยคุกคามหรือแรงกดดันต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรญี่ปุ่น แต่ในอีกด้านหนึ่ง นโยบายนี้ก็เป็แรงกระตุ้นที่ดีที่ทำให้เกษตรกรและส่วนอื่นๆ ของภาคเกษตรต้องปฏิรูปอย่างจริงจังเพื่อให้อยู่รอดต่อไปได้

²⁹ สัมภาษณ์ - Mr. Yaoya Ichio : Deputy Director, Technical Cooperation Division, Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries. เดือนเมษายน 2004.

ในส่วนของการเมืองนั้น เป็นส่วนที่มีความไม่ชัดเจนหรือมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด เกี่ยวกับทัศนะในเรื่องนี้ ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า ในอดีตนั้น ภาคเกษตรเป็นฐานเสียงสำคัญของ LDP ดังนั้น รัฐบาล LDP จึงให้การสนับสนุนภาคเกษตรเป็นอย่างมากในด้านต่างๆ รวมทั้งไม่ได้ดำเนินนโยบายเปิดเสรีสินค้าเกษตรอย่างจริงจังด้วย เพราะเกรงว่าจะกระทบต่อฐานเสียงในภาคเกษตร แต่หลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลงเป็นต้นมา กระแสการเปิดเสรีทางการค้ากลายเป็นกระแสหลักของการค้าระหว่างประเทศ รัฐบาล LDP ไม่สามารถต้านทานกระแสนี้ได้ในลักษณะเดิม จึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายเปิดเสรีทางการค้า โดยเฉพาะสินค้าเกษตร อย่างค่อยเป็นค่อยไปมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเกษตรกร ทำให้เกษตรกรบางส่วนเริ่มเปลี่ยนแปลงความจงรักภักดีที่มีต่อ LDP ไป โดยเฉพาะในช่วงระยะ 2-3 ปีมานี้ รัฐบาล LDP ของนายกรัฐมนตรี Koizumi มีนโยบายสนับสนุนการทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ ยิ่งทำให้เกษตรกรไม่มั่นใจและไม่พอใจในรัฐบาล LDP มากขึ้น³⁰ ในขณะเดียวกัน สำหรับ LDP นั้น เนื่องจากจำนวนประชากรที่เป็นเกษตรกรลดลงเรื่อยๆ ทำให้ฐานเสียงของ LDP ในภาคเกษตรลดความสำคัญลง นักการเมือง LDP เริ่มตระหนักว่า การพึ่งพิงอยู่กับฐานเสียงภาคเกษตรมากเกินไป แต่เดิมไม่ใช่วิถีที่ปลอดภัยสำหรับพวกตนอีกต่อไป ดังนั้น ในขณะนี้ LDP

³⁰ สัมภาษณ์เกษตรกรใน Hokkaido, อ้างแล้ว ; ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาสูงใน Hokkaido ในเดือนกรกฎาคม 2004 ที่ผ่านมา

ก็มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงฐานเสียงของตนเช่นกัน โดยหันมาให้ความสำคัญกับผู้บริโภคในเขตเมืองมากขึ้น ซึ่งในกรณีนี้ การสนับสนุนการเปิดเสรีสินค้าเกษตรจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อช่วยให้ผู้บริโภคได้ประโยชน์จากราคาสินค้าที่ถูกลงและมีความหลากหลายมากขึ้น นอกจากนั้น ภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นฐานเสียงสำคัญอีกส่วนหนึ่งของ LDP ก็สนับสนุนนโยบายเปิดเสรีทางการค้าด้วยเช่นกัน³¹ ซึ่งฐานเสียงทั้งสองแหล่งนี้จะเป็นตัวช่วยสนับสนุนให้ LDP มีแนวโน้มที่จะผลักดันการเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ดังกล่าวนี้เพิ่งจะเริ่มขึ้นได้ไม่นานนัก และยังไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่เกษตรทุกแห่งของประเทศ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงนโยบายและฐานเสียงของ LDP จึงยังไม่น่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นโดยเร็ว ในส่วนของ DPJ ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญในขณะนั้น ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์เกี่ยวกับภาคเกษตรที่ชัดเจน³² รวมทั้งฐานเสียงสำคัญของพรรคเป็นผู้บริโภคในเขตเมืองมากกว่าเกษตรกรมาแต่ดั้งเดิม ดังนั้น เกษตรกรจึงยังไม่แน่ใจในนโยบายหรือทิศทางของพรรคนี้ว่าจะเป็นอย่างไร

³¹ Nippon Keidanren. Urgent Call for Implementation of the Initiative for Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership. Tokyo, September 2002.

³² สัมภาษณ์ Prof. Jiro Yamaguchi : Faculty of Law, Hokkaido University เมื่อ กรกฎาคม 2004.

สรุป

นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นได้มาถึงจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง และในครั้งนี้ญี่ปุ่นได้ตัดสินใจเลือกเดินบนเส้นทางที่ก้าวเข้ามาใกล้ชิดภูมิภาคเอเชียมากที่สุดนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ภายใต้นโยบาย Japan-ASEAN CEP ด้วยเป้าหมายไกลที่สุดที่จะสร้างประชาคมแห่งเอเชียตะวันออก ญี่ปุ่นได้นำตัวเองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาค และจะดำเนินบทบาทที่กระตือรือร้นเพื่อให้ภูมิภาคนี้ก้าวไปข้างหน้าด้วยความเจริญรุ่งเรืองร่วมกัน ซึ่งการดำเนินนโยบายนี้ให้ประสบความสำเร็จ ญี่ปุ่นจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขหรือสภาพการณ์ในประเทศหลายประการ เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องการเปิดเสรีทางการค้าซึ่งถือเป็นขั้นตอนหนึ่งของนโยบาย CEP ดังนั้น ความเป็นผู้นำทางการเมืองของผู้นำประเทศ ประกอบกับความเห็นพ้องต้องกันของส่วนต่างๆ ในสังคมจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้นโยบายนี้ก้าวไปข้างหน้าได้ ดังนั้น สำหรับญี่ปุ่น ประเด็นสำคัญสำหรับการดำเนินนโยบายนี้ให้สำเร็จจึงไม่ได้อยู่ที่การสัมพันธ์กับประเทศอื่นมากนัก แต่อยู่ที่การจัดการภายในให้เรียบร้อยก่อนมากกว่า

ในส่วนของประเทศ ASEAN เอง ก็มีประเด็นที่ต้องพิจารณาเช่นเดียวกัน กล่าวคือ โดยผ่านทางนโยบาย Japan-ASEAN CEP นี้ ญี่ปุ่นจะก้าวเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคเอเชียอย่างมาก ทั้งในลักษณะความสัมพันธ์สองฝ่ายกับประเทศต่างๆ ใน ASEAN แต่ละประเทศ และความสัมพันธ์

หลายฝ่ายกับ ASEAN ในฐานะกลุ่มภูมิภาค ประเด็นสำคัญสำหรับ ASEAN ก็คือ ASEAN พร้อมที่จะรับกับการมีบทบาทมากขึ้นของญี่ปุ่นในขณะนี้ แล้วหรือไม่และจะตอบสนองต่อการดำเนินบทบาทของญี่ปุ่นในเรื่องนี้อย่างไร ทั้งในส่วนของความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศกับญี่ปุ่นในลักษณะสองฝ่าย และความสัมพันธ์หลายฝ่ายในฐานะกลุ่มกับญี่ปุ่นด้วย

เอกสารอ้างอิง

เอกสาร

1. Ministry of Foreign Affairs. Speech by Prime Minister of Japan Junichiro Koizumi, Japan and ASEAN in East Asia : A Sincere and Open Partnership. Singapore, January 14, 2002.
2. Ministry of Foreign Affairs. Tokyo Declaration for the Dynamic and Enduring Japan-ASEAN Partnership in the New Millennium. Tokyo, December 12, 2003.
3. Ministry of Foreign Affairs. Joint Announcement of the Japanese and the Thai Prime Ministers on the Initiation of Negotiations for Establishing the Japan-Thailand Economic Partnership Agreement. Tokyo, December 11, 2003.
4. Ministry of Foreign Affairs. Joint Announcement of the Japanese Prime Minister and the Philippines President. Tokyo, December 11, 2003.
5. Minister of Foreign Affairs. Joint Announcement of the Japanese and the Malaysian Prime Ministers on the Initiation of Negotiations for Establishing the Japan-Malaysia Economic Partnership Agreement. Tokyo, December 11, 2003.

หนังสือ

1. Funabashi Yoichi. **Japan and ASEAN in the 21st Century**. Singapore : Institute for Southeast Asian Studies, 2002.
2. Langdon, F. C. **Japans Foreign Policy**. Vancouver : University of British Columbia Press, 1973.
3. Nippon Keizai Shimbun Sha. **Nihon No FTA Senryoku (Japan's FTA Strategy.)** July 2002.
4. Okamoto Jiro (ed.) **Whither Free Trade Agreements? : Proliferation, Evaluation and Multilateralization**. Tokyo : IDE & JETRO, 2003.
5. Sudo Sueo. **Japan and ASEAN**. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1992.
6. Wajjwalku, Siriporn (ed.) **Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership : Asian Perspectives ; Paper and Proceedings of the International Conference on Japan-ASEAN Comprehensive Partnership : Asian Perspectives held on 15-16 January, 2004**. Bangkok : Thammasat University Press, 2004.
7. Zhang Yunlin (ed.) **East Asian Cooperation : Progress and Future**. Beijing : World Affairs Press, 2003.

ความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับไทย โดย ดร. วีระชัย พลาศัย ผู้อำนวยการสำนักงาน JTEP กระทรวงการต่างประเทศ

ขอบคุณท่านอาจารย์ และขอบคุณผู้จัดด้วยที่กรุณาให้โอกาสผม มาพบทุกท่านในวันนี้ ผมมองดูหัวข้อเรื่องแล้วก็เห็นว่ามีความน่าสนใจอยู่ 2 คำ คำที่หนึ่งก็คือ “หุ้นส่วนเศรษฐกิจ” คำที่สองจะเป็น “ผลประโยชน์แห่งชาติ”

สำหรับ “หุ้นส่วนเศรษฐกิจ” ผมคิดว่าคงไม่ยากอะไรที่จะลองเข้าใจ Scope ทุกคนก็คงเข้าใจอยู่แล้ว แต่ผมอยากจะขออนุญาตหนึ่งว่า สมัยนี้สิ่งที่นิยามกันก็คือทำ FTA ในลักษณะขยาย FTA เดิมเขาคิดขึ้นมาสำหรับการค้าสินค้า พอมาปี 1995 WTO ก็ทำการค้าบริการด้วย FTA ก็จะมีคลุม 2 เรื่องนี้ ปรากฏว่า ในปัจจุบันก็นิยมในเรื่องหุ้นส่วนเศรษฐกิจ ซึ่งก็มีความหมายที่เข้าใจได้ว่าจะต้องมากกว่า FTA ที่นี้คำถามคืออะไรที่มากกว่า สิ่งที่สำคัญกว่าที่สำคัญ ข้อหนึ่งก็คือ เป็นเรื่องที่ว่า WTO ยังทำไม่ได้ ด้วยเหตุที่ว่า ยังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าจะให้คุยกัน เรื่องที่สำคัญมากๆ ก็คือเรื่องการลงทุน ทั้งที่การลงทุนในภาคบริการ ตอนนี้ไปซ่อนตัวอยู่ใน GATT ซึ่งในแง่กฎหมายระหว่างประเทศ ก็น่าค้นคว้าและนำคุยกันเป็นอย่างยิ่ง แต่มา

ถึงตอนนี้แล้ว เราก็สามารถเจาะเพิ่มเติมที่ได้เลยเรื่องการลงทุน แต่ก็ยังมีเรื่องอื่นๆ อีก ซึ่งทำให้เกิดภาพของหุ้นส่วนโดยแท้จริง แต่ในหุ้นส่วนทุกหุ้นส่วนก็ต้องคอยระวังดูกันให้ดีว่า จะมีลักษณะสมดุลหรือไม่สมดุล สิ่งนี้เป็นสิ่งที่อยู่ในใจของผู้เจรจาของไทย และผู้กำหนดนโยบายเองก็ระวังตรงนี้นะมาก คำว่า “หุ้นส่วนเศรษฐกิจ” ชวนสงสัยสำคัญสิ่งหนึ่ง คือ ต้องมีความสมดุลกันเกิดขึ้น นั่นเป็นกฎแยกดอกที่หนึ่ง ส่วนเรื่องอื่นๆ มีอะไรที่รวมกันอีกเราจะพูดถึงกันต่อไป แต่ผมเน้นเรื่องการลงทุนขึ้นมา เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด และนี่เป็นอนาคต มันเป็นอนาคตระยะสั้นและระยะกลางของประเทศเราด้วย

สำหรับคำที่สอง “ผลประโยชน์แห่งชาติ” ผมไม่สามารถพูดอะไรกับท่านได้ชัดๆ อย่างนี้แล้ว ตอนที่เรียนหนังสือยังเป็นยุคของสงครามเย็น มีการ debate กันในเรื่องที่ว่านโยบายต่างประเทศจะต้องสู้กันระหว่างผลประโยชน์กับอุดมการณ์ แต่ทุกวันนี้การ debate ในเรื่องนี้ก็คงเบาบางลงไปก็เหลือแต่ผลประโยชน์แห่งชาติที่ยังอยู่เบื้องหลังการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ปัญหาก็คือว่า เราจะ identify ผลประโยชน์แห่งชาติกันอย่างไร ไทย identify อย่างไร ผลประโยชน์นั้นอยู่ที่ไหน สิ่งนี้เป็นปัญหาใหญ่ ต้องยอมรับว่าไม่สามารถให้สูตรสำเร็จแก่ท่านได้ สิ่งที่สามารถจะบอกท่านได้ก็คือว่า ในขณะนี้ ทางผมในฐานะที่อยู่ในตำแหน่งนี้ก็พยายามอย่างยิ่งที่จะ identify ผลประโยชน์นั้นออกมา และก็จะพยายามกันไป เพราะกระบวนการเจรจายังไม่เสร็จ วันนี้ก็เป็นโอกาสอันหนึ่งที่ผมจะได้ Input ที่ จะ identify ผลประโยชน์แห่งชาติออกมา ดังนั้น สิ่งที่ผมจะเรียนท่านก็คือ ผมจะพูดถึงผลประโยชน์แห่งชาติเท่าที่ผมได้ identify และเข้าใจจนถึงวันนี้ ท่านยังมีโอกาสที่จะ shape ความคิดของผมเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ

เพิ่มเติมได้อีก เป้าหมายในการทำงานของผมก็คือเราคงต้องการให้ได้หุ้นส่วนเศรษฐกิจที่มันเป็นผลประโยชน์แห่งชาติด้วย ผมมั่นใจว่า ผลประโยชน์แห่งชาติ เราสามารถได้มาได้ในขณะเดียวกัน ไม่ได้ทำให้ผู้ที่เจรจากับเราต้องเสียผลประโยชน์และเพื่อต้องการที่จะไปถึงสถานการณ์ที่ตอบสนองผลประโยชน์แห่งชาติทั้งของเราและไม่ได้เสียผลประโยชน์แห่งชาติของอีกฝ่ายหนึ่ง หรืออาจจะตอบสนองผลประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย ปัญหาที่ขึ้นอยู่กับว่า ต่างฝ่ายต่าง identify ผลประโยชน์ของตนอย่างไร คำว่าชาติก็คือประเทศที่ใหญ่ มีพื้นที่ใหญ่ มีประชากรหลายสิบล้านคน

สิ่งที่เรามุ่งกระทำก็คือว่า “Partnership” นี้จะคลุมเรื่องให้มากที่สุดที่คิดว่าจะทำให้สามารถนำไปสู่ความสมดุลในท้ายสุดได้ ต้องมีเรื่องการค้าสินค้าแน่นอน มีเรื่องการค้าบริการ มีเรื่องการลงทุน ซึ่งเป็นการลงทุนในภาคบริการและในภาคอื่นๆ คือภาคของการผลิตสินค้าและภาคของการทำเหมืองแร่ ประสานผลประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นนี้อยู่ใน Scope สามารถที่จะนำเข้ามาและนำไปสู่ Partnership ที่สมดุล อีก Component หนึ่งที่สำคัญมาก และเราไม่สามารถมองข้ามได้ก็คือ ทรัพยากรทางปัญญา ผมเชื่อว่าไทยและญี่ปุ่นมีเหมือนกันอยู่ เราเป็นประเทศเก่า เป็นประเทศที่มีมรดกที่ปู่ย่าตายายสะสมมา ทั้งไทยและญี่ปุ่น ในขณะที่ระบบการคุ้มครองทรัพยากรทางปัญญาในโลกปัจจุบัน อาจจะไม่ได้อำนวยผลประโยชน์ให้กับประเทศอย่างเรามากนัก เราร่วมมือกันได้เพื่อสร้างระบบของเราขึ้นมาระหว่าง 2 ประเทศ เป็นต้น เพื่อที่จะคุ้มครองมรดกเหล่านี้ ซึ่งคนอื่นไม่คุ้มครอง แล้วเรานำสิ่งนี้กลับเข้าไปในเวทีพหุภาคีก็ยังได้ เป็น Tactic ที่หลายประเทศใช้ โดยทำข้างนอกแล้ว import หรือว่า export เข้าไปยังพหุภาคี เป็นต้น เพราะฉะนั้น การขยายไปถึงเรื่องทรัพยากร

เส้นทางปัญญา อย่าคิดว่าใครจะได้ผลประโยชน์เพียงอย่างเดียวแน่นอนว่า
จะมีคนได้ผลประโยชน์ มีคนที่เสียผลประโยชน์ แต่ในฐานะชาติ มันก็
สามารถนำไปสู่เป้าหมายที่ร่วมมือกันได้ด้วย

Component สุดท้ายแต่ใหญ่มากก็คือเรื่องความร่วมมือ ความ
ร่วมมือไม่ใช่ในลักษณะการขอเงินช่วยเหลือ แต่เป็นความร่วมมือใน
ลักษณะที่ว่าต่างฝ่ายต่างช่วยกันเพื่อเสริมให้อีกฝ่ายมีความสามารถสูงขึ้น
แน่นอนในตอนนี ญี่ปุ่นอาจจะต้องเสริมเรามาก เพราะว่าเรามีความ
สามารถไม่เท่ากับญี่ปุ่น แต่ในอนาคต ความร่วมมือก็อาจจะเป็นในลักษณะ
ที่สมดุลมากขึ้น นอกจากนี้ ความร่วมมือยังมีมิติที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็
คือว่าขณะนี้ เป็นนโยบายของรัฐบาลไทยที่จะช่วยพัฒนาหรือแก้ปัญหาของ
ประเทศเพื่อนบ้าน เพราะเรามองว่าปัญหาของประเทศเพื่อนบ้านก็คือ
ปัญหาของเรา ความร่วมมือกับญี่ปุ่นจะต้องกระจายไปยังประเทศเพื่อน
บ้านด้วย อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือว่า ญี่ปุ่น
จะได้อาศัยความร่วมมือนี้เป็นยุทธศาสตร์ในภูมิภาค ซึ่งก็น่าจะสอดคล้อง
กับเป้าหมายของญี่ปุ่น ดังนั้น Component ทั้งหมดน่าจะกว้างพอที่จะ
ทำให้เกิดสมดุลในหลายๆ อย่างในท้ายที่สุด สมดุลนี้จะต้องเป็นสมดุลที่
พัฒนาในตัวเองได้ เพราะญี่ปุ่นก็จะเปลี่ยนไป ไทยก็จะเปลี่ยนไป ไม่มี
ใครอยู่กับที่ ในอนาคตสภาพเศรษฐกิจก็อาจจะเปลี่ยน เราจะต้องสร้าง
กรอบที่พัฒนาไปได้ โดยยังคงรักษาเป้าหมายเหล่านี้เอาไว้ นี่ก็คือเป้าหมาย
การทำงานในตอนนี ผมคิดว่าผลประโยชน์แห่งชาติของไทยในตอนนีก็คือ
เราจำเป็นต้องมี Partnership กับประเทศอย่างญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ในภูมิภาค
เดียวกัน แต่เรา save ไว้ก็คือสร้างโครงสร้างให้มันพัฒนาต่อไปได้

สำหรับสิ่งที่เราเจรจาไปแล้ว ซึ่งตอนนี้เราเจรจาไปแล้ว 3 รอบ ระหว่างรอบ 3 กับรอบ 4 จะมีการเจรจาครั้งรอบในเดือนหน้า ก็จะมีการเจรจาบางเรื่อง คือเรื่องไหนช้าหรือเรื่องไหนต้องการเน้นก็จะมีเจรจา นอกกรอบบ้าง ทุกเรื่องที่เราถกมานี้ก็มีความคืบหน้าทั้งสิ้น การค้าสินค้าก็ไปถึงจุดที่เรียกว่าแลกเปลี่ยน Offer List กันแล้ว ญี่ปุ่นได้ยื่น Request List ของเขามาแล้ว เรากำลังจะยื่น Request list ของเรากับญี่ปุ่น การค้าบริการ ได้แลกเปลี่ยน Request List กันไปแล้ว ว่าไทยขออะไร รอบต่อไปก็จะมี ความเข้มข้น โดยจะมีข้อเสนอในเรื่องสินค้าบริการ จะมีการตกลงไปใน รายสินค้าว่าใครจะให้หรือไม่ได้ ในด้านการลงทุน ส่วนที่เป็นการค้า บริการต่างก็ได้ทราบ Request List ของกันและกันแล้ว ในด้านความร่วมมือ ก็ได้พัฒนาตัว Text ไปแล้วมากมายพอสมควร ซึ่งยังเหลือในรายละเอียด บางประการ สิ่งที่เรามุ่งเสนอกับญี่ปุ่นก็มีในเรื่องสินค้าเกษตร สินค้า อุตสาหกรรมบ้าง การค้าบริการก็มุ่งสิ่งที่เราเรียกว่า Mode 3 กับ Mode 4 Mode 3 นี่ก็คือส่งบริษัทไป Mode 4 ส่งคนให้บริการ ไป เรามี Mode 2 ด้วย Mode 2 ก็คือ ให้ญี่ปุ่นเข้ามาให้บริการในประเทศไทย สาขาที่เราเน้นใน ตอนนี้ ก็คงจะเป็นทางด้านสุขภาพ การให้บริการทางด้าน Professional Service นี่เราก็ขอไปเหมือนกัน ในลักษณะของคนเข้าไปให้บริการใน สังคมญี่ปุ่น เรามองว่าเราก็น่าจะให้บริการที่ดีในราคาที่ Competitive ได้ เช่นการดูแลคนป่วย พยาบาลคนที่ต้องการความช่วยเหลือที่บ้าน ผมย้ำว่า ทั้งในลักษณะเป็นบริษัทและเป็นคน ส่วนทางด้าน Mode 2 ที่คนญี่ปุ่นมา รับบริการในไทย เราก็จะเน้นทางด้านบริการสุขภาพ ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่าง อาจจะไม่สามารถลงรายละเอียดในทุกสินค้าได้ทั้งหมด แต่ให้ท่านได้เห็นใน ภาพกว้างๆ ฉะนั้น ในวันที่ ถ้าท่านเห็นว่าผลประโยชน์ของชาติอยู่ตรงไหน

เราควรจะไปทางไหน โดยคำนึงว่าในการเจรจาควรจะต้องสมดุล และออกมาเป็นผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายในที่สุด ผมก็ยินดีที่จะรับฟัง

ในตอนนี สิ่งที่ผมทำในการที่จะ identify ผลประโยชน์ของชาติมา ก็คือ ผมพยายามที่จะพบปะผู้คน ผมออกไป เชิญคนเข้ามา และให้ข้อมูลกับหลายๆ คน เป้าหมายก็คือ หนึ่ง สื่อมวลชน สอง ก็คือ นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง สามก็คือ ตัวแทนของกลุ่มอาชีพ อันนี้มีปัญหาเล็กน้อยคือ สำหรับประเทศไทย เราก็ต้องยอมรับว่าบางอาชีพไม่ได้เตรียมตัว บางส่วนก็บอกว่าที่รวมตัวกันอยู่นั้น ไม่ได้เป็นตัวแทนของเขา เราก็พยายามอย่างดีที่สุด ผมพบว่ากลุ่มอาชีพที่มีอยู่ที่ไม่ได้ถือว่าเป็นกลุ่มตัวแทนก็คือกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ที่สภา คืออยู่เป็นกรณีการ ซึ่งก็เป็นโอกาสเพราะเราจะได้เจอกลุ่มผู้ประกอบการที่บอกว่ากลุ่มที่มีอยู่ไม่ได้เป็นตัวแทนของตน สิ่งนี้เป็นปัญหาที่พยายามแก้ไขอยู่ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มวิชาชีพ ผมหมายถึงสมาคมวิชาชีพต่างๆ และการรวมตัวของอุตสาหกรรม มีสภาอุตสาหกรรมไทย หอการค้า เท่าที่เรา identify ได้ กลุ่มขององค์กรที่ไม่ใช่รัฐบาล เราก็พยายามที่จะติดต่อและรับฟัง ส่วนประชาชน ก็จะผ่านทางด้านการสัมมนา การประชุม และผ่านคณะกรรมการการของรัฐสภา แต่ผมก็ยังพร้อมที่จะรับฟัง ผมยังทำกระบวนการที่จะ identify ผลประโยชน์แห่งชาติอยู่ และขอเรียนเชิญทุกท่านช่วยกันด้วยครับ

Japan- Thailand Relations in the New Era โดย Mr. Oe Hiroshi : Economic Minister, Embassy of Japan, Bangkok

The title of today's seminar is "Japan - Thailand Relations in the New Era : Partnership and Cooperation for National Interests". I think this topic gives me an excellent opportunity to evaluate the merits of the Japan-Thailand Economic Partnership Agreement currently being negotiated between Thailand and Japan. In general, when undertaking negotiations, any government has to do its best to maximize its national interests. This may lead to harsh negotiations when the gains of one country become the losses of the other country.

However, trade negotiations do not necessarily have to turn into such "zero-sum" situations. Rather, maximizing one's own national interests can be compatible with increasing the partner's national interests at the same time. I believe that JTEPA can just be such an example. There are many areas within the scope of the

agreement in which both Japan and Thailand can achieve a “win-win” situation.

Why do I believe that it is possible for Japan and Thailand to achieve a “win-win” result? One of the major reasons is that deep economic ties have already existed between our two countries. As of 2004, there are approximately 1,200 companies registered with the Japanese Chamber of Commerce in Thailand, making it by far, the biggest Japanese Chamber of Commerce outside Japan. If you include non-registered companies, the total number of Japanese companies with a presence in Thailand swells to around 7,000. There are more than 500 Japanese restaurants in Bangkok alone, and over 1,000 across Thailand.

These figures show how Japanese nationals and companies are deeply involved in Thai society and its economy.

Let me take the automotive industry as an example. This industry, is of course one of Thailand's core industries. The Thai government aims to make Thailand into an “Asian Detroit” - the production hub for automobiles in Asia. The question is which company is the largest automobile manufacturer in Thailand? The answer is Toyota Motor Corporation.

Currently more than 90% of the automobiles made in Thailand are produced by the Japanese auto manufacturers. Clearly, the development and expansion of the Thai automotive industry is

equally important to Japan as it is to Thailand. At present, Japan is requesting Thailand to eliminate tariffs on automobile parts. If the Thai government agrees to this, it will lead to a reduction of production costs in Thailand and an increase in exports of automobile manufactured here.

The automotive manufacturing industry is only one example of the close relationship between Thailand and Japan. There are countless other examples I could mention. In fact, it could be said that in most industries the Japanese economy and Thai economy are inseparable and deeply connected.

I would also like to briefly comment on agricultural sector. I have noticed that Thai people are becoming more and more cautious about FTA recently. One of the reasons for these cautious attitude seems to stem from Early Harvest Agreement between Thailand and China which came into effect last year. I have heard that Thai agricultural market is affected severely by the flood of cheap Chinese vegetables and fruits. The FTA with Australia signed last month has also raised fears that opening the domestic dairy product market will have a negative effect as the production cost of dairy product in Australia is lower than in Thailand.

However, in terms of agricultural sector, Thailand has no need to fear the JTEPA. Japan produces high quality fruits and vegetables. However, price is extremely expensive. For example one Japanese

apple can cost 200 baht. These Japanese agricultural products might find a niche market in Thailand targeting the very rich. However, I'm afraid there is no chance that Japanese agricultural products will have substantial effect on the Thai domestic agricultural market. On the contrary, the Japanese side has a fear that cheap Thai agricultural goods will flood into the Japanese market. Here I'd like to draw you to another aspect of JTEPA concerning to agricultural sector, that is, its basic philosophy. The idea is to support the development of sustainable agriculture in both countries by creating an appropriate balance between agricultural co-operation and liberalization of agricultural markets. The Japanese government is ready to implement agricultural cooperation through JTEPA in order to improve the quality of life and income of farmers in Thailand.

I won't go into details of the JTEPA negotiation today, but let me say that JTEPA has a huge potential to increase mutual benefits based on the furthering of the close relationship between Japan and Thailand. I would like to ask your positive support for the negotiations currently being underway between Japan and Thailand.

Before I conclude, I would like to touch upon of the economic cooperation of Japan and Thailand. Up until now, Japan has undertaken various economic cooperation and support initiatives for Thailand. The number of JBIC yen loan provided to Thailand amounts to 235 cases so far. The Japanese government provided the JBIC yen

loan to the subway system opened last month. We also provided the JBIC yen loan to build the new Suvarnaphum Airport which is scheduled to open September next year. The number of JICA experts engaged in technical cooperation in Thailand started since 1960's has recently risen to around 7,500. We are proud that our economic cooperation has played a part in supporting Thailand's development. But our relationship is facing a new stage reflecting in the recent development of Thai economy. Recently Prime Minister Thaksin has stated that Thailand has progressed and passed the stage which it needs ODA from foreign countries, and rather, is ready to become an equal partner instead. We are very happy to develop this new relationship with Thailand as equal partners.

Thank you.

JTEP กับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและญี่ปุ่น

โดย ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในอนาคตระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ผ่านการทำความเข้าใจการค้าเสรีระหว่างทั้งสองประเทศที่เรียกว่า “ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ” (Japan and Thailand Economic Partnership Agreement หรือ JTEPA)

1. ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทย-ญี่ปุ่น

ไทยและญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าที่มีความใกล้ชิดกันมายาวนาน ที่ผ่านมากการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยในช่วงทศวรรษ 1990 ได้รับการสนับสนุนเสริมจากการลงทุนต่างประเทศจากญี่ปุ่นจนทำให้ประเทศไทยเป็นฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมหลายรายการ ในปัจจุบัน ญี่ปุ่นเป็นตลาดส่งออกที่สำคัญเป็นอันดับสองของไทยรองจากสหรัฐ โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 14.2 ของการส่งออกทั้งหมดในปี 2003 นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังเป็นประเทศที่ไทยนำเข้าสินค้ามากที่สุด โดยมีสัดส่วนการนำเข้าถึงร้อยละ 24.1 ของการนำเข้าทั้งหมดของไทย ส่วนไทยเป็นตลาดส่งออกลำดับที่ 7 ของ

ญี่ปุ่น และเป็นตลาดนำเข้าลำดับที่ 11 ตามลำดับ อย่างไรก็ตามสัดส่วนของการค้าของไทยในตลาดญี่ปุ่นอยู่ในระดับเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังเป็นประเทศที่ลงทุนโดยตรงสุทธิในอันดับต้นๆ ของประเทศไทยมาโดยตลอดในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยในเกือบทุกปีที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ลงทุนในประเทศไทยสูงที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง จะมีบางปีเท่านั้นที่ยอดการลงทุนดังกล่าวของญี่ปุ่นต่ำกว่าของสิงคโปร์ การลงทุนจากญี่ปุ่นส่งผลดีต่อประเทศไทยในหลายด้าน โดยเฉพาะการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีและการจ้างงาน ในด้านการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นก็เป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศกลุ่มใหญ่ของประเทศไทย (ดูตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ความสำคัญของญี่ปุ่นต่อเศรษฐกิจไทย

		ความสำคัญของญี่ปุ่นต่อไทย	ความสำคัญของไทยต่อญี่ปุ่น
การส่งออก	ตลาดส่งออกลำดับที่	2	7
	มูลค่าการส่งออก (ล้าน US\$)	11,395.7	16,046.7
	อัตราการขยายตัว (%)	14.53	21.3
	สัดส่วน (%)	14.2	3.4
การนำเข้า	ตลาดนำเข้าลำดับที่	1	11
	มูลค่าการนำเข้า (ล้าน US\$)	18,074.0	11,891.9
	อัตราการขยายตัว (%)	22.09	13.0
	สัดส่วน (%)	24.1	3.3
สินค้าที่สำคัญ	สินค้าสำคัญที่ไทยส่งออก : เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ ยางธรรมชาติ แผงวงจรไฟฟ้า ส่วนประกอบเครื่องมือสื่อสารโทรคมนาคม ไก่สดแช่แข็ง เนื้อสัตว์ปรุงแต่ง อาหารทะเลแปรรูป ไดโอด ทรานซิสเตอร์ เครื่องรับโทรทัศน์และส่วนประกอบ ส่วนประกอบรถยนต์ เนื้อพลาสติก แซ่เย็น แซ่แข็ง สินค้าที่ไทยนำเข้า : แผงวงจรไฟฟ้า ส่วนประกอบรถยนต์ เหล็กแผ่นรีดร้อน ไดโอด ทรานซิสเตอร์ ส่วนประกอบเครื่องยนต์ เครื่องจักรที่ทำงานเป็นเอกเทศ ส่วนประกอบคอมพิวเตอร์ รถบรรทุก เหล็กแผ่นชุบ แบบหล่อสำหรับโลหะและวัสดุ		
การลงทุน	ญี่ปุ่นลงทุนโดยตรงในประเทศไทยสุทธิสูงเป็นอันดับที่ 1 หรือ 2 มาเกือบตลอดในรอบทศวรรษที่ผ่านมา และมียอดลงทุนสุทธิ 767 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2003 สูงที่สุดเป็นอันดับที่ 1 โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 42 ของการลงทุนทั้งหมด		
การท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นเดินทางมาประเทศไทยในปี 2003 จำนวน 1.03 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.2 ของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางมาประเทศไทยทั้งหมด ในขณะที่นักท่องเที่ยวไทยจำนวน 1.1 แสนคนเดินทางไปประเทศญี่ปุ่นในเวลาเดียวกัน คิดเป็นร้อยละ 5.2 ของนักท่องเที่ยวไทยที่เดินทางไปต่างประเทศ		

* ที่มา : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) จากข้อมูลของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

2. ยุทธศาสตร์การค้าของไทย

รัฐบาลซึ่งเคยยึดแนวทางการเจรจาทางการค้าในกรอบขององค์การการค้าโลก (WTO) มากกว่า 2 ทศวรรษ ได้เปลี่ยนแนวทางมาสู่การทำความตกลงการค้าแบบทวิภาคี (Bilateralism) และภูมิภาคนิยม (Regionalism) เป็นหลักในช่วงที่พ.ต.ท.ดร.ทักษิณชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ในปัจจุบันไทยอยู่ระหว่างการเจรจาความตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement หรือ FTA) กับประเทศต่างๆ อย่างน้อยกับ 8 ประเทศ โดยได้มีการลงนามความตกลงแล้วกับ 4 ประเทศ คือ จีน บาหลีเรน อินเดียและออสเตรเลีย ทั้งนี้ในปี 2004 จะมีการเจรจาอย่างจริงจังกับอีก 4 ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เปรูและนิวซีแลนด์

การเปลี่ยนยุทธศาสตร์ดังกล่าวของรัฐบาลไทยมีเหตุผลส่วนหนึ่งมาจากความต้องการขยายตลาดการส่งออกในด้านต่างประเทศในช่วงที่การเปิดเสรีทางการค้าในกรอบของ WTO ประสบความชะงักงัน และการที่ประเทศจีนสามารถส่งสินค้าไปตีตลาดต่างประเทศแย่งตลาดส่งออกของไทย และดึงดูดการลงทุนไปได้มากนับตั้งแต่เข้าเป็นสมาชิก WTO อย่างไรก็ดีตาม แรงผลักดันที่สำคัญอีกประการหนึ่งของรัฐบาลไทยอาจมาจากแรงจูงใจที่ต้องการมีบทบาทในภูมิภาค

3. ยุทธศาสตร์การค้าของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเองได้ยึดแนวทางการเปิดเสรีทางการค้าในกรอบของ WTO เป็นหลักมาโดยตลอด โดยที่ไม่เคยใช้การเจรจาในระดับภูมิภาคหรือทวิภาคีเพื่อเปิดเสรีทางการค้ามาก่อนเลย อย่างไรก็ตามในปัจจุบันญี่ปุ่นหันมาใช้แนวทางการเจรจาทางการค้าใน 3 เวทีร่วมกันคือ WTO ภูมิภาค และทวิภาคี

เป้าหมายสำคัญในการเปิดเสรีการค้าระดับภูมิภาคของญี่ปุ่นคือ ต้องการให้เกิดการรวมกลุ่มเศรษฐกิจเอเซียตะวันออก โดยการทำความตกลงการค้าเสรีกับอาเซียน เกาหลีใต้และจีน (หรือที่เรียกว่า “อาเซียน+3”) และเชื่อมต่อกับไต้หวันและฮ่องกงจนสามารถรวมเป็นกลุ่มเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเซียตะวันออกในที่สุด ขั้นตอนแรกของยุทธศาสตร์ดังกล่าวคือการทำความตกลงการค้าเสรีกับกลุ่มอาเซียน ปัจจุบันหลักที่ผลักดันให้ญี่ปุ่นมุ่งทำความตกลงการค้าเสรีญี่ปุ่น-อาเซียนที่สำคัญมี 3 ประการคือ

1. เขตการค้าเสรีญี่ปุ่น-อาเซียนจะช่วยให้อาเซียนกลายเป็นฐานการผลิตและการตลาดที่สำคัญ และช่วยให้ญี่ปุ่นลดความเสี่ยงจากการลงทุนมากเกินไปในประเทศจีน
2. การผลิตสินค้าหลายประเภทของญี่ปุ่น เช่น ยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์ต้องผ่านกระบวนการผลิตในหลายประเทศในอาเซียน การจัดทำความตกลงการค้าเสรีญี่ปุ่น-อาเซียนจะทำให้สินค้าหลายประเภทของญี่ปุ่นได้ประโยชน์จากการลดภาษีสินค้านำเข้าที่ลดลง
3. ปัจจุบันหลายประเทศพยายามแข่งขันกันเพื่อทำความตกลงการค้าเสรีกับอาเซียน เช่น จีน อินเดีย ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ และสหรัฐอเมริกา ดังนั้นญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การค้าระหว่างประเทศเพื่อป้องกันการสูญเสียตลาดจากการที่ประเทศอื่นๆ สามารถทำความตกลงการค้าเสรีกับกลุ่มอาเซียนได้ก่อน

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญในการทำความตกลงเปิดการค้าเสรีกับอาเซียนก็คือ สมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศมีนโยบายทางการค้าที่แตกต่างกันเป็นอย่างมาก โดยบางประเทศมีแนวโน้มปกป้องอุตสาหกรรมใน

ประเทศของตน เช่น มาเลเซีย ซึ่งมุ่งสร้างอุตสาหกรรมต่างๆในประเทศ โดยเฉพาะยานยนต์ ญี่ปุ่นจึงต้องเริ่มจากทำความเข้าใจการค้าเสรีกับแต่ละประเทศในกลุ่มอาเซียนทีละประเทศ โดยในปัจจุบัน ญี่ปุ่นได้ลงนามในความตกลงการค้าเสรีทวิภาคีญี่ปุ่น-สิงคโปร์ไปแล้วในปี 2002 และกำลังเจรจาทำความเข้าใจการค้าเสรีทวิภาคีกับไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และเวียดนาม

4.สาระสำคัญของ JTEPA

การเจรจาการค้าเสรีระหว่างไทย-ญี่ปุ่นเริ่มต้นครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2004 และมีเป้าหมายว่าจะเสร็จสิ้นในเดือนธันวาคม 2004 กรอบของความร่วมมือดังกล่าวประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ถึง 21 ประเด็น ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การเปิดเสรีทางการค้า(Trade Liberalization) การอำนวยความสะดวกทางการค้า (Trade Facilitation) และการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ (Cooperation)

ในการเจรจาด้านการค้าสินค้า ทั้งสองฝ่ายมีท่าทีแตกต่างกันในเรื่องการลดภาษี คือ ญี่ปุ่นเสนอให้มีการเจรจาแยกกลุ่มระหว่างสินค้าเกษตรและสินค้าอุตสาหกรรม โดยให้สินค้าเกษตรมีการเปิดเสรีน้อยกว่า ส่วนไทยต้องการให้ใช้รูปแบบเดียวกันในการลดภาษีทั้งสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม และให้มีการนำสินค้าทุกรายการมาลดภาษีโดยให้มีการยกเว้นสินค้าเพียงไม่กี่รายการ ส่วนในความร่วมมือด้านอื่นๆ ทั้ง 2 ฝ่ายเห็นพ้องกันที่จะให้ความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการค้าในระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Paperless Trading) และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

5. ผลกระทบของ JTEPA ต่อประเทศไทย

JTEP จะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมาก จากการประมาณการด้วยแบบจำลอง GTAP ซึ่งเป็นแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ผู้เขียนพบว่า เฉพาะการเปิดเสรีทางการค้าสินค้าโดยยังไม่คิดผลการเปิดเสรีภาคบริการและการลงทุนตามกรอบ JTEP จะช่วยให้สวัสดิการซึ่งหมายถึง ประโยชน์ที่ผู้บริโภคและอุตสาหกรรมต่างๆของไทยเพิ่มขึ้นถึงประมาณ 2.14 ล้านดอลลาร์ (8.5 หมื่นล้านบาท) และ GDP ของประเทศไทยขยายตัวถึงร้อยละ 1.68 อันเนื่องมาจากการขยายตัวของการส่งออกของไทยในตลาดญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้น และมีวัตถุดิบในการผลิตที่ถูกลง ระดับการขยายตัวดังกล่าวเป็นรองจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยจากการทำ FTA กับสหรัฐเพียงเล็กน้อย

หากการเจรจาในกรอบ JTEPA ประสบความสำเร็จ การค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นก็จะมีผลในการเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศไทยอย่างมาก โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแบบจำลองในกรณีที่มีการเปิดเสรีทั้งสาขาเกษตรและสาขาอุตสาหกรรมก็คือ (ดูตารางที่ 2)

1. อุตสาหกรรมของไทยที่จะขยายตัวอย่างมากก็คือ อุตสาหกรรมเกษตร และอาหารแปรรูป เนื่องจากสามารถส่งออกไปยังญี่ปุ่นได้มากขึ้น
2. อุตสาหกรรมของไทยที่จะหดตัวอย่างมากก็คือ ยานยนต์และชิ้นส่วน เคมีภัณฑ์และโลหะเนื่องจากจะนำเข้าจากญี่ปุ่นมากขึ้น*

* ผลกระทบต่ออุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนในความเป็นจริงอาจน้อยกว่าการประมาณการจากแบบจำลอง เนื่องจากแบบจำลองดังกล่าวใช้ข้อมูลของปี 1997 ซึ่งหลังจากนั้น อุตสาหกรรมของไทยได้เปลี่ยนจากอุตสาหกรรมนำเข้าอย่างเดียวไปสู่อุตสาหกรรมส่งออกด้วย

**ตารางที่ 2 โครงสร้างการผลิตของประเทศไทยที่จะเปลี่ยนแปลงไปจาก
ความตกลง JTEP**

สาขา	การเปลี่ยนแปลงการผลิต (ร้อยละ)
เกษตร	9.02
อาหารแปรรูป	12.15
สิ่งทอ	-0.12
เครื่องหนัง	-0.83
ผลิตภัณฑ์ไม้	-2.12
ผลิตภัณฑ์กระดาษ	-0.18
ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม	0.25
ผลิตภัณฑ์เคมี	-3.85
ผลิตภัณฑ์แร่	-0.90
ผลิตภัณฑ์โลหะ	-3.03
ยานยนต์และชิ้นส่วน	-15.12
อุปกรณ์การขนส่ง	1.02
อิเล็กทรอนิกส์	0.15
เครื่องยนต์	-0.44
เฉลี่ย	1.16

ที่มา : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

นอกจากการเปิดเสรีทางการค้าแล้ว JTEPA ยังเน้นมิติอื่นๆ คือ การอำนวยความสะดวกทางการค้า และการร่วมมือกันในด้านต่างๆ เช่น การร่วมมือกันด้านการเงินเทคโนโลยีสารสนเทศวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์สุขภาพและขนาดย่อม เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากการทำความตกลง FTA กับสหรัฐ ซึ่งเน้นเฉพาะเรื่องการเปิดเสรีกันอย่างเดียว JTEPA จึงเป็นสะพานสำคัญที่จะเชื่อมไปสู่ก้าวใหม่ของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและญี่ปุ่นที่ใกล้ชิดกันมากขึ้นซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย

6. อุปสรรคในการทำความตกลงการค้าเสรี

จากการติดตามข่าวการเจรจาการค้าเสรีระหว่างไทย-ญี่ปุ่น ผู้เขียนได้รับข้อมูลว่า การเจรจาของทั้งสองฝ่ายมีความคืบหน้าพอสมควรในหลายประเด็น อย่างไรก็ตาม ยังมีบางประเด็นที่ทั้งสองฝ่ายยังมีท่าทีในการเจรจาที่แตกต่างกันอยู่

ข้อเรียกร้องของไทยที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง ได้แก่

1. ไทยต้องการให้ญี่ปุ่นเปิดตลาดสินค้าเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว มันสำปะหลัง น้ำตาล และไก่ ซึ่งถือเป็นสินค้าที่อ่อนไหวของญี่ปุ่น
2. ไทยต้องการให้ชาวญี่ปุ่นที่มาศึกษาพยาบาลในประเทศไทย สามารถเบิกเงินจากกองทุนประกันสุขภาพของญี่ปุ่นได้
3. ไทยต้องการให้แรงงานบางสาขา โดยเฉพาะคนเลี้ยงเด็ก คนดูแลคนชราและหมदनวดแผนไทย สามารถเข้าไปประกอบอาชีพในญี่ปุ่นได้ ในขณะที่ญี่ปุ่นเองซึ่งไม่ต้องการเปิดรับแรงงานต่างประเทศ พยายามตั้งเงื่อนไขให้แรงงานดังกล่าวต้องได้รับใบรับรองคุณสมบัติจากฝ่ายญี่ปุ่นเองก่อน

ข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง ได้แก่

1. ญี่ปุ่นต้องการให้ไทยให้สิทธิพิเศษในการลงทุนในสาขาต่างๆ ในประเทศไทยเทียบเท่ากับสิทธิพิเศษที่ไทยให้แก่สหรัฐอเมริกา ตามข้อตกลง Treaty of Amity
2. ญี่ปุ่นต้องการให้ไทยลดภาษีเหล็ก และขึ้นส่วนยานยนต์

7. ข้อสังเกตบางประการต่อท่าทีการเจรจา

ประเด็นที่ทั้งสองฝ่ายยังมีท่าทีในการเจรจาที่แตกต่างกันหลาย ประเด็นเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนมากและต้องอาศัยการวิเคราะห์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ ในบทความนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์เฉพาะ ผลกระทบของการลดภาษีผลิตภัณฑ์เหล็กและผลิตภัณฑ์ยานยนต์ต่อ เศรษฐกิจไทย หากไทยดำเนินการตามข้อเรียกร้องของญี่ปุ่น

การลดภาษีผลิตภัณฑ์เหล็ก

โครงสร้างอัตราภาษีศุลกากรของผลิตภัณฑ์เหล็กและเหล็กกล้าของ ประเทศไทยเมื่อปี 2003 ยังมีลักษณะการจัดเก็บแบบขั้นบันได (Escalation) กล่าวคือ อัตราภาษีศุลกากรจะสูงขึ้นตามระดับของการแปรรูปผลิตภัณฑ์ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 อัตราภาษีศุลกากรที่จัดเก็บต่อผลิตภัณฑ์เหล็ก

ผลิตภัณฑ์เหล็ก	อัตราเฉลี่ย (ร้อยละ)	ช่วงกว้างของอัตราภาษี (ร้อยละ)
First stage of processing	1.0	1.0-1.0
Semi-processed	7.5	1-20
Fully- processed	20.0	20-20

เหล็กเป็นวัตถุดิบที่สำคัญของหลายอุตสาหกรรม จากการวิเคราะห์ตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิต (Input-Output Table) ของปี 2001 อุตสาหกรรมที่ใช้เหล็กสูงเป็นวัตถุดิบในสัดส่วนสูงสุด 10 อันดับแรก คือ (ดูตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 สาขาอุตสาหกรรมของไทยที่ใช้ผลิตภัณฑ์เหล็กมาก

สาขาอุตสาหกรรม	สัดส่วนในการใช้เหล็กเป็นวัตถุดิบ (ร้อยละ)
1. ผลิตภัณฑ์โลหะแปรรูป	7.14
2. เครื่องจักร	6.68
3. อุปกรณ์ขนส่ง	4.07
4. การซ่อมแซม	4.01
5. เหล็ก	3.90
6. ผลิตภัณฑ์โลหะเบื้องต้น	2.82
7. ผลิตภัณฑ์จากแร่ที่ไม่ใช่โลหะ	2.78
8. การก่อสร้าง	2.45
9. หัสดิน	1.07
10. เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์	0.86

จากตารางจะเห็นได้ว่าการคุ้มครองเหล็กด้วยการเก็บภาษีศุลกากร และมาตรการอื่นๆที่ไม่ใช่ภาษีศุลกากร (NTM) โดยเฉพาะการเก็บอากรต่อต้านการทุ่มตลาด (Anti-Dumping) มีผลในการเพิ่มต้นทุนการผลิตของอุตสาหกรรมที่สำคัญของไทยหลายอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ ซึ่งถือเป็นอุตสาหกรรมที่รัฐบาลให้ความสำคัญสูง และอุตสาหกรรมการก่อสร้าง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ

การลดภาษีผลิตภัณฑ์ยานยนต์

สินค้าในกลุ่มอุตสาหกรรมรถยนต์เป็นสินค้าอีกกลุ่มหนึ่งของไทยที่มีการเก็บภาษีศุลกากรในอัตราที่สูง โดยมีอัตราภาษีผูกพัน (Bound Rate) ถึงร้อยละ 80 และอัตราภาษีทั่วไป(MFN rate) ร้อยละ 40-80 เช่น ยานยนต์สำหรับขนส่งตั้งแต่สิบคนขึ้นไป(HS 8702) รถยนต์นั่งส่วนบุคคล (HS 8703) ยานยนต์สำหรับขนส่ง (HS 8704) และรถจักรยานยนต์ (HS 8711) เป็นต้น (ดูรายละเอียดตามตารางที่ 5)

รัฐบาลไทยมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนที่ต้องการให้ประเทศไทยเป็น “ดีทรอยต์แห่งเอเชีย” หากต้องการให้วิสัยทัศน์ดังกล่าวบรรลุผล นโยบายภาษีศุลกากรจะต้องอยู่ในระดับที่ต่ำ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการผลิตที่มีต้นทุนต่ำ ภาษีศุลกากรที่อยู่ในระดับสูงในปัจจุบันจะทำให้อุตสาหกรรมยานยนต์ของไทยขาดความสามารถในการแข่งขัน

8. สรุป

ในปัจจุบัน อัตราภาษีนำเข้าของไทยในหมวดเหล็กและยานยนต์อยู่ในระดับสูง และเป็นอุปสรรคต่อการทำความตกลง JTEPA โดยหลักการแล้ว การลดภาษีสินค้านำเข้าจะช่วยลดการบิดเบือน (Distortion) ในการจัดสรรทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจ การลดภาษีจึงช่วยเพิ่มสวัสดิการให้กับผู้บริโภครวมถึงผู้ประกอบการปลายน้ำในประเทศไทยที่นำเข้าสินค้าและวัตถุดิบจากต่างประเทศ นอกจากนี้ การลดภาษีให้ต่ำและเหลือน้อยอัตราลง น่าจะช่วยลดปัญหาความไม่โปร่งใสและลดการใช้ดุลยพินิจในการจำแนกอัตราภาษีได้

โดยภาพรวม ผลกระทบต่อการลดภาษีศุลกากรต่อผู้ประกอบการอุตสาหกรรมยานยนต์จะน้อยกว่าผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเหล็ก เนื่องจากอุตสาหกรรมยานยนต์ของไทยมีลักษณะที่หนุนเสริมกับอุตสาหกรรมยานยนต์ของญี่ปุ่นสูง เมื่อวัดจากค่าสัมประสิทธิ์ที่เรียกว่า RCA Correlation ทั้งนี้เนื่องจากการก่อตัวของอุตสาหกรรมยานยนต์ขึ้นในประเทศไทย ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่น การลดภาษีเหล็กยังจะช่วยให้ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมยานยนต์มีต้นทุนวัตถุดิบที่ต่ำลง และช่วยลดผลกระทบจากการลดภาษีผลิตภัณฑ์ยานยนต์

รัฐบาลไทยควรตั้งเป้าหมายการลดภาษี MFN ทั้งระบบในระยะยาว โดยเป้าหมายดังกล่าวน่าจะอยู่ที่การลดภาษีให้มีอัตราที่ต่ำ เช่น เหลือร้อยละ 0-10 โดยเฉพาะสินค้าที่มีอัตราภาษีสูงมาก (Tariff Peaks) ควรจะลดลงอย่างน้อยให้อยู่ในระดับเฉลี่ยในปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภคหรือผู้ประกอบการที่ต้องการนำเข้าวัตถุดิบสินค้า

ภาครัฐควรเตรียมมาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากการปรับลดภาษี โดยมาตรการเหล่านี้ต้องไม่ทำให้เกิดการบิดเบือนการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจ โดยไม่มีเหตุผลรองรับที่สมควร ตัวอย่างของมาตรการที่ควรนำมาใช้ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการในด้านการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) การทดสอบผลิตภัณฑ์ การให้ความช่วยเหลือด้านการเสริมศักยภาพทางด้านแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้แรงงานสามารถเคลื่อนย้ายและปรับตัวสู่อุตสาหกรรมอื่นได้ เป็นต้น

ตารางที่ 5 อัตราภาษีศุลกากรของสินค้าในกลุ่มยานยนต์และชิ้นส่วน

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
8702.109	ยานยนต์อื่นๆ สำหรับขนส่งบุคคล ตั้งแต่สิบคนขึ้นไป (รวมถึงคนขับ) ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบ มีลูกสูบที่จุดระเบิด โดยการอัด (ดีเซลหรือกึ่งดีเซล)	80	40
8702.909	ยานยนต์อื่นๆ สำหรับขนส่งบุคคล ตั้งแต่สิบคนขึ้นไป (รวมถึงคนขับ) ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบ มีลูกสูบที่จุดระเบิด โดยการอัด (ดีเซลหรือกึ่งดีเซล)	80	40
8703.10	ยานยนต์ที่ออกแบบโดยเฉพาะเพื่อ การเดินทางบนหิมะรวมทั้งที่ใช้ใน สนามกอล์ฟและยานยนต์ที่คล้ายกัน	80	60

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
8703.21	รถยนต์และยานยนต์อื่นๆที่ออกแบบสำหรับขนส่งบุคคลเป็นหลัก (นอกจากของตามประเภทที่ 87.02) รวมถึงสเตชันแวนกอนและรถแข่งที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบเคลื่อนที่ตรงที่จุดระเบิดด้วยประกายไฟที่มีความจุของกระบอกสูบไม่เกิน 1000 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.222	รถนั่งแบบจี๊ปทั้งชนิดหลังคาอ่อนและหลังคาแข็ง รวมถึงสเตชันแวนกอนและรถที่มีลักษณะคล้ายรถดังกล่าวที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบเคลื่อนที่ตรงที่จุดระเบิดด้วยประกายไฟ-ความจุของกระบอกสูบเกิน 1000 ลูกบาศก์เซนติเมตรแต่ไม่เกิน 1500 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.229	รถยนต์และยานยนต์อื่นๆ ที่ออกแบบสำหรับขนส่งบุคคลเป็นหลักที่มี (นอกจากของตามประเภท 87.02) รวมถึงสเตชันแวนกอนและรถแข่งที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบเคลื่อนที่ตรงที่จุดระเบิดด้วย	80	80

รหัส	รายการสินค้า	Bound-rate (%)	MFN rate (%)
	ประกายไฟ-ความจุของกระบอกสูบ เกิน 1000 ลูกบาศก์เซนติเมตรแต่ ไม่เกิน 1500 ลูกบาศก์เซนติเมตร		
8703.232	รถนั่งแบบจี๊ปทั้งชนิดหลังคาอ่อน และหลังคาแข็งรวมถึงสเตชัน แวนกอนและรถที่มีลักษณะคล้าย รถดังกล่าวที่มีเครื่องยนต์สันดาป ภายในแบบลูกสูบเคลื่อนที่ตรงที่จุด ระเบิดด้วยประกายไฟ ความจุของ กระบอกสูบเกิน 1500 ลูกบาศก์ เซนติเมตรแต่ไม่เกิน 3000 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.239	รถยนต์และยานยนต์อื่นๆ ที่ออกแบบ สำหรับขนส่งบุคคลเป็นหลัก (นอกจากของตามประเภทที่ 87.02) รวมถึงสเตชันแวนกอนและรถแข่ง ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบ ลูกสูบเคลื่อนที่ตรงที่จุดระเบิด ด้วยประกายไฟ-ที่มีความจุของ กระบอกสูบเกิน 1500 ลูกบาศก์ เซนติเมตร แต่ไม่เกิน 3000 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
8703.242	รถนั่งแบบจี๊ปทั้งชนิดหลังคาอ่อน และหลังคาแข็งรวมถึงสเตชัน แวนกอนและรถที่มีลักษณะคล้าย รถดังกล่าวที่มีเครื่องยนต์สันดาป ภายในแบบลูกสูบเคลื่อนที่ตรงที่จุด ระเบิดด้วยประกายไฟ ความจุ ของกระบอกสูบเกิน 3000 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.249	รถยนต์และยานยนต์อื่นๆ ที่ออกแบบ สำหรับขนส่งบุคคลเป็นหลัก (นอกจากของตามประเภทที่ 87.02) รวมถึงสเตชันแวนกอนและรถแข่ง ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบ ลูกสูบเคลื่อนที่ตรงที่จุดระเบิดด้วย ประกายไฟที่มีความจุของกระบอก สูบเกิน 3000 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.312	รถนั่งแบบจี๊ปทั้งชนิดหลังคาอ่อน และหลังคาแข็งรวมถึงสเตชัน แวนกอนและรถที่มีลักษณะคล้าย รถดังกล่าวที่มีเครื่องยนต์สันดาป ภายในแบบมีลูกสูบที่จุดระเบิด โดยการอัด(ดีเซลหรือกึ่งดีเซล)	80	80

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
	ความจุของกระบอกสูบไม่เกิน 1500 ลูกบาศก์เซนติเมตร		
8703.319	ยานยนต์อื่น ๆ ที่มีเครื่องยนต์ สันดาปภายในแบบมีลูกสูบที่จุดระเบิด โดยการอัด (ดีเซลหรือกึ่งดีเซล) ความจุของกระบอกสูบไม่เกิน 1500 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.322	รถนั่งแบบจี๊ปทั้งชนิดหลังคาอ่อน และหลังคาแข็งรวมถึงสเตชัน แวนกอนและรถที่มีลักษณะคล้าย รถดังกล่าวที่มีเครื่องยนต์สันดาป ภายในแบบมีลูกสูบที่จุดระเบิด โดยการอัด (ดีเซลหรือกึ่งดีเซล) ความจุของกระบอกสูบเกิน 1500 ลูกบาศก์เซนติเมตร แต่ไม่เกิน 2500 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.329	ยานยนต์อื่น ๆ ที่มีเครื่องยนต์ สันดาปภายในแบบมีลูกสูบที่จุด ระเบิดโดยการอัด (ดีเซลหรือ กึ่งดีเซล) ความจุของกระบอกสูบ เกิน 1500 ลูกบาศก์เซนติเมตร แต่ ไม่เกิน 2500 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
8703.332	รถนั่งแบบจี๊ปทั้งชนิดหลังคาอ่อนและหลังคาแข็งรวมถึงสเตชันแวนกอนและรถที่มีลักษณะคล้ายรถดังกล่าวที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบมีลูกสูบที่จุดระเบิดโดยการอัด (ดีเซลหรือกึ่งดีเซล) ความจุของกระบอกสูบเกิน 2500 ลูกบาศก์เซนติเมตร		80
8703.339	ยานยนต์อื่นๆที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบมีลูกสูบที่จุดระเบิดโดยการอัด(ดีเซลหรือกึ่งดีเซล) ความจุของกระบอกสูบเกิน 2500 ลูกบาศก์เซนติเมตร	80	80
8703.90	รถยนต์และยานยนต์อื่นๆ ที่ออกแบบสำหรับขนส่งบุคคลเป็นหลักที่มี (นอกจากของตามประเภทที่ 87.02) รวมถึงสเตชันแวนกอนและรถแข่งอื่นๆ	80	80
8704.211	ยานยนต์อื่นๆที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบมีลูกสูบที่จุดระเบิดโดยการอัด(ดีเซลหรือกึ่งดีเซล) ที่มีน้ำหนักรวมน	80	60

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
	น้ำหนักบรรทุก (G.v.w.) ไม่เกิน 5 ตัน รถบรรทุกชนิดแวนและชนิดปิกอัพที่มีลักษณะดังกล่าว		
8704.311	ยานยนต์สำหรับขนส่งของอื่นๆ ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบมีลูกสูบที่จุดระเบิดโดยการอัด (ดีเซลหรือกึ่งดีเซล) ที่มีน้ำหนักกรรวมน้ำหนักบรรทุก (G.v.w.) ไม่เกิน 5 ตัน รถบรรทุกชนิดแวน และชนิดปิกอัพที่มีลักษณะดังกล่าว	80	60
8704.901	ยานยนต์สำหรับขนส่งของอื่นๆ ที่มีน้ำหนักกรรวมน้ำหนักบรรทุก (G.v.w.) ไม่เกิน 5 ตัน รถบรรทุกชนิดแวนและชนิดปิกอัพที่มีลักษณะดังกล่าว	80	60
8706.00	แชสซีส์ที่มีเครื่องยนต์ติดตั้งสำหรับยานยนต์ตามประเภทที่ 87.01 ถึง 87.05	80	30
8707.10	ตัวถัง (รวมถึงแคป) สำหรับยานยนต์ประเภทที่ 87.03		80
8707.90	ตัวถัง (รวมถึงแคป) สำหรับยานยนต์ประเภทอื่นๆ		80

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
8711.10	รถจักรยานยนต์ (รวมถึงโมเพ็ด) และรถจักรยานยนต์ที่มีมอเตอร์ช่วย (มีหรือไม่มีรถพ่วงข้าง) รวมทั้งรถพ่วงข้าง ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบเคลื่อนตรงที่มีความจุกระบอกสูบไม่เกิน 50 ลูกบาศก์เซนติเมตร		72
8711.20	รถจักรยานยนต์ (รวมถึงโมเพ็ด) และรถจักรยานยนต์ที่มีมอเตอร์ช่วย (มีหรือไม่มีรถพ่วงข้าง) รวมทั้งรถพ่วงข้าง ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบเคลื่อนตรงที่มีความจุกระบอกสูบเกิน 50 ลูกบาศก์เซนติเมตร แต่ไม่เกิน 250 ลูกบาศก์เซนติเมตร		72
8711.30	รถจักรยานยนต์ (รวมถึงโมเพ็ด) และรถจักรยานยนต์ที่มีมอเตอร์ช่วย (มีหรือไม่มีรถพ่วงข้าง) รวมทั้งรถพ่วงข้าง ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบเคลื่อนตรงที่มีความจุกระบอกสูบเกิน 250 ลูกบาศก์เซนติเมตร แต่ไม่เกิน 500 ลูกบาศก์เซนติเมตร		72

รหัส	รายการสินค้า	Bound rate (%)	MFN rate (%)
8711.40	รถจักรยานยนต์ (รวมถึงโมเพ็ด) และรถจักรยานที่มีมอเตอร์ช่วย (มีหรือไม่มีรถพ่วงข้าง) รวมทั้ง รถพ่วงข้าง ที่มีเครื่องยนต์สันดาป ภายในแบบลูกสูบเคลื่อนตรงที่มี ความจุระบอกลูกสูบเกิน 500 ลูกบาศก์เซนติเมตร แต่ไม่เกิน 800ลูกบาศก์เซนติเมตร		72
8711.50	รถจักรยานยนต์ (รวมถึงโมเพ็ด) และรถจักรยานที่มีมอเตอร์ช่วย (มีหรือไม่มีรถพ่วงข้าง) รวมทั้ง รถพ่วงข้าง ที่มีเครื่องยนต์สันดาป ภายในแบบลูกสูบเคลื่อนตรงที่มี ความจุระบอกลูกสูบเกิน 800 ลูกบาศก์เซนติเมตร		72
8711.90	รถจักรยานยนต์ (รวมถึงโมเพ็ด) และรถจักรยานที่มีมอเตอร์ช่วย (มีหรือไม่มีรถพ่วงข้าง) รวมทั้ง รถพ่วงข้างอื่นๆ		72

การเปิดเสรีทางการค้าของญี่ปุ่นกับหุ้นส่วน เศรษฐกิจญี่ปุ่น-ไทย โดย ดร. กิตติ ประเสริฐสุข คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นับตั้งแต่นายกรัฐมนตรีจุนอิชิโร โคะอิซุมิประกาศ “หุ้นส่วนเศรษฐกิจญี่ปุ่น-อาเซียน” (Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership) เมื่อต้นปี 2002 ก็ได้มีการศึกษาและการเจรจาเพื่อจัดทำข้อตกลง “หุ้นส่วนเศรษฐกิจญี่ปุ่น-ไทย” (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement หรือ JTEPA) อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ประเด็นสำคัญที่สุดในการนี้ ก็คือการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement หรือ FTA) นั้นเอง บทความนี้จะศึกษาว่า ลักษณะการเปิดเสรีทางการค้าของญี่ปุ่น จะส่งผลต่อความเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจญี่ปุ่น-ไทยอย่างไร สำหรับการเปิดเสรีทางการค้านั้น ก็มีทั้งการลดอุปสรรคด้านภาษีและไม่ใช่ภาษี ตลอดจนการผ่อนคลายกฎระเบียบ (Deregulation) เพื่อเปิดตลาดของตน หรือให้ธุรกิจหรือบริการนั้นๆ เป็นไปได้โดยเสรียิ่งขึ้น ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาพรวมการเปิดเสรีทางการค้าของญี่ปุ่นเท่าที่ผ่านมาเสียก่อน

ภาพรวมการเปิดเสรีทางการค้าของญี่ปุ่น

ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น

เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า เศรษฐกิจญี่ปุ่นที่เจริญรุ่งเรืองในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นผลสำคัญมาจากยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น โดยมีกระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry หรือ MITI)¹ เป็นหัวหอกในการกำหนดนโยบายอุตสาหกรรม (Industrial Policy) ซึ่งกล่าวง่ายๆ ก็คือการปกป้องและส่งเสริมอุตสาหกรรมภายในประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้วยการบ่มเพาะอุตสาหกรรม การปกป้องด้วยกำแพงภาษีและมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี (เช่น การกักตุนการนำเข้าในรูปของโควตา หรือการห้ามนำเข้า) ตลอดจนการส่งเสริมอุตสาหกรรมด้วยสิทธิประโยชน์ต่างๆ อาทิ การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และการยกเว้นภาษี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นโยบายอุตสาหกรรมดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จไปไม่ได้หากไม่มีความรู้สึก “ชาตินิยมทางเศรษฐกิจ” (Economic Nationalism) ทั้งในส่วนของธุรกิจอุตสาหกรรม และในส่วนของผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นเอง ชาตินิยมทางเศรษฐกิจนี้เป็นผลมาจากสิ่งที่เรียกว่า “ฉันทามติหลังสงคราม” (Postwar Consensus) ในหมู่ประชากรที่มีจุดประสงค์ร่วมกันเพื่อมุ่งฟื้นฟูเศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ย่อยยับไปพร้อมกับความพ่ายแพ้ในสงครามมหาเอเชียบูรพา

¹ หลังการปฏิรูปกระทรวง ทบวง กรม ที่มีผลเมื่อปี 2001 MITI ได้เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม (Ministry of Economy, Trade and Industry หรือ METI).

และเพื่อพัฒนาไล่ตามให้ทันชาติตะวันตก (Catch-up) โดยพยายามใช้สินค้าและบริการจากประเทศญี่ปุ่นเอง และใช้ของต่างประเทศให้น้อยที่สุด

นอกจากจะมีการปกป้องและส่งเสริมจากภาครัฐแล้ว ในส่วนของภาคเอกชนเอง ก็มีการปกป้องโดยผ่านสมาคมธุรกิจ (Trade Associations) ในรูปของการควบคุมกันเอง หรือ Self Regulation มีให้มีการแข่งขันกันเอง หรือมีการตัดราคากันในหมู่ผู้ผลิตญี่ปุ่นมากเกินไป อันจะทำให้ผลกำไรลดลง และไม่เป็นผลดีต่ออุตสาหกรรมญี่ปุ่นโดยรวม ในด้านการผลิตสินค้าและบริการนั้น ระบบการจัดจำหน่าย (Distribution System) และเครือข่ายบริษัทที่เรียกว่า Keiretsu ได้ช่วยจำกัดการเข้ามาของธุรกิจต่างชาติ กล่าวคือ บริษัทญี่ปุ่นมักจะซื้อสินค้าและชิ้นส่วนจากบริษัทญี่ปุ่นด้วยกันซึ่งอยู่ในเครือข่ายเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ ในอุตสาหกรรมรถยนต์ที่ผู้ผลิตรายใหญ่อย่างโตโยต้า นิสสัน หรือฮอนด้า จะจัดซื้อชิ้นส่วนจากบริษัทผู้ผลิตชิ้นส่วนในเครือซึ่งมีอยู่หลายร้อยบริษัทการจัดซื้อดังกล่าวไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านราคาหรือคุณภาพแต่เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทในแง่ของบริษัทแม่กับบริษัทลูกด้วย จึงเป็นการยากที่บริษัทต่างชาติจะเจาะเข้าไปได้²

ในส่วนของประชาชนซึ่งเป็นผู้บริโภคสินค้าและบริการเอง ส่วนใหญ่ก็มักยอมรับการปกป้องตลาดภายในดังกล่าว โดยยินดีที่จะซื้อสินค้า

² อย่างไรก็ตาม กล่าวกันว่า หลายปีที่ผ่านมา ระบบเครือข่ายบริษัทญี่ปุ่นมีความเปลี่ยนแปลงไป โดยมีความยืดหยุ่นมากขึ้น กล่าวคือ บริษัทญี่ปุ่นเริ่มที่จะจัดซื้อชิ้นส่วนจากบริษัทต่างชาตินมากขึ้น โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านราคา ทั้งนี้ ความคลายตัวของระบบเครือข่ายบริษัทเริ่มเกิดขึ้นเมื่อบริษัทญี่ปุ่นไปลงทุนในต่างประเทศมากขึ้น (สนทนากับเจ้าหน้าที่ METI)

และบริการของประเทศญี่ปุ่น แม้อาจมีราคาแพงกว่าของต่างประเทศก็ตาม ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เพื่อประโยชน์ในด้านการจ้างงานหากบริษัทญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรือง นั่นก็หมายถึงความมั่นคงในการจ้างงาน ตลอดจนเงินเดือนและโบนัสที่สูงขึ้นด้วย นอกจากนี้ คนญี่ปุ่นยังมักมีนิสัยระแวดระวัง ไม่ไว้วางใจสินค้าจากต่างแดนทั้งนี้ การปกป้องภาคเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารในประเทศ ก็ถือเป็นหนึ่งในฉันทามติหลังสงคราม ที่แม้แต่ผู้บริโภคมักยอมรับต้นทุนในการปกป้องดังกล่าวด้วย

กล่าวได้ว่า การปกป้องตลาดภายในของญี่ปุ่น โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 1950 - 1960 เป็นเครื่องมืออันสำคัญในนโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น ซึ่งช่วยให้ญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นจำต้องเปิดตลาดของตนขึ้นเรื่อยๆ ด้วยแรงกดดันจากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังจะได้อธิบายต่อไป

ปัจจัยภายนอกที่เปิดตลาดญี่ปุ่น

ปัจจัยภายนอกที่เปิดตลาดญี่ปุ่นประกอบไปด้วย 2 เสาหลัก คือ GATT หรือ “ข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าและพิกัดภาษีศุลกากร” (General Agreements on Trade and Tariffs) ซึ่งเป็นเวทีการเจรจาในระดับพหุภาคี (Multi-lateralism) ที่ได้พัฒนามาเป็นองค์การการค้าโลก (World Trade Organization หรือ WTO) ในปัจจุบัน และอีกเสาหลักหนึ่งก็คือ แรงกดดันจากสหรัฐ ในความสัมพันธ์ระดับทวิภาคีญี่ปุ่น-สหรัฐ

1. การเจรจาใน GATT ซึ่งมีมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 แล้วคือการเจรจารอบเคนเนดี (Kennedy Round 1963-1967) รอบโตเกียว (Tokyo

Round 1974 -1979) และรอบอุรุกวัย (Uruguay Round 1986-1994) จากการเข้าเป็นสมาชิกของ GATT ทำให้ญี่ปุ่นต้องลดอุปสรรคในรูปภาษีลง ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 จนนับว่ามีระดับต่ำ เมื่อเทียบกับประเทศอื่น อันที่จริงอัตราภาษีสินค้านำเข้าของญี่ปุ่นโดยเฉลี่ยต่ำกว่าสหรัฐตั้งแต่ตอนปลายทศวรรษที่ 1970 ด้วยซ้ำไป

สำหรับการเจรจารอบโตเกียว ได้พุ่งเป้าไปที่การกำจัดอุปสรรคที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Barriers หรือ NTB) ในขณะที่การเจรจารอบอุรุกวัยเน้นในเรื่องการเกษตร กรณีการเปิดนำเข้าข้าวบางส่วนของญี่ปุ่นก็เป็นผลมาจากการเจรจารอบอุรุกวัยนั่นเอง ญี่ปุ่นเกรงว่าจะถูกประณามจากสังคมโลกและจะทำให้การเจรจาการค้าในเวทีพหุภาคีประสบภาวะชะงักงัน จึงยินยอมที่จะเปิดตลาดข้าวบางส่วนของตนในขั้นสุดท้ายของการเจรจารอบดังกล่าว อย่างไรก็ตาม GATT อย่างเดียวไม่เพียงพอในการเปิดตลาดญี่ปุ่น

2. แรงกดดันจากสหรัฐ สหรัฐมีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในลักษณะพิเศษ โดยสหรัฐเป็นทั้งผู้คุ้มครองความมั่นคง และเป็นตลาดส่งออกให้กับญี่ปุ่น ทำให้สหรัฐอยู่ในสถานะที่ญี่ปุ่นต้องพึ่งพิง ทำให้เกิดความเกรงใจ ดังนั้น รัฐบาลสหรัฐจึงสามารถผลักดันให้ญี่ปุ่นปฏิบัติตามความต้องการของตนได้ค่อนข้างมาก ปกติรัฐบาลสหรัฐจะได้รับแรงผลักดันมาจากภาคธุรกิจอีกทีหนึ่ง เพื่อไปกดดันให้ญี่ปุ่นเปิดตลาดในกรณีใดกรณีหนึ่ง เพื่อผลประโยชน์ของธุรกิจสหรัฐที่เฉพาะเจาะจง

ทั้งนี้สหรัฐได้ใช้ประโยชน์จาก GATT ในการกดดันญี่ปุ่นให้เปิดตลาด โดยเฉพาะเรื่องการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นในกรณีของส้มและเนื้อวัว ที่สหรัฐอ้างหลักการ GATT ที่มุ่งขจัดอุปสรรคทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี ในกรณีนี้

คือ การจำกัดโควตานำเข้าสินค้าทั้ง 2 ชนิดของญี่ปุ่น ในการนี้ มีการจัดทำข้อตกลงทวิภาคีญี่ปุ่น-สหรัฐที่ระบุเงื่อนไขที่เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจสหรัฐอย่างเฉพาะเจาะจง ตัวอย่างเช่น ในข้อตกลงปี 1978 และ 1984 มีการระบุให้เพิ่มโควตานำเข้าเนื้อวัวที่เลี้ยงด้วยธัญพืช (Grain-fed Beef) ซึ่งในขณะนั้นมีแต่สหรัฐเท่านั้นที่เป็นผู้ผลิต ในกรณีของการเปิดตลาดข้าวในรอบอุรุกวัยก็เช่นกัน สหรัฐก็กดดันญี่ปุ่นให้ยินยอมตามข้อเสนอของแกตต์ โดยหวังจะให้ผู้ผลิตข้าวจากแคลิฟอร์เนียสามารถส่งข้าวพันธุ์เมล็ดสั้นเข้าสู่ตลาดญี่ปุ่นได้นอกจากนั้น สหรัฐยังได้กำหนดการเจรจาทวิภาคีอื่นๆ เพื่อเปิดตลาดญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 1980 ตารางด้านล่างแสดงกรอบการเจรจาการค้าญี่ปุ่น-สหรัฐ ที่สหรัฐพยายามผลักดันเพื่อเปิดตลาดญี่ปุ่น

ช่วงเวลา	กรอบการเจรจาทางการค้า
1985-89 (Reagan)	MOSS Talks (Market-Oriented Sector Selective)
1989-92 (Bush)	SII (Structural Impediment Initiative)
1993-95 (Clinton)	Framework Talks
1995-ปัจจุบัน	Enhanced Initiative on Deregulation and Competition Policy ³

³ การสนับสนุนให้ญี่ปุ่นลดกฎระเบียบเริ่มขึ้นในปี 1997 ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปิดตลาดญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียวเช่นกรอบการเจรจาที่ตั้งเครือข่ายก่อนหน้านี้ แต่ยังเป็น การช่วยเหลือญี่ปุ่นให้พ้นจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาตั้งแต่เศรษฐกิจฟองสบู่อีกทางหนึ่งด้วย

ปัจจัยภายในที่ทำให้ญี่ปุ่นเปิดตลาด

ปัจจัยภายในที่ทำให้ญี่ปุ่นเปิดตลาด สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ส่วน คือในส่วนของภาคเอกชน และในส่วนของภาครัฐ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น “แรงกดดันจากภายใน” (Internal Pressure) เดิมที นักวิชาการมักจะมองว่า ญี่ปุ่นเป็น “รัฐปฏิกิริยา” (Reactive State)⁴ ที่มักยอมทำตามแรงกดดันจากภายนอก โดยเฉพาะจากสหรัฐ แต่ในระยะหลัง มีการใช้ “ทฤษฎีเกม 2 ระดับ” (Two-level Game) มาวิเคราะห์และพบว่า แรงกดดันภายในประเทศก็มีส่วนสำคัญในการเปิดเสรีทางการค้าของญี่ปุ่น โดยเฉพาะในประเด็นว่าจะเปิดอะไร หรือเปิดแค่ไหน⁵

กล่าวคร่าวๆ ทฤษฎีเกม 2 ระดับนี้ หมายความว่า เมื่อรัฐบาลหนึ่งต้องการให้อีกรัฐบาลหนึ่งเปิดตลาดให้ตนก็จะไม่เจรจาในระดับภาครัฐเท่านั้น แต่จะไปเจรจากับภาคเอกชนในประเทศนั้นๆ ด้วย (เช่น กลุ่มผู้บริโภครวม กลุ่มผู้ผลิตผู้ส่งออก) เพื่อหาพันธมิตรให้ไปกดดันรัฐบาลคู่กรณีอีกทีหนึ่ง โดยอาจใช้การข่มขู่คุกคาม (Threat) เช่น ขู่ว่าจะคว่ำบาตรทางการค้า (Trade Sanction) หรือการโน้มน้าว (Persuasion) ว่าจะเป็นประโยชน์ต่อภาคเอกชนเหล่านั้น⁶

⁴ Kent Calder, “Japanese Foreign Economic Policy Formation: Explaining the Reactive State,” *World Politics* (July 1988), 517-41.

⁵ Leonard Schoppa, *Bargaining with Japan: What American Pressures can and cannot do* (New York: Columbia University Press, 1997)

⁶ Robert Putnam, “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games,” *International Organization* (Summer 1988), 427-60.

1. ความต้องการของภาคเอกชน คือ ภาคธุรกิจที่ต้องการให้เปิดตลาด ควรทราบว่า ภาวะปิดของตลาดญี่ปุ่นนั้น ไม่ได้เป็นปัญหาต่อบริษัทต่างชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นอุปสรรคสำหรับบริษัทญี่ปุ่นแห่งใหม่ที่จะเข้าสู่ธุรกิจนั้นๆ ด้วย เช่น ในกรณีของผู้ให้บริการโทรศัพท์มือถือ DDI⁷ ที่ร่วมกับบริษัท Motorola ผลักดันให้รัฐบาลสหรัฐกดดันญี่ปุ่นให้เปิดเสรีในธุรกิจการให้บริการโทรศัพท์มือถือมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การที่บริษัทญี่ปุ่นไปลงทุนยังต่างประเทศมากขึ้น ทำให้ลดการพึ่งพิงต่อรัฐบาลญี่ปุ่นลง และบ่อยครั้งที่การปกป้องของรัฐเองกลับกลายเป็นอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจอย่างเสรีของพวกเขา จึงมีกระแสเรียกร้องให้ปฏิรูปภายในมากยิ่งขึ้น

2. นโยบายอุตสาหกรรมยุคใหม่ ทั้ง METI และนักวิชาการต่างต้องการการเปิดให้มีการแข่งขันมากขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของบริษัทญี่ปุ่น โดยอาจเป็นการเปิดโดยจำกัดมากน้อยต่างกัน แล้วแต่ขีดความสามารถการแข่งขันของธุรกิจนั้นๆ ของญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม แรงกดดันภายในประเทศยังมักต้องพึ่งแรงกดดันจากภายนอกไม่ว่าจะเป็น GATT/WTO หรือสหรัฐ เพราะเพียงแรงกดดันจากภายในอย่างเดียว จะไม่สามารถผลักดันให้รัฐบาลตอบสนองได้ เพราะกลุ่มผลประโยชน์เดิมจะขัดขวาง นอกจากนั้น กล่าวได้ว่า แรงกดดันภายในประเทศที่จะให้เปิดเสรีเกี่ยวกับภาคเกษตรยังคงค่อนข้างอ่อน เมื่อเทียบกับภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ

⁷ ปัจจุบันคือ KDDI